

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

PHILOSOPHIA

1985

CLUJ-NAPOCA

REDACTOR-ŞEF: Prof. A. NEGUCIOIU

REDACTORI-ŞEFI ADJUNCŢI: Prof. A. PAL, conf. N. EDROIU, conf. L. GHERGARI

**COMITETUL DE REDACŢIE FILOZOFIE: Prof. I. RADU, conf. S. CONSTANTIN,
conf. T. LUPŞE (redactor responsabil), conf. A. SIDA, lector A. BUDUŞAN,
lector A. MARGA (secretar de redacţie), lector I. SEMENIUC.**

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

PHILOSOPHIA

Redacția: 3400 CLUJ-NAPOCA, str. M. Kogălniceanu, 1 ● Telefon 1 61 01

SUMAR — CONTENTS — SOMMAIRE — INHALT

- T. LUPȘE, Contribuția Partidului Comunist Român la dezvoltarea creatoare a teoriei și practicii revoluționare ● La contribution du Parti Communiste Roumain au développement de la théorie et de la pratique révolutionnaire 3

FILOZOFIE — POLITOLOGIE — SOCIOLOGIE

- E. SZEGŐ, Cunoaștere și morală ● Some problems of ethic cognition 10
 I. IRIMIE, Consonance et information — Ștefan Odobleja et Norbert Wiener. ● Consonanță și informație 18
 GH. TOMA, Conștiința filozofică la P. P. Negulescu ● La conscience philosophique chez P. P. Negulescu 29
 [G. EM. MARICA], Max Weber și opera sa (I) ● Rationalisierung und Entzauberung (I) 34
 T. HĂGAN, Conducerea politică ● La direction politique 41

PSIHOLOGIE — PEDAGOGIE — METODICĂ

- T. KULCSÁR, Factori ai sănătății psihice ● Factors of mental health 46
 M. IONESCU, La connaissance des élèves — condition fondamentale de l'accroissement des chances de prédiction dans le déroulement de l'activité didactique ● Cunoașterea clasei de elevi — premisă a sporirii șanselor de predicție în desfășurarea activității didactice 54
 V. LĂSCUȘ, Vocational guidance as a social question ● Orientarea profesională ca problemă socială 64

In memoriam

- [Profesor dr. DUMITRU ISAC] 69

Recenzii— Books — Livres parus — Buchbesprechungen

Toader Ionescu, <i>Ideea unității naționale reflectată în gândirea economică din Transilvania (1848—1918)</i> (I. LEICU)	70
<i>Soțialnoie predvidenie kak instrument poznania i deistvia</i> (T. LUPȘE)	71
Joachim Kersten, Christian von Wolffersdorff-Ehlert, <i>Jugendstrafe. Innenansichten aus dem Knast</i> (V. PREDA)	72
<i>Despre o discuție din sfera istoriei sociologiei</i> (A. ROTH)	73
<i>Semnalări de cărți intrate în bibliotecă: David Held, Introduction to Critical Theory; Jürgen Habermas, Theorie des kommunikativen Handelns; Oswald Schwemmer, Philosophie der Praxis; Theodore F. Geraets (ed.), Rationality To-day, La Raxionalité aujourd'hui.</i>	
<i>Revista revistelor de filozofie: Archiv für Geschichte der Philosophie; Kant-Studien; Filosofia; Metaphilosophy; Mind; Soviets Studies in Philosophy; Linguistics and Philosophy; Philosophy and Rhetoric; Recherches hegelennes; Journal of History of Philosophy; Erkenntnis; Zeit schrift für philosophische Forschung; Allgemeine Zeitschrift für Philosophie; Neue Hefte für Philosophie; Journal of Indian Council of Philosophical Research</i> (A. MARGA)	75
Gérard Bossuet, <i>L'ordinateur a l'école</i> (V. CHIȘ)	77

Cronică — Chronicle — Chronique — Chronik

<i>Sesiuni și simpozioane științifice</i>	79
<i>Participări la manifestări științifice internaționale</i>	79
<i>„Explanation“ and „Scientific Progres“</i> (C. MARE)	79
<i>Susțineri de teze de doctorat</i>	80

CONTRIBUȚIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN LA DEZVOLTAREA CREATOARE A TEORIEI ȘI PRACTICII REVOLUȚIONARE

T. LUPȘE

Teoria și practica revoluționară se împletesc cu viața socială și cu lupta de clasă — în diverse grade de radicalism — în fiecare epocă și se înțelege de la sine că teoria și cunoașterea revoluționară vor îndeplini și în viitor un rol deosebit de mare în elucidarea și prefigurarea căilor de transformare a naturii și a societății. Apariția și dezvoltarea materialismului dialectic și istoric, a teoriei comunismului științific, a răspuns unor necesități stringente ale progresului și ale luptei social-politice pe care clasa muncitoare o duce împotriva burgheziei. Teoria revoluționară a avut și are o influență catalizatoare tot mai puternică asupra practicii revoluționare, luminînd ca un far călăuzitor strategia și tactica luptei clasei muncitoare, a forțelor progresiste. Se știe bine faptul că temeiul teoretic și metodologic al științelor în general, al științelor sociale în particular — deci și al teoriilor sociale parțiale despre lupta de clasă și revoluțiile de eliberare socială și națională, despre progres și căile trecerii popoarelor spre orînduirea comunistă —, a fost și rămîne concepția filozofică materialist-dialectică și istorică despre natură, societate și gîndire, despre om și sensul vieții sale. În această perspectivă, teoria filozofică marxist-leninistă și comunismul științific sînt sisteme unitare de principii și categorii care, fără să se substituie ori să se identifice, nu pot fi dezmembrate ori contrapuse una alteia decît cu riscul unor greșeli păgubitoare în planul cunoașterii și al practicii sociale. Tocmai de aceea, atacul anticomunist, în planul teoriei sau al practicii, ori încercarea de a revizui și amenda unilateral principii de bază ale gîndirii dialectice reprezintă pericole deosebit de grave și trebuie respinse. Iar în această a doua jumătate de veac s-a intensificat vehemența cu care școli și curente ori reprezentanți solitari ai gîndirii teoretice burgheze declarîndu-se uneori neomarxiști sau de inspirație marxistă, îmbrăcînd masca dezvoltării critice a unor inconsecvențe din teoriile lui Marx, ori invocînd neadecvarea gîndirii marxiste cu epoca de astăzi — încearcă să golească cînd o componentă cînd alta din sistemul teoriei dialectice și comuniste despre lume și viață de însăși conținutul lor revoluționar. Or se știe prea bine că neomarxismul, pe care și-l declară unii gînditori burghezi drept emblemă, nu desemnează în nici un fel un nou marxism și nu constituie o înnoire sau o dezvoltare a gîndirii lui Marx, căci promotorii unor asemenea teze rămîn mereu în afara perimetrului dialecticii în ciuda faptului că pretind a-l corecta sau a-l completa pe Marx, supralicitîndu-i unele idei mai ales despre înstrăinare și opunîndu-se în esență socialismului ca teorie; alți reprezentanți se declară de acord cu Marx dar nu recunosc dezvoltarea ac-

tuală a marxismului de către partidele comuniste, denigrează realizările economico-sociale ale noii orînduiri absolutizînd, totodată, unele practici empirice și simplificatoare din perioada dogmatismului. „În ultimul timp, așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, asistăm la o intensificare a campaniei anticomuniste, împotriva țărilor socialiste, a socialismului în general. Pornind de la unele greutăți, de la unele evenimente din unele țări socialiste, anumite cercuri încearcă să tragă concluzii cu privire la așa-zisa criză a socialismului, mergînd pînă la a afirma că socialismul nu ar mai reprezenta singura alternativă valabilă pentru înlocuirea societății capitaliste bazate pe exploatarea și asuprirea maselor populare, a altor popoare⁴¹.

Cunoscînd și recunoscînd viziunea partidului nostru despre dialogul de idei în epoca actuală, considerăm că respingerea unor concepții sau idei opuse și străine teoriei revoluționare nu are nimic comun cu perpetuarea vreunei tendințe de închistare dogmatică, ci presupune cu necesitate aplicarea și dezvoltarea creatoare a principiilor dialecticii materialiste și ale socialismului științific pe măsura condițiilor contemporane din domeniul cunoașterii umane și al practicii sociale. Subliniem astfel că, mai ales în ultimele două decenii, prin generalizarea propriei experiențe și analiza aprofundată a realităților social-istorice contemporane, a transformărilor care se petrec prin impactul revoluției tehnico-științifice cu noua etapă a crizei generale a capitalismului, documentele partidului nostru și opera teoretică a secretarului său general descifrează în chip strălucit tendințele obiective ale evoluției sociale și orientează cu vigoare acțiunea practică în vederea asigurării progresului permanent al societății socialiste. Succesele obținute de poporul român demonstrează fără putință de tăgadă justetea teoriei revoluționare și a liniei strategice stabilite de partid. Principiile și adevărurile generale ale teoriei socialismului științific au fost și sînt confruntate în permanență cu practica, cu cerințele progresului multilateral al vieții materiale și spirituale, iar teoria se îmbogățește cu noi teze, aprecieri și concluzii generalizatoare. Supunînd unei critici frontale și deschise tendințele de dogmatism și cramponare simplificatoare față de teze luate trunchiat din operele marxiste, ca și cum aceste teze ar fi valabile oriunde și oricînd, asemănător unor tipare în care poate fi înghesuită realitatea, documentele Congreselor partidului și opera teoretică a secretarului său general subliniază adesea necesitatea promovării cercetării concrete a vieții sociale naționale și internaționale cu scopul de a descoperi și formula soluții adecvate modificărilor petrecute în lumea contemporană. Adevărurile teoriei revoluționare elaborate de Marx sînt confirmate de realitatea istorică și, în principiu, așa cum subliniază Jean Paul Sartre, „Marxismul rămîne filozofia timpului nostru și nu poate fi depășită deoarece situațiile care au generat această concepție nu sînt depășite⁴². De fapt, prin-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R.*, 1—2 iunie 1982, Ed. politică, București, 1982, p. 58.

² J. P. Sartre, *Critique de la raison dialectique*, Tome I, Gallimard, Paris, 1960, p. 29.

cîpiile teoretice fundamentate de Marx au fost confirmate de evoluția mișcării comuniste în toată esențialitatea lor. Însă, așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Elaborînd această învățătură, ale cărei adevăruri fundamentale sînt strălucit confirmate de viață, clasicii marxismului nu puteau să dea răspunsuri definitive tuturor problemelor pe care le-a ridicat evoluția ulterioară a societății. Trăind într-o altă epocă, ei nu puteau să dea soluții problemelor concrete apărute ca urmare a victoriei socialismului într-un șir de țări, să analizeze formele și metodele construcției socialiste în toată varietatea lor, problemele relațiilor dintre țările socialiste. Studiarea și rezolvarea acestor probleme este o îndatorire a fiecărui partid marxist leninist, care-și aduce astfel contribuția la îmbogățirea experienței comune a mișcării noastre”³. În această optică, documentele partidului nostru și opera secretarului nostru general au redat gîndirii filozofice și social-politice marxiste din România locul și funcțiile firești în cercetarea și interpretarea realităților, a practicii și a noilor date pe care le oferă cunoașterea umană în spiritul dialecticii materialiste.

În perspectiva adevărului axiomatic cum că nu există mișcare revoluționară fără teorie revoluționară, conducerea partidului acordă o atenție deosebită dezvoltării continue a teoriei revoluționare și dinamizării practicii social-politice, considerînd aceste demersuri izvorîte din cerința legilor obiective de înlăptuire a revoluției socialiste, factori esențiali ai creșterii permanente a rolului conducător al partidului în opera de edificare a socialismului și comunismului. Rolul esențial al teoriei revoluționare este acela de călăuză în acțiune, avînd menirea să prefigureze cît mai realist evoluția vieții social-economice și politice. Desigur, nici practica social-istorică nu stagnează; ea se înnoiește neconținut, îmbrăcînd în fiecare epocă tipuri și forme de manifestare tot mai diverse și mai complexe. Și, dacă în ultimă analiză practicii îi revine rolul determinant și generator în raport cu teoria, se cere să subliniem cu aceeași tărie adevărul că din asemenea afirmații nu decurge în nici un chip cum că teoria ar avea un loc secundar, de mîna a doua sau mai puțin important în fața practicii, căci ideile și teoriile revoluționare au devenit și devin forțe materiale de neînvins ori de cîte ori cuprind masele largi populare.

Respingînd empirismul și practicismul îngust, ori dogmatismul și spiritul simplificator — partidul nostru și secretarul său general au acordat și acordă o deosebită atenție dezvoltării practicii sociale de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, ca și ridicării pe noi trepte calitative a funcțiilor cognitiv-explicative și predictiv-normative ale teoriei revoluționare. Pe de o parte sînt remarcabile eforturile partidului nostru pentru sporirea permanentă a gradului de adecvare a teoriei revoluționare la schimbările survenite în dezvoltarea social-economică, în cunoașterea umană, iar pe de altă parte, se acordă o atenție susținută respectării cerințelor aplicării create, elastice și flexibile a adevăru-

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Ed. politică, București, 1968, p. 87.

rilor generale ale materialismului dialectic și istoric, ale socialismului științific la condițiile naționale și internaționale actuale.

Într-un spirit revoluționar consecvent și în deplină concordanță cu cerințele obiective ale evoluției istorice, Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism reprezintă sinteza creatoare și unitară a concepției teoretice și a activității practice a partidului, constituind o adevărată cartă teoretică, ideologică și politică a partidului, a întregului nostru popor. Purtînd amprenta gândirii teoretice și fiind rodul aportului hotărîtor pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu îl are în elaborarea și înfăptuirea liniei politicii interne și externe a partidului și statului, Documentele Congreselor și Conferințelor Naționale, Directivele Congresului al XIII-lea analizează în profunzime stadiul și etapele construcției socialiste, abordînd în mod concret și unitar problemele teoretice și practice ale activității partidului și statului, stabilind, totodată, în mod riguros, căile și mijloacele progresului economiei și culturii, prin realizarea concordanței tot mai depline dintre forțele și relațiile de producție, prin dezvoltarea armonioasă a economiei pe întreg cuprinsul țării, prin promovarea cu putere a noului mecanicism economico-financiar și al progresului tehnico-științific în toate domeniile de activitate.

Totodată, aplicînd cu stringență și rigoare științifică principiile dialecticii la însăși analiza raportului complex dintre teorie și practică, dintre ceea ce este nou și vechi în aceste compartimente esențiale ale cunoașterii și acțiunii umane, tovarășul Nicolae Ceaușescu respinge cu putere tarele oricărui conservatism, dogmatism, închistare și inerție din gândirea teoretică și din activitatea practică, promovînd cutezător focul dialecticii critice consecvente și necruțătoare, singura metodă de gîndire și acțiune capabilă să scoată la iveală că ceea ce a fost și este nou și viabil la un moment dat, se poate învechi, poate deveni vetust în alte condiții, în alte etape de dezvoltare. Am putea spune că originalitatea și puterea de generalizare, supletea și receptivitatea față de tot ceea ce este nou — reprezintă astăzi caracteristici definitorii ale activității teoretice și practice, concretizate în contribuții novatoare de excepțională importanță la sporirea tezaurului gîndirii și practicii comuniste, pe care partidul și secretarul său general le-au adus în domenii cum sînt: materialismul dialectic și istoric, teoria socialismului științific, științele economice, teoria și acțiunea istorică, știința conducerii, sociologia generală și a culturii, științele juridice, etica, teoria moralei și altele. În spiritul direcțiilor și orientărilor majore, înscrise cu litere de aur în Programul partidului, Hotărîrile Congresului al XII-lea, ale Conferinței Naționale din 1982 și Directivele celui de al XIII-lea Congres, expunerile și opera teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu aprofundează și nuanțează definirea conținutului și dezvăluirea semnificațiilor teoretice și practic metodologice a categoriilor și principiilor care formează osatura concepției materialist dialectice și istorice despre lume și viață. Sesizînd adevărul potrivit căruia implicațiile social-politice ale tezelor filozofice nu sînt și nu pot fi aceleași în orice epocă istorică, tocmai pentru că teoria este implicată în structura mobilă a practicii revoluționare,

documentele partidului și lucrările secretarului său general adîncesc înțelegerea dialecticii și dinamicii contradicțiilor sociale în lumea contemporană, în diversele etape ale edificării societății socialiste și comuniste; ele subliniază procesualitatea revoluției și construcției noi orînduirii, principiile clasificării și conținutul etapelor dezvoltării economico-sociale a României, definind cu mare putere de pătrundere conceptul și etapa societății socialiste multilateral dezvoltate, căile și direcțiile trecerii României spre comunism. Sînt aprofundate cunoștințele despre rolul națiunii în epoca actuală, raportul dintre partid, stat și organizațiile obștești, cu privire la cerințele stăpînirii raportului dialectic dintre factorul obiectiv și subiectiv în progresul contemporan, consecințele schimbării raportului de forțe pe plan mondial în favoarea socialismului și păcii, noua etapă a crizei generale a capitalismului, mecanismul acțiunii legilor economico-sociale și procesul revoluționar contemporan, cerințele acțiunii legilor organizării și conducerii științifice a vieții sociale, a producției, a muncii și a consumului în socialism etc. Documentele definesc locul și rolul științei aplicate ca forță productivă, direcțiile și formele realizării unei noi calități în toate domeniile de activitate, căile creșterii nivelului de trai material și spiritual al oamenilor muncii.

Una din cerințele permanente ale edificării noi orînduirii o reprezintă dinamizarea practicii social-istorice, perfecționarea organizării și conducerii vieții sociale. Prin stimularea activității creatoare și prin reducerea ori eliminarea subiectivismului, a caracterului arbitrar și a metodelor administrativ-birocratice, partidul nostru a promovat un spirit novator în întreaga viață social-politică, punînd un accent deosebit pe faptul că socialismul reprezintă o construcție istorico-socială deliberată, înfăptuită pentru popor și cu participarea conștientă a acestuia la luarea și înfăptuirea deciziilor politice. În această perspectivă, documentele partidului acordă o deosebită atenție dialecticii raportului dintre factorii obiectivi și subiectivi în practica edificării noi orînduirii, realizării cu consecvență a cerințelor care duc la creșterea rolului partidului în organizarea și conducerea acestui proces.

În noua etapă a construcției societății socialiste, sarcinile ample și complexe ale dezvoltării ei multilaterale au determinat diversificarea progresivă a vieții economice, științifice și culturale, ceea ce accentuează și mai evident necesitatea conducerii unitare de către partid a întregului proces social politic și economic. Dinamica edificării noi orînduirii reprezintă însăși premisa care reclamă creșterea importanței activității de reglementare conștientă a cursului dezvoltării prin focalizarea unor forme cu totul noi ale muncii de partid, ale rolului crescînd pe care acesta îl are, mai ales pentru că partidul ca atare este supus unei creșteri și înnoiri rapide. De aceea el nu mai poate fi considerat ca un simplu partid de avangardă al clasei muncitoare, căci întregul popor muncitor ocupă aceeași poziție de proprietar față de mijloacele de producție, fiind organizatorul și beneficiarul acestui proces. Partidul nu este o organizație de profesie, deoarece aproape o treime din populația activă se află în rîndurile sale, iar activitatea ce o desfășoară se împletește cu efortul masei, al organizațiilor și organismelor create pentru conducerea unitară a

întregului proces creator. În această etapă partidul nu mai conduce în numele unei clase, ci realizează o conducere cu poporul și pentru popor. Iar în condițiile democrației noastre participative și larg reprezentative, masele de muncitori, țărani, intelectuali și alte categorii sociale — fără deosebire de naționalitate —, participă direct sau prin reprezentanți aleși la elaborarea și transpunerea în viață a strategiei politice. Datorită unei astfel de integrări organice a partidului în societate este anacronic să mai fie privit doar ca „avangardă a clasei muncitoare“. Prin faptul că la noi și în alte țări socialiste s-a dezvoltat unitatea tuturor oamenilor muncii, partidul însuși este expresia năzuinței și intereselor fundamentale ale întregului popor; el a devenit centrul vital al națiunii. „Îndeplinind rolul de centru vital al întregii națiuni, partidul — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie să asigure funcționarea armonioasă a tuturor sectoarelor de activitate. De la partid trebuie să radieze lumina și căldura care să dinamizeze întreaga societate românească. Dacă într-un sector, cit de mic, cit de îndepărtat, se produce o defecțiune, aceasta se răsfrânge asupra întregului organism social“⁴.

Sub semnul creativității se înscriu toate preocupările partidului nostru privind dezvoltarea teoriei și principiilor democrației socialiste, prefigurarea căilor lărgirii și adîncirii ei efective. Istoria confirmă faptul că socialismul și democrația sînt de nedespărțit pentru că numai în socialism se creează condițiile perfecționării formelor democratice de conducere a întregii societăți de către popor. Urmînd cu consecvență acest făgaș partidul a creat și a vitalizat un întreg sistem organizațional original, care permite participarea activă a maselor la dezbateră, elaborarea și luarea deciziilor politice. Instituționalizarea principiului conducerii colective, a activității permanente ori periodice a unor organisme larg reprezentative la scară națională cum sînt: Congresul și Camera legislativă a consiliilor populare, Congresul Educației Politice și al Culturii Socialiste, Congresul Consiliilor Oamenilor Muncii și Consiliul Național al Oamenilor Muncii, Congresul Agriculturii și Consiliul Național al Agriculturii — a creat cadrul organizatoric original, la nivelul țării, orașelor, comunelor și la nivelul unităților sau al instituțiilor — care asigură participarea nemîjlocită a tuturor categoriilor oamenilor muncii la conducerea economiei, a vieții social-politice, a întregii societăți prin împletirea tot mai organică dintre activitățile puterii politice cu caracter statal și obștesc.

În viziunea partidului nostru, ridicarea permanentă a activității ideologice și educative la nivelul cerințelor contemporane reprezintă o necesitate obiectivă a transformării revoluționare a societății, o componentă esențială a exercitării rolului său conducător. Etapa de dezvoltare în care ne situăm impune cu necesitate studierea temeinică a realităților concrete interne și internaționale în vederea elaborării de soluții teoretice și practice adecvate cerințelor progresului. „Consider necesar — sublinia

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice și politico-educative, 2—3 august 1983*, Ed. politică, București, 1983, p. 14.

tovarășul Nicolae Ceaușescu — să trecem la elaborarea unui program amplu de activitate teoretică, ideologică, de analiză în spiritul concepției materialist dialectice a tuturor fenomenelor interne și internaționale, pentru a putea trage concluzie corespunzătoare pentru activitatea viitoare. În momentul de față consider că aceasta are o importanță deosebită pentru activitatea viitoare a partidului nostru, pentru construcția socialistă⁴⁵.

Documentele Congresului al XIII-lea trasează în mod expres activității ideologice și cercetării din științele social-economice sarcini de cea mai mare actualitate pentru creșterea rapidă a eficienței activității economice și modernizarea structurii producției materiale, sporirea productivității muncii și reducerea costurilor de producție, a consumurilor de materii prime, combustibili și energie. Științele social-politice vor trebui să adâncească studierea legităților obiective ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și ale înaintării României spre comunism, să contribuie în mai mare măsură la perfecționarea organizării și conducerii științifice a întregii vieți economico-sociale, la adâncirea democrației muncitorești revoluționare. Aceste științe, se arată în Directivele Congresului al XIII-lea, sînt chemate să contribuie nemijlocit la fundamentarea căilor și modalităților de transpunere în practică a principiilor comuniste de muncă, repartitie și viață, de amplificare continuă a creației conștiente a maselor, de participare tot mai activă a acestora la dezbaterea și rezolvarea problemelor dezvoltării economico-sociale a țării. În *Raportul* prezentat la al XIII-lea Congres al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că „pornind de la studierea practicii, a experienței, a vieții, activitatea ideologică, cercetarea din domeniul științelor sociale trebuie să lumineze calea înaintării ferme a României spre cele mai înalte culmi ale comunismului⁴⁶”.

LA CONTRIBUTION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN AU DÉVELOPPEMENT DE LA THÉORIE ET DE LA PRATIQUE RÉVOLUTIONNAIRE

(R é s u m é)

L'étude, faisant appel aux résolutions du parti, aux discours et aux ouvrages de Nicolae Ceaușescu, analyse les traits essentiels du développement original de la théorie et de la pratique révolutionnaire dans l'activité du Parti Communiste Roumain.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R., 1—2 iunie 1982*, loc. cit., p. 56—57.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Ed. politică, București, 1984, p. 58.

CUNOAȘTERE ȘI MORALĂ

ECATERINA SZEGÜ

În privința cunoașterii morale, investigația etică contemporană distinge trei niveluri. Să facem abstracție de faptul că la rîndul său fiecare din aceste trei niveluri constituie un întreg cu o structură specifică, supusă dinamicii istorice. Înainte de toate trebuie să delimităm *conștiința morală* ca una din formele de însușire practico-spirituală de care dispune societatea, și în cadrul acesteia, respectiv în legătură cu ea, în primul rînd, conștiința morală a indivizilor. În al doilea rînd, ne referim la *etică*, o știință care nu este doar descriptivă, fiindcă nu se mărginește numai la descrierea stării morale a unei sau mai multor societăți concrete, ci caută să sesizeze în schimbările de semnificație și în restructurarea conceptelor și categoriilor elementele relativ constante. Acestea în conținuturile lor cele mai generale și în schemele lor formale de gîndire — dar în ultima analiză determinate și acestea de realitate — constituie unitatea de sens a moralei, țesutul logic al mișcării istorice prin care trece reflecția morală. Cu alte cuvinte, elementul dinamic și cel static se reflectă deopotrivă în categoriile etice. În sfîrșit, în al treilea rînd, am enumera aici și *metaetica*, știința care se ocupă de problemele epistemologice și de metodică ale investigației în sfera eticii.

La prima vedere, separarea celor trei niveluri pare ușoară, doar o problemă de enumerare. În dosul interpretării lor se ascund însă discuții filozofice ascuțite, și în cursul cercetării de fond reiese că separarea lor rigidă ascunde capcane teoretice, care pot avea și urmări practice. Să rămînem deocamdată totuși la diferențierea lor teoretică.

Domeniul moralei nu cuprinde instituții în sensul juridic al cuvîntului. Dar și conștiința morală este o „lume“, o formă de însușire practico-spirituală a experienței sociale. Sistemele sale de „obiectualizare“ sînt niște produse ale acestei însușiri. Exemple în acest sens ne oferă sistemele de norme, care sînt „distilate“ ale experiențelor conviețuirii umane. Acestea sînt, de fapt, subiectivități obiectivate, care pe lângă funcțiunea lor reflexivă au și un rol de a determina acțiunea în sensul obiectiv al cuvîntului — deci sînt și prescriptive. Bineînțeles, fenomenele conștiinței morale nu sînt independente de practica multilaterală a cunoașterii sociale, constituind o parte specifică a acesteia. Specificitatea și conexiunea lor cu totalitatea procesului cognitiv trebuie deopotrivă accentuate.

Forma adecvată a cogniției morale este însușirea imperativ-apreciativă a realității. În acest proces nu interesează, în primul rînd, ce este adevărat sau fals, ci ce este bine, respectiv rău. Adevărul și falsul devin o problemă numai prin intermediul acestora din urmă, și să adăugăm imediat că nu o problemă neesențială. Sesizarea și definirea binelui și a răului se realizează în mediul totdeauna contradictoriu al valorilor orientative, determinate de conținuturi de clasă. Tocmai din cauza aceasta răs-

punsurile pot fi diferite, și chiar contradictorii. Nici nu poate fi altfel, întrucât cunoașterea fenomenelor morale și însemnătatea praxiologică a cunoștințelor astfel dobândite — sau tocmai imposibilitatea de a realiza practic aceste cunoștințe — se leagă inextricabil cu elementul ideologic. Prin ideologie înțelegem aici totalitatea unor astfel de concepții care oferă într-o formă oarecare scopuri și valori unui grup social sau întregii societăți. În principiu destinația ideologiei este de a determina acțiunea grupului dat în conformitate cu interesele sale, astfel ca în cursul acțiunii să se realizeze consolidarea valorilor și scopurilor date anticipat, pentru a obține aprobarea lor tot mai întinsă. Prin aceste particularități se explică faptul că rezultatele primului strat al cogniției morale nu se pot măsura în termenii exactității științelor naturii. Nici verificarea lor nu este însă așa de univocă ca în cazul științelor. Dacă trecem în revistă dezvoltarea istorică a moralei, putem constata că funcționarea normelor și imperativelor se bazează în unele cazuri și pe cunoștințe irelevante din punct de vedere științific. De exemplu, stratul străvechi al tabu-urilor a putut să-și îndeplinească rolul de determinare a activității omenеști prin epoci istorice îndelungate. Chiar și în prezent mai funcționează „mituri“ care pot îndeplini cu succes rolul lor normativ-apreciativ în sensul bun sau rău al cuvîntului deopotrivă. Un „mit“ în sensul negativ este de exemplu explicația „am greșit împreună“, care impersonalizează „vina“ dezlăgînd subiectul de responsabilitatea individuală. E adevărat că și cunoștințele irelevante pot fi înglobate în sistemele de cerințe etice și pot avea eficacitate în ele. Acest fapt real este generalizat de pozitivisti, care vorbesc despre indeterminabilitatea binelui, și în general neagă importanța cognitivă a conștiinței morale.

În această privință trebuie să luăm în considerare și rolul iluziilor. Pe bună dreptate, Karl Popper afirmă că în cazul iluziilor conținutul de adevăr este totdeauna îndoielnic dar cu toate acestea ele nu totdeauna sînt irelevante. Din cauza aceasta le consideră extraordinar de periculoase social. Eficacitatea iluziilor este aparentă atunci cînd „cunoștința“ și iluzia se ciocnesc la nivelul psihicului social. Tenacitatea iluziilor se explică nu numai prin cauze cu caracter de clasă, dar și prin obiceiuri, mai precis prin momentele emoționale ale acestora, care pot să contrazică din cînd în cînd interesele reale ale unei clase. Se întîmplă uneori că tocmai iluziile pot da o explicație emoțională și „rațională“, și o justificare a unui pseudoideal general acceptat ori a unei norme de comportare depășite. După Adorno și Marcuse formele istorice ale explicației iluzorice sînt modificabile, iar idealul sau norma morală învăluite în iluzii și prejudecăți pot pierde învelișul lor iluzoriu. În astfel de cazuri explicația anterioară intră în uitare. Fără îndoială, în acest proces și etica întemeiată în mod științific își poate asuma un rol, deși în cazul cînd explicațiile justificative iluzorice se înrădăcinează în obiceiuri, influența lor asupra atitudinii umane se menține cu tenacitate.

În cogniția etică rolul momentelor afective este mai accentuat decît în cea științifică. În etica materială a valorilor a lui Scheler această caracteristică joacă un rol determinant. Supraaprecierea momentelor afective i-a servit filozofului german la relevarea caracterului și funcției norma-

tive a conștiinței morale și a eticii. Orientarea etică a pozitivismului logic, care datează aproximativ din anii douăzeci dar continuă și astăzi, așa numita *teoria emotivistă a eticii*, consideră acest moment de asemenea de importanță delimitativă. Reprezentanții săi însă pun sub semnul întrebării tocmai caracterul normativ al eticii, din unghiul legăturilor dintre sentimentele morale și limbă. Rădăcinile curentului trebuie să le căutăm în filozofia lui Wittgenstein și Moore, în ultima analiză în cea a lui Husserl. Precum se știe, cei trei gânditori au trasat limite destul de rigide între etica descriptivă și cea normativă, privind judecățile de valoare de conținutul lor cognitiv. După părerea lor enunțurile eticii normative — judecățile morale — nu se pot baza pe generalizările experienței, și întrucât enunțuri a priori nu există, cunoștințele morale nu sînt cunoștințe. Din aceasta rezultă că supoziția în rolul cognitiv al conștiinței morale și al eticii normative este o iluzie. Singur limbajul comun prin imprecizia sa este cauza faptului că judecățile morale apar sub forma unor enunțuri reale cu sens. În 1926 a apărut *The Meaning of Meaning*, lucrarea lui Ogden și Richards, în care ei disting întrebuințarea simbolică a limbii — cînd semnul lingvistic transmite cunoștințe — de folosirea ei emotivă. După părerea lor folosim limba nu numai pentru comunicarea cunoștințelor ci și pentru cea a sentimentelor și atitudinilor. Aceasta este adevărat! Însă în concepția celor doi autori limbajul emotiv nu are nici un conținut cognitiv. După părerea lor sarcina științei este de a găsi criteriile semantice ale limbajului nesimbolic, de a dovedi deci că și limbajul emotiv, necognitiv are un sens. La această sarcină s-a angajat *teoria emotivistă a eticii*, aceea metaetică „necognitivă“ ce pare a fi teoria acceptată de majoritatea neopozitivistilor anglo-saxoni. De pe această poziție au scris, între primii, A. J. Ayer și Ch. L. Stevenson, mai tirziu J. O. Urmson.

Reprezentanții curentului în discuție fac o distincție între tipurile de afirmații care exprimă fapte și cele care exprimă sentimente. Prin cele factive se fixează experiențe, și în mod corespunzător sînt adevărate sau false în sensul logic al cuvîntului. Referindu-se la fenomenele morale, ele nu se încadrează în această clasă, fiindcă apariția simbolurilor etice într-o propoziție nu adaugă nimic la conținutul de fapte al enunțurilor. Dacă afirmăm de exemplu: „X a mințit“, afirmarea se referă la un fapt, și poate fi adevărată sau falsă. Dacă adaug: „X a făcut rău că a mințit“, adausul nu aduce un conținut nou, ci comunică doar sentimentele mele în legătură cu faptul. Dacă însă comunicăm prin afirmațiile emotive în mod exclusiv sentimentele noastre, atunci nu se poate sesiza funcția specifică a acestora. Afirmațiile morale nu le folosim în scop descriptiv ci în evaluări, care după părerea „emotivismului etic“ sînt în același timp exprimarea sentimentelor noastre și provocarea sentimentelor altora. Cuvintele de apreciere le putem transforma, anume, în astfel de termeni psihologici, care provoacă atitudini și dispoziții favorabile sau nefavorabile. Stevenson numește aceasta „forță de atracție“. Limbajul emotiv este deci un mijloc pentru a stîrni simpatia sau antipatia altora. Fiind potrivit pentru a-i convinge pe alții, dacă-l aplicăm în mod conștient, limbajul emotiv poate deveni un mijloc social eficace.

Natura „instrumentală“ a limbajului emotiv explică faptul că reprezentanții curentului, spre deosebire de Moore, consideră drept posibil, în principiu, disensiunile morale și discuțiile etice, ba mai mult, socotesc drept piatră de încercare a oricărei metaetici faptul că ea poate să explice despre natura disensiunilor morale. „Emotivismul“ reduce de fapt disensiunile la diferențe de atitudine, și dat fiind că sentimentele și atitudinile pot fi influențate în mod eficace prin limbajul emotiv, folosirea acestuia dă posibilitatea rezolvării divergențelor morale. E drept, se recunoaște, că există și contradicții care la urma urmei nu pot fi înlăturate nici prin acest mijloc.

Criticii „emotivismului etic“ au constatat, pe bună dreptate, că afectivitatea nu este singurul criteriu în procesul moral de convingere. Dacă am accepta exclusivitatea momentului sentimentului, ne-ar fi greu să distingem argumentarea etică adevărată de manipulație, discuția etică de presiunea morală. După părerea lui R. M. Hare „emotivismul“ desființează diferența accentuată dintre argumentarea valabilă și cea convingătoare. Alții susțin că această teorie nu este în stare să formuleze niște criterii cu ajutorul cărora s-ar putea delimita termenii cu sens moral de erupțiile unor dispoziții sufletești și de expresiile spontane ale aprobării. Urmasii caută să evite capcana trasînd limite mai stricte între sentimente și atitudine. Pe cele din urmă le examinează în legătură cu strategiile de acțiune și cu deciziile, dar dat fiind că la el atitudinea se referă la mai multe sfere, aceasta nu se poate ridica la nivelul unei categorii ce ar putea servi pentru determinarea moralei.

R. M. Hare încearcă să elaboreze o asemenea teorie față de „emotivism“. Înainte de toate el delimitează specificul aprecierii de eficacitatea ei. Trebuie să tratăm în mod diferențiat și cele două posibilități de comunicare: putem să convingem pe cineva să facă și pe cineva să-i spunem ce să facă. E evident că în primul caz acționăm asupra comportării, și după părerea lui Hare în acest caz argumentarea rațională este mai puternică decît afectivitatea. Putem să-i „lămurim“ pe alții în multe feluri să efectueze o acțiune cîteodată fără a le spune s-o facă. Pe lângă argumentarea rațională cel mai convingător este exemplul prin acțiune. Dacă pur și simplu cuiva îi arătăm doar ce să facă, atunci luăm parte într-o acțiune dirijată de reguli și convenții. Cu expresia lui Wittgenstein aceasta se cheamă „joc de limbaj“. Enunțurile emotive simple se pot încadra cel mult în categoria din urmă și nu vor îndeplini nici funcție apreciativă, nici imperativă. De altfel, după opinia lui Hare o serie întreagă de fenomene morale adevărate poate fi interpretată doar cu greu pe baza „emotivismului etic“. Rezolvarea dilemelor morale și dezvelirea importanței obligațiilor morale pe care le formulez față de mine însumi sînt cu totul imposibile pe terenul „emoționalismului etic“. Dacă cineva cere ajutor pentru rezolvarea unei dileme morale, nu dorește să-i influențăm sentimentele, ci așteaptă un sfat. După părerea lui Hare normele și judecățile morale nu vor să ne convingă despre ceva, ci propun, sfătuiesc, ordonează ceva. Cu alte cuvinte, sînt prescripții. Aici Hare revine la clasificarea lui Scheler. Diferența rămîne totuși esențială, fiindcă propunerile, sfaturile, imperatiivele prescriu efectuarea unui lucru, dar nu există

absolut nici o garanție că ele vor fi respectate; aceasta însă nu schimbă întru nimic caracterul prescriptiv al normelor și judecăților morale.

R. M. Hare presupune o legătură logică între sensul descriptiv și prescriptiv al judecății de valoare morale. Această legătură nu poate fi caracterizată, după el, nici prin categoriile deducției logice și nici prin judecățile de condiționare. El accentuează că există o legătură necondiționată între proprietatea descriptibilă a unui lucru și între faptul de a-l califica drept bun. Dacă îl consider pe „X“ bun, nu-l pot considera pe „Y“ rău în măsura în care înfățișează aceleași calități, fără greșala inconsistenței. Totuși, Hare nu acceptă sensul descriptiv ca criteriu al aprecierii, fiindcă descrierea faptelor — din cauza diversității lor — este variabilă, iar sensul prescriptiv e totdeauna același: exprimă o propunere.

Spre diferență de pozitiviștii logici, Hare descoperă nu numai asemănare ci și legătură logică între aprecierea morală și imperative. El consideră aprecierea și imperativul drept diferite subdiviziuni ale limbajului prescriptiv. Imperativele morale fac totdeauna propuneri, în general pe baza unor fapte măsurate, înfățișate deja prealabil. Ele diferă de somațiile simple prin faptul că privesc totdeauna relații umane și sînt universale, sau cel puțin pot fi universalizate. În aceasta putem fi de acord cu Hare, chiar și dacă sîntem mai precauți și preferăm expresia „generale“ în loc de „universale“. Universalitatea este mai mult decît un simplu deziderat de conștiință, fiindcă este nu numai criteriul cunoașterii apreciativ-imperative ci și condiția ei necesară. Ea este o condiție cu totul suficientă pentru ca să putem refuza orice principiu extrem și orice practică extremă.

Teoria lui Hare are puncte vulnerabile. E paradoxal de exemplu că, deși accentuează neconținut raționalitatea argumentelor morale, ia poziție în favoarea convenționalității principiilor morale, sau că propovăduște neutralitatea metaeticii propuse împotriva unei posibile etici normative. Să ocolim aceste puncte vulnerabile și să ne oprim la părțile pozitive ale lui Hare. El face legătură între posibilitatea de a fi universalizat ca o însușire specific morală și conținutul cognitiv al conștiinței morale. Deși rezultatele cunoașterii morale nu se pot măsura totdeauna cu o precizie științifică, și e posibil ca momentele afective să fie mai accentuate, decît la alte forme ale cunoașterii, în opinia publică se formează drept rezultat al procesului cognitiv un cîmp de concepte și categorii, în care se exprimă necesitatea relațiilor interumane și motivărilor acțiunilor și aprecierilor posibile. Legile și regulile logicii se referă la acestea tot așa de bine, ca la orice alt rezultat al cunoașterii.

Să dovedim justetea acestei constatări în cazul unui singur fenomen moral, la caracteristicile normei.

E incontestabil că există acțiuni care-și găsesc motivarea în sentimente, pasiuni, interese, de multe ori în mod independent de norme sau împotriva lor. În cazul celor mai multe acțiuni însă rolul manifest al normelor de formare a atitudinii este un fapt de netăgăduit. Normele morale sînt diverse în privința obiectului lor și a caracteristicilor lor formale. Trăsătura lor comună constă în aceea că au sens nu numai

pentru individul izolat, ci și pentru un grup determinat de oameni. Tot așa judecățile de valoare legate de norme nu se referă la fapte morale specifice, ci la actele conviețuirii umane, pe care — cel care le apreciază — le apreciază în sensul lor moral. Normele nu sînt pur și simplu reprezentări la care se asimilează omul, ele presupun modele de atitudine determinate. Ele însumează, în general, nu atitudinile realizate ci cele de realizat, în tipicitatea lor abstractizată — ele formulează un „a trebui“, în cele mai multe cazuri în formă categorică. Această formulare nu este avansarea în idei a rezultatelor concrete ale unei activități determinate — normele nu dau rețete — ci *ele reflectă conținutul generalizat al atitudinii umane* capabile de acțiune. Rolul normei morale constă tocmai în împrejurarea că ea lărgeste caracterul individual al moralei interioare într-unul social, categoriile moralității le ridică din sfera individuală în cea generală, și ea poate să-și îndeplinească această funcțiune din cauza că reflectă conținuturi generale, social fundamentate. Analizînd ontologia existenței sociale, Lukács consideră că „a trebui“ este substanțial, ca și conținutul conceptului de „bine“. Necesitatea aceasta, bazată pe „a trebui“, nu mijlocește reguli obligatorii, de neînlăturat, legate de legi obiective ale naturii și societății. Anume „Dacă... atunci“ nu exprimă o cauzalitate de un singur sens. Cel care acționează are posibilitatea de a cumpăni condițiile, de a confrunta modelul ideal cu împrejurările concrete.

Starea de „a nu fi realizate“, de a fi orientate spre viitor este numai una din caracteristicile esențiale ale normelor. Un moment nu mai puțin esențial este reflectarea elementelor deja realizate, înfăptuite în practică. Reflectarea experiențelor condensate în norme poate fi, în aceeași măsură, adecvată ca și inadecvată. Se știe că diferitele epoci istorice, feluritele grupuri sociale apreciază și interpretează experiențele comune conform unor grade diferite de sensibilitate și conștiință. Toate acestea nu schimbă cîtuși de puțin esența, adică faptul că în norme devine etalon ceea ce a fost măsurat deja în cursul practicii umane.

Analiza logică a normelor morale arată că ele s-au format în procesul acumulării de experiențe și al cunoașterii sociale. Ele pot să-și îndeplinească funcția de reglare tocmai fiindcă sînt punctele de intersecție ale trecutului și viitorului, pentru că exprimă — de multe ori nu fără tensiune — ceea ce „este“ și ceea ce „ar trebui să fie“. Hare are dreptate cînd susține că norma morală poate lua naștere numai pe baza unor judecăți de cunoaștere, fiindcă dacă vrem să definim, ce trebuie să fie, este necesar să știm, ce este. Adică, înainte de a dori să formulăm o normă morală în legătură cu atitudinea și activitatea umană, trebuie să știm, măcar în formă abstractă, ce atitudine este „bună“, ce atitudine este „rea“. Forma de exprimare a normei morale — după părerea noastră — este în fond o judecată categorică — „X este bun“, respectiv „rău“ — la care se atașează silogismul condițional apreciator „Dacă... atunci“.

Reflexiunea morală poate fi descrisă deci și din punct de vedere logic. Interpretare logică poate fi un mijloc eficace pentru a conștientiza ceea ce se întîmplă în cursul cunoașterii unui fenomen social. Iar dincolo de problemele metodologice — bineînțeles împreună cu fondul oferit de concepția despre lume — poate fi un mijloc al confruntării savan-

tului cercetător cu sine însuși. Dar analiza logică nu poate în nici un chip să acopere ca un scop în sine obiectivul original al cunoașterii morale, rolul acesteia de reglare și apreciere. Credem că și problemele eticii și meta-eticii trebuie abordate tot din acest punct de vedere.

Fapt este că etica — cel puțin în istoria de pînă acuma a moralei — a sistematizat și a explicat dezideratele și judecățile de valoare tipice deja formate post festum. Aceasta însă nu înseamnă că părerea lui Moore este motivată. În *Principia* el a generalizat în mod excesiv discrepanța posibilă sau chiar reală a cunoașterii morale și a comportării juste. După părerea lui scopul nemișcînt al filozofiei morale este cunoașterea și nu practica, sarcina savantului care se ocupă de etică nu este nici de a da sfaturi nici de a îndemna. În ultima analiză el trage concluzia că etica poate fi numai descriptivă, funcția ei normativă este o iluzie sau de-a dreptul o moralizare pseudoștiințifică.

Fără a nega contrazicerea posibilă dintre teorie și practică, dorim să accentuăm că legătura și tensiunea dintre „este“ și „trebuie“ este o particularitate și a eticii. „Trebuie“ se întretese totdeauna cu noțiunea acțiunii. Nu putem afirma fără pericolul absurdului că etica formulează doar ceea ce ar fi just să facă un anumit grup social, dar rămîne nepăsătoare față de problemă, atunci cînd o și face. În cazul eticii descrierea precisă și funcția apreciativ-imperativă se presupun reciproc, mai ales atunci cînd ea își asumă un rol în procesul dirijării științifice a societății. Desigur, în legătură cu investigația științifică a moralei se formulează iarăși și iarăși întrebarea: în ce împrejurări devine valabilă cunoașterea, ce asigură conținutul ei de adevăr și ce anume cauzează erorile? Dat fiind că este vorba de cunoașterea unor fenomene sociale, întrebarea obține un accent deosebit. Anume obiectul cunoașterii este un mediu felurit și mobil: lumea conștiinței socializată a omului în întregime și toate obiectivările sale. Din cauza aceasta subiectul cunoscător este inseparabil de obiectul investigației și de caracteristicile acestuia. Personalitatea și mijloacele intelectuale ale cercetătorului se întretes cu fenomenele sociale care-i sînt contemporane, cu evenimentele concrete. Parafrazîndu-l pe Habermas putem spune că cunoașterea în științele sociale — și investigația moralei — este prinsă în menghina acelei lumi pe care dorește s-o examineze, și poate că oferind însușirea spirituală a acestei lumi cunoașterea creează doar condițiile reproducerii acesteia. Fără îndoială relația cercetătorului cu „trebuie“ și „este“, luate separat, și în ansamblu, are ca fundal o anumită concepție despre lume. În cursul formării relației, acele procedee și procese prin care se produc, se verifică sau se resping cunoștințe referitoare la realitate, au, într-adevăr, un rol delimitativ. Măsura în care investigatorul atrage în dezvelirea realității scopurile care exprimă dorința schimbării are, însă, o însemnătate clarificatoare. Alegerea metodei prin care dezvăluim problemele specifice ale acestei cunoașteri, și elaborăm arsenalul de mijloace al reflectării științifice, nu este secundară dar niciodată nu trebuie să-i uităm calitatea de „organon“.

BIBLIOGRAFIE

1. R. M. Hare, *The Language of Morals*, in Hare, *Essay on Philosophical Method*, The Macmillan Press, London, 1971.
2. R. M. Hare, *The Argument from Received Opinion*, in vol. cit.
3. R. M. Hare, *Universalisability*, in vol. cit.
4. Ch. L. Stevenson, *The Emotive Meaning of Ethical Terms*, in Ch. L. Stevenson, *Facts and Values*, Yale University Press, New-Haven — London, 1963.
5. Ch. L. Stevenson, *Ethics and Language*, Yale University Press, New-Haven, 1944.
6. G. E. Moore, *Principia Ethica*, in *Tények és értékek*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.
7. *Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie*, Hermann Luchterhand Verlag, Darmstadt, 1969.
8. *Tény, Érték, Ideológia. A pozitivistá-vita a nyugatnémet szociológiában*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1976.

SOME PROBLEMS OF ETHIC COGNITION

(Summary)

Contemporary research in ethics distinguishes three levels concerning cognition: moral conscience, ethics and metaethics.

Apparently it is easy to separate the three domains from each other. Their interpretation, however, brings about sharp philosophical discussions.

Discussing a number of opinions, the present study dwells, first of all, on the emotive theory of ethics, and on Hare's prescriptive ethics.

CONSONANCE ET INFORMATION
— Ștefan Odobleja et Norbert Wiener —

IOAN IRIMIE

Le dialogue d'idées suscité par la question si la cybernétique est née en 1938 ou en 1948, si c'est la *Psychologie consonantiste* de notre compatriote Ștefan Odobleja ou la *Cybernétique* de Norbert Wiener qui représente son acte de naissance, encore que vieux d'une décennie, est loin de s'être éteint. Bien au contraire, il paraît évident que ce dialogue va s'intensifiant, ce dont témoignent nombre de manifestations scientifiques et d'articles parus dans certaines revues de culture.

Sans entrer dans l'histoire et les détails de cette dispute, nous nous contentons de signaler que le sujet qui nous occupe, à savoir les rapports existant entre la consonance et l'information, a joui de bien peu d'attention. Beaucoup d'encre a coulé notamment à propos de la „réversibilité“ et/ou du „feed-back“, des rapprochements entre la création de Ștefan Odobleja et de Norbert Wiener envisagée par le biais de ces termes et de ce concept, mais pour ce qui est de l'information, on s'est borné à signaler que dans l'oeuvre d'Odobleja ce concept fait défaut, tandis qu'il est „essentiel dans la cybernétique de N. Wiener et dans la cybernétique de nos jours“¹.

Lorsqu'on discute l'oeuvre d'Odobleja par le biais de son apport à l'élaboration de la cybernétique, à l'apparition de cette nouvelle modalité d'acquisition cognitive du réel, une analyse plus attentive de ce qu'est la consonance et ses rapports avec l'information devient une condition *sine qua non*. C'est là, dans cet espace de discours, que se trouve, croyons-nous, le noeud gordien du problème. Si, entre les dénnotations et les connotations des termes en discussion, il existe tant soit peu certaines „consonances“, pour nous exprimer en langage odoblejien, alors la *Psychologie consonantiste* est cybernétique; s'il n'en est rien, ses idées fondamentales demeurent de profil précybernétique.

Mais, afin de fournir une assise à notre point de vue, tentons de suivre les sens et significations des expressions en cause, la teneur de pensée qu'elles comportent, les implications qu'elles ont dans les deux champs de discours théorique.

*

En présentant les résultats de synthèse découlant de sa *Psychologie consonantiste*, Ștefan Odobleja se résume aux quatre thèses suivantes:

1. Le *psychologisme* ou la „systématisation“ de toutes les sciences „noologiques“ — de la logique à l'esthétique et l'éthique — autour de la Psychologie.

¹ M. Drăgănescu, P. Golu, *Concepția cibernetică a lui Odobleja*, dans le volume *Odobleja between Ampère and Wiener*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1981. p. 37.

2. Le *consonantisme* consistant à ramener toutes les explications psychologiques à l'idée de consonance.

3. Le *physicalisme*, c'est-à-dire la „réduction“ de toute la Psychoiogie à la Physique, en opposition avec l'ancienne Psychologie, considéré comme étant d'inspiration mécanique.

4. L'*harmonisme* consistant à fonder la Physique entière, et par là le domaine tout entier de la connaissance scientifique, sur la „loi“ universelle de l'équilibre².

Ces synthèses cognitives, synthèses qui impriment à la pensée odoblejienne une indéniable note d'originalité, ne se trouvent pas purement et simplement dans des rapports de simple complémentarité. Dans leur affirmation et explicitation, toutes se posent et se superposent. Celui qui se penche sur la *Psychologie consonantiste* n'aura aucun mal à comprendre que le psychologisme odoblejien en est un qui suppose le physicalisme et l'harmonisme, que tout se rattache essentiellement au consonantisme. Ce dernier restera d'ailleurs le „paradigme“ fondamental et sera la clé de voûte de l'édifice théorique odoblejien entier.

Le concept odoblejien de consonance n'est guère original; il est emprunté à la physique. Originale n'est que la manière dont il est impliqué dans le périmètre du discours psychologique, son maniement comme élément de base d'une nouvelle orientation psychologique et non seulement psychologique.

Considéré comme un concept déjà élaboré, dans nombre de chapitres du livre en question, il est engagé sans trop d'explications. Plus loin, dans le chapitre „Consonance“, soit à la moitié du premier volume de l'ouvrage, sous prétexte de formuler une définition, on nous offre en fait une description. Dans le cadre de cette dernière, la consonance apparaît comme étant le „phénomène physique caractérisé par la ressemblance, la sélectivité et le mouvement (ou la vibration). Effet dynamogénique sélectif produit (causé) par la ressemblance. Ressemblance dynamogénique, ressemblance motrice“³. Dans le même texte la consonance est aussi „effet de la ressemblance objective, extérieure, physique, — et cause de la ressemblance subjective, intérieure, psychologique. Une excitation réversible. Une réversibilité énergétique... Le principe d'identité (ressemblance) et le principe du tierce exclu (sélectivité) réduits au phénomène physique de la résonance. Phénomène physique complexe dont la cause est une ressemblance de sens et de fréquence, et dont les effets sont: la sélectivité, l'excitation, la fusion“⁴.

Dans le fragment consacré aux divisions de la consonance, à côté de nombre d'éléments dénués de valeur pour les dénnotations et les connotations du terme qui nous occupe, apparaissent aussi certains moments idéatiques qui intéressent. Ce qui intéresse, croyons-nous, surtout pour la compréhension de l'universalité du phénomène, c'est la manière de dé-

² Voir Dr. Št. Odobleja, *Psychologie consonantiste*, Librairie Maloine, Paris, 1938, p. 7.

³ Št. Odobleja, *op. cit.*, p. 196.

⁴ *Ibidem*.

terminer les genres et les types de consonance: „physique“, „psycho-physique“ et „psychique“. Les consonances „physiques“ et „psychiques“ sont, pourrait-on dire, horizontales et se manifestent dans des milieux de la même qualité; les consonances „psycho-physiques“ sont verticales et assurent l'unité entre les deux mondes relativement distincts. En vertu de cette relative diversité et identité, on affirme que „le psychique est une ombre, quelquefois déformée, mais toujours plus ou moins caractéristique à chaque objet qui la produit. Le psychique est un miroir, mais dans ce miroir c'est la réalité qui se reflète“⁵.

Dans le même contexte est mieux et plus explicitement formulée l'option de Șt. Odobleja concernant la nature ou le contenu de fond des produits de l'ordre de la consonance. „Ce ne sont pas des séries spatiales, géométriques, matérielles, mais des séries énergétiques“⁶.

L'analyse des contenus idéatiques des textes ci-dessus révèle aisément que le principal système de référence engagé par Șt. Odobleja pour expliquer ce qu'il entend par la „consonance“ est de la rapporter à la „ressemblance“. C'est ce filon de définition et de caractérisation qui est le plus fréquent dans le corps de l'ouvrage. Si définir signifie „mesurer le degré de consonance et de dissonance entre deux notions“⁷, alors on peut affirmer que la ressemblance est la plus proche consonance de la consonance. Nombreux sont les cas où cette expression est accompagnée, avec ou sans présentation, de celles de „ressemblance“, „analogie“, „équivalence“, „accord“, etc. Dans certains textes, la liaison entre consonance et ressemblance est menée jusqu'à leur définition circulaire. Dans d'autres, la ressemblance n'apparaît qu'en qualité de produit de la consonance. Outre les „ressemblances“ et les dérivés de celles-ci (analogies, reflets, accords, etc.), la consonance produit aussi des phénomènes de „sélection“, „évocation“, „synthèse“ et autres.

Un autre système de référence dans l'explication de la consonance est celui consistant à la rapporter à la dissonance. Celle-ci est l'opposé de la consonance et les deux sont les produits polaires de la résonance. En sa qualité d'„inverse de la consonance“, la dissonance est „effet et cause de différence“⁸. Il est intéressant de noter que, pour Odobleja, ces „variétés“⁹ de la résonance n'ont pas le même poids. „La dissonance est d'un intérêt bien plus secondaire que la consonance, car la dissonance totale est une négativité psychologique, une inexistence psychique, tandis que la dissonance partielle intéresse plutôt par la consonance partielle concomitante...“¹⁰. En plaçant la dissonance sur un pied d'infériorité, si l'on peut s'exprimer de la sorte, Odobleja en arrive à affirmer que parmi les phénomènes énergétiques la consonance détient „le premier rôle“¹¹. C'est cette position qui nous explique d'ailleurs pourquoi la „Psychologie“

⁵ *Ibidem*, p. 198.

⁶ *Ibidem*, p. 199.

⁷ *Ibidem*, p. 249.

⁸ *Ibidem*, p. 199.

⁹ *Ibidem*, p. 211.

¹⁰ *Ibidem*, p. 199.

¹¹ *Ibidem*, p. 59.

est „consonantiste“, pourquoi la consonance devient l'élément explicatif fondamental.

Selon la conception de Ștefan Odobleja sur la consonance, le filon d'idées le plus important est celui où sont précisés les rapports de celle-ci avec l'énergie. Ces rapports ne sont absolument pas extérieurs. La consonance est et reste un phénomène de nature énergétique. Elle conserve cette nature et un tel contenu même quand elle accompagne les procès et les produits de notre vie psychique. „Toutes les qualités des énergies physiques (intensité, tonalité, timbre, extension, durée, vitesse, quantité) se retrouvent dans l'énergie psychique sous toutes ses formes de manifestation (sensations, réactions, images, idées, affectivités, attention, etc.)“¹².

Ce qui surprend dans ce texte, comme dans beaucoup d'autres, ce n'est pas l'engagement du concept d'„énergie psychique“, mais le fait de s'y maintenir. Odobleja n'estime pas que cette énergie, si l'on peut en parler, n'est que le support de réalités d'un autre genre, d'un autre contenu et assumant d'autres fonctions. Même quand il affirme que les habitants de la vie psychique sont „immatériels“, „impondérables“, „aspatiaux“, il précise que ces notes accompagnent aussi les énergies physiques. Selon l'option de notre compatriote, il n'est pas de caractéristique qui soit le „monopole“ de la réalité dénommée le psychique¹³.

Si le filon consonantiste amène Șt. Odobleja à l'énergétisme, celui-ci le conduit à son tour directement vers le physicalisme. Affirmée de façon très diverse, cette option sonne comme une sentence dans des textes tels que: „Le psychique est un ensemble de phénomènes physiques (énergétiques)“¹⁴ ou „Toutes les prétendues caractéristiques psychiques se retrouvent dans les phénomènes physico-chimiques“¹⁵.

Défini et caractérisé par les biais commentés ci-dessus, le concept de consonance devient l'élément explicatif de tous les processus et produits de la vie psychique. Dans ce sens, les sensations sont les „consonances“ primaires qui apparaissent entre „l'extérieur“ et „l'intérieur“, entre „le monde physique“ et „psychique“¹⁶. A leur tour, les perceptions sont des „consonances intersensorielles et sensorio-représentatives“¹⁷. La conceptualisation est envisagée comme une consonance d'impressions et ses produits c'est-à-dire les notions, sont un „complexe consonant réversible d'images et de signes... Système de caractères consonants.“¹⁸. La mémoire „est un complexe dépôt d'appareils résonateurs à consonance plus ou moins spécifique“¹⁹ et les actes de création deviennent une production de „nouvelles consonances entre les pensées ou entre le monde et les pensées“²⁰.

¹² *Ibidem*, p. 66.

¹³ *Ibidem*, voir pages 66—70.

¹⁴ *Ibidem*, p. 66.

¹⁵ *Ibidem*, p. 67.

¹⁶ *Ibidem*, voir pages 136—137.

¹⁷ *Ibidem*, p. 234.

¹⁸ *Ibidem*, p. 272.

¹⁹ *Ibidem*, p. 104.

²⁰ *Ibidem*, p. 282.

Ștefan Odobleja estime mieux pouvoir déterminer, au moyen du consonantisme, la nature et les fonctions de la vie psychique, la position de celle-ci dans le contexte d'ensemble de la réalité et, surtout, dans le complexe socio-humain. Fort de ses interprétations, il polémise avec toutes les orientations en psychologie ayant joui d'une certaine influence (associationnisme, spiritualisme, behaviorisme, théorie des réflexes, etc.), polémique dans laquelle la psychologie consonantiste est considérée comme étant ce que la psychologie doit être.

Mais le concept de consonance ne se veut pas seulement psychologique. Ses valences dénotatives sont engagées aussi dans l'explication d'autres zones du domaine socio-humain, d'autres champs de la vie spécifiquement humaine: langue, science, morale, droit, politique, art, etc. Le langage, par exemple, est „une consonance idéo-motrice“²¹ et „le capital spirituel“ appelé science une „connaissance consonantisée“²². La morale est „la consonance avec les autres“²³ et le droit „une consonance ou concordance entre soi-même et les autres, entre ses désirs et leurs désirs“²⁴.

Une approche sans préjugés des vertus théoriques du consonantisme nous permet d'y déceler une option interprétative qui veut et réussit en partie à prescrire à la psychologie un statut plus scientifique que ne pouvaient lui assurer à l'époque d'autres orientations. En adhérant à l'énergétisme, Șt. Odobleja nourrissait et cultivait la conviction de pouvoir dépasser toutes les variantes de l'idéalisme et du mécanisme présentes dans la psychologie de l'époque.

La consonance une fois définie comme ressemblance, le consonantisme se rapproche de façon spécifique et plus nuancée de la théorie du psychique comme reflet, de certaines formes de la théorie de la réflexion. Si, au moyen des consonances, le psychique institue des ressemblances, des analogies, des concordances, des équivalences avec l'univers de la réalité physique, alors l'optimisme épistémologique cultivé par le consonantisme apparaît comme légitime. La confiance dans les possibilités de connaissance et de création de l'esprit humain va jusqu'à l'affirmation de la conviction que l'homme sera à même d'inventer „la machine à penser“, qu'il pourra produire „la pensée artificielle“. De nos jours, la valeur de telles idées et convictions et leur anticipation sont désormais indéniables.

Comme option explicative, ainsi que nous l'avons déjà suggéré, le consonantisme dépasse largement les horizons stricts de la psychologie. Son intention est de surprendre un filon de l'unité du monde réel, surtout de l'unité entre le physique et le psychique, entre la nature et la culture, entre le matériel et le spirituel, entre les domaines de leur diversité. Les synthèses théoriques qu'il réalise atteignent, au-delà des démarcations explicites, certains horizons de la philosophie.

²¹ *Ibidem*, p. 576.

²² *Ibidem*, p. 591.

²³ *Ibidem*, p. 689.

²⁴ *Ibidem*, p. 709.

Les limites de principe du consonantisme sont elles aussi de la taille de ses vertus. En dépit de tant d'éléments de pensée dialectique (affirmation du dynamisme de la consonance, optique des dichotomies polaires, etc.), le consonantisme n'en reste pas moins prisonnier de réductionnismes accusés. L'enfreinte la plus fâcheuse des différenciations dialectiques est celle découlant de l'affirmation du „paradigme“ physicaliste. Placer le monde intérieur, subjectif, idéatique, sous le signe d'une ou de plusieurs consonances du même genre ou type que celui de la réalité physique est la preuve que Ștefan Odobleja n'a pas saisi le caractère spécifique de la vie psychique, les différences de classe qui existent entre les phénomènes de l'univers extérieur et ceux appartenant au for intérieur de l'homme. Faire remonter celui-ci seulement à „l'énergie psychique“ relève d'une adhésion explicite aux options de l'énergétisme psychologique. Or, il n'est pas malaisé de remarquer que le monde des états de conscience n'est pas réductible aux genres d'énergie que son existence suppose. Le contenu des états de conscience est, d'un point de vue qualitatif, autre chose que de l'énergie. Les produits de la vie psychique, leur manière d'être dans l'espace et dans le temps, de se manifester dans les zones socio-humaines sont d'un autre ordre que ceux des tensions énergétiques. Les plus qualitatifs du psychique ne s'inscrivent pas dans les coordonnées de l'énergétique, alors même que celui-ci est envisagé sous un jour consonantiste.

*

Le concept d'information représente sans aucun doute le produit théorique le plus important de la cybernétique. Sa création a déterminé la mutation la plus profonde dans le champ de la connaissance contemporaine, en imposant, à la place de l'optique diadique, le paradigme de la triade: substance — énergie — information, en vertu duquel il est devenu évident qu'au moins certaines zones du réel (le monde vivant, celui de l'homme et du social) se présentent comme des réalités triadiques.

Dans ses acceptions contemporaines, le concept d'information a été lancé par l'ouvrage de Norbert Wiener, *La cybernétique*. Même si, ultérieurement, d'autres déterminations y ont été ajoutées, c'est dans cet ouvrage que sont précisés ses principaux contenus, trois idées y étant fondamentales, sans lesquelles l'expression du concept ne peut pas fonctionner avec sa sémantique contemporaine.

1. L'idée principale est celle que contient (et qui découle de) la conception wienérienne des rapports entre l'information et l'énergie. C'est là que réside la grande innovation théorique. Selon Wiener „L'information est information, non pas matière ni énergie. Un matérialisme qui ne l'admet pas ne saurait survivre de nos jours“²⁵.

Telle qu'elle ressort du texte, la position de Wiener est consciemment matérialiste et, en même temps, du moins dans le soustexte, spontanément dialectique. L'élément dialectique est contenu dans l'affirmation que

²⁵ N. Wiener, *La cybernétique*. Ed. științifică, București, 1966, p. 178.

„l'information est information“. Cet énoncé n'est qu'apparemment tautologique. Dans son contenu fondamental il est précisé que l'information est une entité existentielle spécifique, qu'elle n'est pas réductible à ce qu'est dans le monde la substance et/ou l'énergie. Celle-ci a, dans sa manière d'être et d'opérer, d'autres déterminations; qualitativement elle peut être „contenue“ dans d'autres arsenaux nationaux et quantitativement elle suppose d'autres unités de mesure. Les champs de l'informationnel ont d'autres lois de conservation et de transformation.

En affirmant cette profonde et compliquée spécificité, Wiener n'autonomise pas le monde des connexions et des produits informationnels et ne considère pas que celui-ci peut exister quelque part, dans quelque une de ses manifestations, de façon indépendante de certains supports substantiels-énergétiques et des systèmes matériels où il apparaît et opère de manière spécifique.

2. Une autre idée majeure est celle qui précise les rapports de l'information avec l'indétermination, avec les états d'incertitude d'un système face à son milieu de vie. En ce sens, à la question: „Qu'est-ce que l'information et comment se mesure-t-elle? Wiener répond: „Une des plus simples et des plus unitaires formes d'information est l'enregistrement d'un choix entre deux alternatives simples équiprobables“²⁶. Mettre l'information en rapport avec le cas le plus simple de non-détermination et définir par là l'unité de mesure du plan de ce genre de phénomènes n'est pas essentiel pour ce qui nous occupe. Plus importante nous semble l'idée de principe, l'idée selon laquelle l'information se rattache à des états de la non-détermination, à des alternatives, à des choix et, par la suite, à des actes de décision. Nous ne discuterons pas ici si l'on peut ou si l'on ne peut pas définir l'information uniquement par le biais de ces rapports et nous bornerons à affirmer que selon Wiener (et Cl. Shannon d'ailleurs) une information *a posteriori* est égale à la quantité de non-détermination qu'elle élimine et que par là elle devient la pièce ou l'élément de l'abolition d'un état d'incertitude. Sous ce jour, l'information devient une entité mesurable, une réalité à laquelle on peut se rapporter moyennant un appareil mathématique spécifique. La chapitre III de l'ouvrage de N. Wiener représente une contribution réelle à l'élaboration de ce qu'on appelle aujourd'hui la *Théorie mathématique* de l'information.

3. Selon la définition et la caractérisation wienériennes de l'information, une place de choix revient aussi aux énoncés qui visent les rapports de celle-ci avec l'entropie physique. „Les processus qui perdent de l'information — écrit N. Wiener — sont, tel qu'il faut s'y attendre, très analogues aux processus qui gagnent de l'entropie“⁶⁷. Dans la vision de N. Wiener, l'information est essentiellement une entropie négative, un facteur antientropique, „pièce“ de l'organisation systémique. Sans nous occuper de la question si l'information est ou n'est pas le seul facteur antientropique, nous signalerons cependant que, selon le fondateur de la cybernétique, l'information fonctionne, là où elle peut être

²⁶ *Op. cit.*, p. 94.

²⁷ *Op. cit.*, p. 98.

généralisée, comme un opposé de l'entropie physique, comme un liant de l'organisation de types de systèmes.

Même si N. Wiener place la définition et la caractérisation de l'information sous l'incidence d'autres rapports (communication, message, redondance, etc.), ce qui vient d'être dit ci-dessus nous paraît essentiel. Ne pas en tenir compte signifie ne pas pouvoir saisir les valences explicatives contemporaines du concept en cause.

Comme on a pu s'en apercevoir, nous avons évité à dessein de nous engager sur le terrain des discussions compliquées, plus anciennes ou plus récentes, de ce qu'est l'information. Nous nous sommes résumé à évoquer les moments essentiels du point de vue de Norbert Wiener, estimant que c'est cela qui intéresse quand il s'agit de juger les rapports entre la consonance et l'information, entre la création de notre compatriote Ștefan Odobleja et celle de Norbert Wiener.

*

De la succincte présentation des deux concepts, des principaux contenus idéatiques, il résulte que les „dissonances“ qui les séparent sont assez accusées. La consonance et l'information ne sont pas consonantes avant tout en fonction de la nature et de la teneur des phénomènes qu'elles visent du point de vue cognitif. Le premier concept est et demeure, selon la création d'Odobleja, un concept qui recouvre et dénote un phénomène strictement énergétique. Il n'est affirmé nulle part dans la *Psychologie consonantiste* que les manifestations de la consonance en général ou du moins celles qui s'instituent comme vie psychique détiendraient une détermination par laquelle elles dépasseraient les notes de l'énergétique. Pour ce qui est de l'information, la position de N. Wiener est tout autre. Il affirme de façon explicite les différences ou les oppositions qui séparent les phénomènes d'ordre informationnel des phénomènes énergétiques. A cet égard, l'option interprétative de Șt. Odobleja est explicitement et conséquemment diadique, tandis que celle de N. Wiener est triadique sans réserves.

Un deuxième moment des dissonances en cause se rattache au fait qu'il n'est prescrit aucun appareil mathématique spécifique aux produits de l'ordre de la consonance. L'auteur du consonantisme n'a même pas frôlé la possibilité d'engager des évaluations quantitatives dans la sphère des consonances et, d'autant moins, dans la zone des manifestations de celles-ci comme psychique. En revanche, pour N. Wiener, l'information devient une réalité mesurable, une réalité où l'unité de mesure est celle de bit. Le concept de „quantité d'information“ apparaît fréquemment dans la cybernétique wienérienne.

De grandes distances séparent également les deux auteurs dans les fragments de discours où sont analysées les fonctions qu'assument les deux phénomènes dans le contexte d'ensemble de la réalité. Șt. Odobleja ne discute pas explicitement ces fonctions. Ses textes laissent sous-entendre que la valeur des consonances psychiques, par exemple, se résume à assurer les adaptations au milieu, à instituer ce qui pourrait être placé sous les insignes de la „loi de l'équilibre“. L'idée n'est pas nouvelle et

n'apporte rien qui n'ait déjà été affirmé dans la psychologie et l'épistémologie de l'époque. Aucun rapport n'est établi avec la loi de l'entropie dans le cadre de la théorie de la consonance. Norbert Wiener prend ses distances vis-à-vis d'Odobleja en affirmant expressément les fonctions antientropiques de l'information en général et de l'information psychique et cognitive en particulier. Il devient l'auteur de l'une des idées les plus consistantes de la cybernétique, à savoir l'idée de la valeur négentropique de tous les genres d'information. Grâce à l'éventail des ses valences explicatives, cette idée est devenue fondamentale dans la pensée scientifique et philosophique contemporaine.

En vertu des différences commentées ci-dessus, le consonantisme reste un mode précybernétique de penser, une orientation, non pas cybernétique, mais psychologique. Le principal filon de la pensée odoblejienne ne conduit pas vers la cybernétique, tout comme le complexe entier de cette pensée. Le consonantisme ne déclenche pas le saut vers l'information et d'autant moins vers la cybernétique au sens contemporain du terme. On a en effet de la peine à concevoir une cybernétique privée de ce concept, des modifications d'interprétation qu'elle amène avec soi.

Dans une perspective plus large, le consonantisme est et demeure, tel qu'on le reconnaît de façon explicite, un physicalisme. Un physicalisme spécifique, il est vrai, lequel gravite autour de la notion d'énergie. Aussi réaffirmons-nous que l'arsenal notionnel de la cybernétique, centré avant tout autour de l'idée d'information et en second lieu seulement sur celle du feed-back, ne saurait être réduit à un des chapitres de la physique. C'est que la cybernétique est née justement de l'effort fourni pour dépasser le physicalisme.

Que c'est la notion d'information qui constitue le noyan de la pensée cybernétique ressort de l'esprit de l'ouvrage de N. Wiener. Qu'il en est ainsi résulte aussi, croyons-nous, des tentatives de l'auteur de nommer le champ de ses innovations théoriques non par un terme qui vise et suggère les actes de réglage, mais ceux du „message“, de la communication, des manipulations d'ordre informationnel. „Au commencement — écrivait N. Wiener — j'ai cherché un mot grec qui signifie messenger, mais le seul que je connusse était *angelos*, qui a pour nous la signification spécifique d'„ange“, de messenger de Dieu... Alors j'ai cherché un mot convenable du domaine de la commande. Le seul auquel j'ai pu penser était le mot grec *kubernètès* qui signifie timonier²⁸. Une pareille confession ne saurait être négligée quand on discute le profil d'ensemble de la cybernétique en tant que science.

Si, au terme de ces analyses, nous nous devons de faire le point en ce qui concerne la contribution de la *Psychologie consonantiste* à l'élaboration de la cybernétique, la conclusion qui, croyons-nous, s'impose est que cette contribution ne se situe pas sur le principal filon de cette science. Du point de vue de ce qui est essentiel dans la cybernétique, la création théorique de Ștefan Odobleja demeure de *profil précyber-*

²⁸ N. Wiener, *Sint matematician*, Ed. politică, București, 1982, p. 306.

nétique. A cet égard, même si Norbert Wiener avait connu intégralement l'ouvrage de notre compatriote, celui-ci n'aurait pas pu l'inspirer de façon décisive. La *Cybernétique* de Wiener n'est pas une réécriture après une décennie des idées comprises dans la *Psychologie consonantiste*, son ouvrage appartenant à un autre filon de pensée.

Si l'essentiel de la cybernétique ne tire pas sa source du consonantisme, si la théorie de la consonance ne pouvait pas conduire à une théorie de l'information, il s'ensuit que toutes les affirmations qui ont été faites à propos de l'élaboration de la cybernétique en 1938 et non en 1948, dans la *Psychologie consonantiste* et non dans la *Cybernétique*, sont dénuées d'objet. Caduque reste également l'affirmation que Wiener se serait massivement inspiré de l'ouvrage de notre compatriote et que cet ouvrage serait une cybernétique avant la lettre. Le double motif du livre *Psihologia consonantistă și cibernetica*²⁹, le motif de la *priorité* et de l'*emprunt d'idées* de la *Psychologie consonantiste* ne résiste pas à une analyse plus attentive. Malheureusement, ces motifs ont formé l'objet de nombreux articles et études parus dans notre pays. D'une façon plus nuancée, nombre d'auteurs estiment que l'héritage théorique de notre compatriote n'est pas encore une cybernétique complète, qu'il ne représente pas encore l'élaboration de la „cybernétique en tant que science“, mais qu'il est une contribution consistante de „précurseur“. Les pages du recueil *Odobleja between Ampère and Wiener*³⁰, certaines études comprises dans le volume *Precursori români ai ciberneticii*³¹, nombre d'autres études et articles affirment et argumentent cette position.

Sans entrer dans le détail de cette affirmation et argumentation, nous aussi admettons que la *Psychologie consonantiste* ne saurait être ignorée quand il s'agit de discuter la contribution théorique qui a conduit à l'apparition de la cybernétique, qui en a préparé le climat historique indispensable. Certains thèmes et idées de l'héritage odoblejien (l'idée de la réversibilité, la classification dichotomique, la machinisation de la pensée, etc.) sont réellement des idées d'anticipation, idées qui, dans la mesure où elles ont circulé, bien entendu, ont préparé cet état d'esprit qui s'est cristallisé en ce que de nos jours nous considérons qu'est la cybernétique. Le nom de Ștefan Odobleja devra être retenu dans les pages de n'importe quelle préhistoire de la cybernétique, de toute galerie de ses précurseurs. L'histoire proprement dite de celle-ci commence néanmoins, selon notre opinion, en 1948, par l'ouvrage de Norbert Wiener.

Dans certains articles et études où l'on plaide pour Odobleja „précurseur“, il se glisse pourtant certaines confusions, voire même certaines inconséquences, croyons-nous. Il s'agit, en l'occurrence, de l'abondance des appréciations où il est affirmé, d'une part, que la *Psychologie consonantiste* n'est pas encore une cybernétique scientifiquement „contourée“, tandis que d'autre part, on affirme toutefois qu'elle est une

²⁹ Voir Șt. Odobleja, *Psihologia consonantistă și cibernetica*, Scrisul românesc, Craiova, 1978.

³⁰ *Odobleja between Ampère and Wiener*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1981.

³¹ *Precursori români ai ciberneticii*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1979.

première „vision“ cybernétique, une première cybernétique „ample“, „générale“, „généralisée“, etc.

Si ces dernières appréciations sont valables, si leur bien-fondé sur le plan du réel est admis, alors l'étiquette de précurseur dit trop peu, tandis que s'il est vrai que Ștefan Odobleja a le mérite d'être un précurseur, alors ces appréciations en disent trop. Quoi qu'il en soit, quand on s'érige en juge de l'héritage théorique de Ștefan Odobleja et de celui de Norbert Wiener, il convient d'accorder plus d'attention à la mesure des choses. Et c'est au nom d'une telle mesure et tout en reconnaissant la valeur de toutes les idées d'anticipation que contient la *Psychologie consonantiste* par rapport à ce qu'est la cybernétique wienérienne et postwienérienne que nous estimons malgré tout que cet ouvrage n'est pas encore une cybernétique „élaborée“, „ample“, „générale“ ou „généralisée“.

CONSONANȚĂ ȘI INFORMAȚIE

(R e z u m a t)

Pe baza unei atente analize de text, studiul prezintă, mai întâi, conținuturile conceptului odoblejian de consonanță și ale celui wienerian de informație. După această prezentare se încearcă o analiză comparativă. Se formulează aprecierea că între cele două concepte nu există zone de interferență, că denotațiile consonanței nu le afirmă și nu le sugerează pe cele ale informației. Drept urmare, se afirmă că moștenirea teoretică odoblejiană nu conține nici o deschidere spre filonul esențial al gândirii cibernetice, că ea nu poate fi considerată ca moment al elaborării ciberneticii ca știință.

CONȘTIINȚA FILOZOFICĂ LA P. P. NEGULESCU

GHEORGHE TOMA

Pentru mai buna înțelegere a concepției lui P. P. Negulescu asupra filozofiei, este necesară inserarea citorva considerații asupra filozofiei sale sociale. Realismul evoluționist la P. P. Negulescu s-a dezvoltat într-o amplă și originală teorie a istoriei și filozofiei sociale, într-o teorie evoluționistă și umanistă asupra destinului uman, asupra progresului social și valorilor culturii, pornind de la analiza crizei societății capitaliste contemporane, a unor forme ideologice ale decadentismului politic și filozofic contemporan, de la sesizarea decalajului ce a apărut între dezvoltarea intelectuală și tehnică a omului și nivelul conștiinței lui morale. Pesimismului și amoralismului antiistoric, naturalist, criticilor tot mai insistente, la un moment dat, iraționaliste, mistice, asupra condiției umane, le va opune ideea modernă a progresului neîntrerupt al umanității, posibilitatea ridicării civilizației umane pe trepte tot mai înalte de perfecțiune, tot mai apropiate de idealul suprem al umanității, care este după el realizarea unei stări de altruism și fericire generală, „sensibilitatea morală“ fiind „floarea cea mai delicată a civilizației“. Putem spune astfel că „punctul de plecare“, cauza și motivarea mai adâncă a teoriei sale asupra unei spiritualități filozofice pozitivă, regenerantă prin întemeierea sa pe știință și rațiune, o aflăm în această atitudine față de istorie și față de valorile civilizației, în concepția sa asupra progresului moral, a necesității realizării concordanței între perfecțiunea intelectuală și cea morală a omului. „Eu nu cred, spunea P. P. Negulescu, că viața nu are în ea însăși o valoare capabilă să ne facă să ținem la ea cu orice preț și numai pentru ea însăși. Viața nu capătă în adevăr un sens omnesc, superior celui animalic și vrednic de luat în seamă decât prin modul cum o întrebuițăm“¹. „Lumea noastră contemporană, va spune el într-un alt context, este astfel bintuită de o epidemie de hedonism acut; de unde atmosfera înăbușitoare de materialism cras, pe care o respirăm greu cu toții și în care se întunecă și se înjosesc toate valorile ideale ale vieții“, de aceea „aș vrea să vă redau sau să vă întăresc încrederea în valoarea culturii în general și a ideilor îndeosebi pentru dezvoltarea popoarelor“².

Am afirmat mai înainte că în centrul concepției filozofice a lui P. P. Negulescu, ca temă principală a gândirii sale, din care derivă toate celelalte, este raportul dintre filozofie și știință, reafirmarea *unității* dintre acestea, adică restabilirea adevăratei spiritualități filozofice prin întemeierea ei științifică. Este lucru clar de la început că el a trebuit să combată orice teorie care încearcă să rupă filozofia de știință sau să dizolve pe una în cealaltă. Demonstrarea acestei idei a luat o amploare

¹ *Revista de filozofie*, vol. XIX, nr. 1, 1934, p. 124.

² P. P. Negulescu, *Scrieri inedite*, Ed. îngrijită cu un *Studiu introductiv* și note de N. Gogoneață, Ed. Acad., București, 1972, p. 281, 286.

considerabilă în opera sa. „Necesitatea ca filozofia să țină seama de rezultatele științei pozitive, va spune el la capătul unei bogate perioade creatoare, mi-a fost impusă de constatările pe care le-am făcut studiind evoluția vieții sufletești a omenirii, în cadrul general al căreia se situa pentru mine evoluția cugetării filozofice, ca un caz special al ei. Conflictele ce apăreau mai la fiecare pas între știință și filozofia speculativă, mi s-a părut că reclamă o explicare. Ceea ce le-a caracterizat a fost faptul că ele s-au rezolvat totdeauna în paguba filozofiei ale cărei idei nu puteau rezista evidenței faptelor concrete”³. Acest punct de vedere asupra posibilității filozofiei, pe care l-au mai îmbrățișat și alți gânditori români din epoca respectivă, formînd o latură importantă a raționalismului lor, este confruntat aici cu aproape toate orientările filozofice moderne și contemporane, inclusiv cu filozofia iraționalistă a vieții. S-a spus odinioară că P. P. Negulescu a atacat mai ales „metafizica”, filozofia speculativă, făcînd concesii empirismului și chiar și pozitivismului. Adevărul este însă, și textele sale sînt clare în această privință, că el a respins de-o potrivă atît modul de gîndire speculativ, neîntemeiat suficient pe adevărurile științifice, cît și pe cel empirist și pozitivist, deschizînd un orizont nou afirmării conceptului de conștiință filozofică, încît să putem spune că filozofia lui P. P. Negulescu ne relevă nu numai o simplă sinteză a datelor științifice, sau numai o teorie a cunoașterii, ci și o ontologie.

În acest spirit va pune el în discuție valoarea diferitelor filozofii contemporane arătîndu-le limitele teoretice și metodologice, gravitatea rătăcirilor pe care le implică: „Unii cred că filozofia este știința a ceea ce e dincolo de marginile experienței sensibile, adică dincolo de lumea ce se poate percepe cu simțurile, de lumea ce se poate vedea și pipăi. Ca atare filozofia ar fi știința lucrurilor inteligibile, ce se pot numai concepe cu mintea, nu și percepe cu simțurile, cum ar fi bunăoară cauzele prime și scopurile ultime ale universului, precum și natura intimă a fenomenelor lui. De unde și numele de metafizică, ce s-a dat atît de des în trecut, și se mai dă și azi uneori filozofiei. Metafizica înseamnă știința a ceea ce este dincolo de lumea fizică, de lumea ce se poate percepe cu simțurile, ce se poate observa cu experiența. Împotriva acestei concepții se ridică însă filozofii, care cred că mintea omenească nu poate trece niciodată peste marginile experienței sensibile și că, prin urmare, filozofia trebuie să se mulțumească să studieze și ea domeniul fenomenelor, alături de științele propriu-zise”. „La întrebarea însă, ce anume parte din acest studiu trebuie să-și rezerve filozofia, în deosebire de științele propriu-zise, dezbinarea începe și între cugetătorii care reprezintă această direcție. Mai întii, unii susțin că mintea omenească trebuie să se mărginească la rolul ei natural, care în speță nu poate fi decît de a-și dovedi sieși că nu poate trece niciodată peste limitele experienței sensibile. Filozofia va trebui astfel să se mulțumească a dovedi, în așa numita teorie a cunoașterii, incapacitatea minții omenești de a depăși limitele experienței, fără să meargă însă mai departe, fără să intre în

³ Ion Biberi, *Lumea de mîine*, „Forum”, 1946, Interviu cu P. P. Negulescu, p. 64.

studiul fenomenelor, care trebuie să rămână întreg rezervată științelor propriu-zise⁴. În felul acesta, continuă P. P. Negulescu, „filozofia ar fi un fel de psihologie superioară sau speculativă, care ar examina mecanismul și întinderea cunoașterii care ar determina puterile minții omenești și ar fixa limitele înlăuntrul cărora trebuie închisă activitatea ei legitimă.

Alți cugetători, iarăși, arată că această concepție a filozofiei, cu toate că este fără îndoială atrăgătoare, nu este însă realizabilă, căci științele pozitive sînt încă departe de a-și fi spus ultimul cuvînt și, prin urmare, vremea sintezelor ultime n-a venit încă. Pînă atunci filozofia ar avea să îndeplinească un alt rol, mai util, și anume, să ajute științele pozitive să-și îndeplinească mai bine chemarea lor de a studia fenomenele naturii, să le ajute, căutînd să corecteze efectele lor, efectele dezastruoase însă, după unii, ale specializării extreme, de care suferă faza actuală a muncii științifice. În acest scop filozofia ar avea să studieze legăturile dintre științele pozitive, să stabilească raporturile naturale de dependență și să ușureze astfel asistența lor reciprocă, prin întrebuintarea lor într-un sistem unitar, pe baza unei ierarhii raționale. Așa înțelegea filozofia ar fi un fel de logică superioară, ar fi, dacă voiți, o metodologie generală a științelor⁴.

Care sînt deci în concepția lui P. P. Negulescu notele definitorii ale raportului dintre știință și filozofie atît în ceea ce privește obiectul cît și natura cunoștinței lor, ce este propriu-zis filozofia după el?

În primul rînd, în opoziție cu acei filozofi care concepeau filozofia în mod subiectivist și speculativ sau o reduceau la o simplă însumare a datelor științifice, el o definește ca o disciplină *explicativă* și *sintetică* a universului luat în natura și totalitatea sa. Ea unește într-o sinteză superioară în jurul problemelor sale specifice, pe baza anumitor ipoteze, explicațiile fragmentare ale științelor într-o imagine de ansamblu asupra lumii. Prin urmare, cunoașterea filozofică este în natura sa identică cu cea științifică, urmărind același scop, anume dezvăluirea misterelor universului, cunoașterea lumii înconjurătoare, a structurii și a legilor de existență și devenire ale acestora. Obiectul lor este pe de altă parte diferit intrucît filozofia „explică” universul nu în fragmentele sale ci în totalitatea sa, ducînd mai departe cunoașterea obiectivă științifică, însă pe baza sesizării logicii interioare a acesteia. Deci, dacă filozofia nu este după el posibilă ca metafizică, ca o disciplină ruptă din experiența științifică, opusă acesteia, ea se poate însă constitui ca o cunoaștere obiectivă autonomă, neîncheiată, deschisă, asupra cosmosului, a universului natural și uman luat în *totalitatea* sa, adică pornind de la știință, rămînînd deci în esență științifică filozofia nu se confundă cu știința, nici prin obiect și nici prin metodă, de aici nu numai particularitățile ei și dificultățile ce se ivesc în calea sa în raport cu știința: „Cauza contrastului, atît de izbitor și, cîteodată, atît de neliniștitor, dintre evoluția științei și aceea a filozofiei nu e prea anevoie de găsit. În știință, mintea omenească urmărește scopuri ce se pot realiza cu mai multă ușurință.

⁴ P. P. Negulescu, *Scrieri inedite*, vol. III, p. 322, 323.

Ea caută, anume, să-și explice fenomenele izolate sau categoriile izolate de fenomene, ce se pot, nu numai observa, așa cum se produc de la sine, în natură, ci le și reproduce, în condiții schimbate, în laboratorii, în vederea unei cunoașteri mai amănunțite și a unei verificări mai riguroase a lor. În filozofie însă mintea omenească urmărește scopuri mult mai anevoioase — sau poate chiar cu neputință — de atins. Ea caută, anume, să explice universul întreg, ca un strat unitar. Dar strinsa solidaritate și condiționare reciprocă a nenumăratelor lui părți, o pune în fața enigmei integrale, a misterului total, al existenței cosmice⁴⁵, enigma vieții și a morții, problema fericirii umane.

În al doilea rînd, *necesitatea* filozofiei se impune față de știință și dintr-un alt punct de vedere cognitiv, dintr-o necesitate logico-metodologică care îi determină la un moment dat pe unii oameni de știință să-și pună probleme filozofice ieșind din cadrul specialității lor determinate, depășind experimentalul. Aceste manifestări cu caracter teoretic ale oamenilor de știință, mai ales ca urmare a unor descoperiri care au revoluționat științele sînt deosebit de instructive, arătîndu-ne pe de o parte că studiul filozofiei nu se poate reduce la studiul sistemelor filozofice, iar pe de altă parte prin faptul că aceste afirmări de „natură general filozofică“ pornind de la oamenii de știință nu pot fi lipsite de interes metodologic și chiar de „oarecare interes dramatic“. Ele ne arată că este vorba nu numai de necesitatea reîntoarcerii filozofiei la știință ci și de orientarea tot mai semnificativă a științei, după reacția modernă antimetafizică, spre filozofie, punîndu-și probleme pe care le evitase la început, probleme legate de natura intimă a fenomenelor și de tendința omului spre cunoaștere absolută.

Așadar, va conchide P. P. Negulescu într-un spirit foarte apropiat de acela în care pune această problemă materialismul dialectic, știința și filozofia, urmărind unul și același scop, trebuie să se ajute reciproc, și iată cum ne putem închipui acest ajutor sau această colaborare: „Știința lucrează în domeniul faptelor sensibile. Ea își construiește edificiul ei concret cu datele simțurilor. Vine apoi filozofia și, în fața edificiului științei, îi examinează mai întîi temelile, ca să vadă dacă ele sînt destul de solide. Căci toate științele se întemeiază pe o sumă de noțiuni, pe care nu le cercetează ele însele spre a le determina înțelesul și a le legitima⁴⁶. Acesta constituie obiectul filozofiei determinat în funcția ei „analitică sau critică“, funcție concepută nu în spiritul formalismului și agnosticismului criticist ci în spiritul unei ontologii și gnoseologii evoluționist-materialiste, categoriile și principiile avînd aici conținut reflectoriu obiectiv. A doua funcție a filozofiei este după P. P. Negulescu funcția *sințetică* sau *dogmatică*: „Evident că această funcție a filozofiei, spune el, spre a fi eficace nu se poate exercita oricum, nu trebuie să se exercite în mod arbitrar. Și anume, filozofia trebuie să pornească de la ultimele explicări ale științei pozitive și să caute să le ducă mai departe în direcția logicii lor interne, să le completeze, cu alte cuvinte au ipoteze conforme

⁵ P. P. Negulescu, *Istoria filozofiei contemporane*, vol. I, *Criticismul kantian*, București, 1941, p. 15.

⁶ P. P. Negulescu, *Scrieri inedite*, vol. III, p. 333.

cu acea logică internă. Dar aceste ipoteze parțiale ale filozofiei trebuie să tindă a se împreuna într-o ipoteză totală, într-o sinteză ultimă, ca să ne dea înțelegerea totală a lumii și să desăvârșească astfel edificiul neterminat al științei. Aceasta este funcția sintetică sau dogmatică a filozofiei⁷, aceea prin care ajungem la o imagine asupra lumii, a universului ca un întreg, a celor mai generale legi de coexistență organică și succesiune cauzală.

În al treilea rând, raportul dintre știință și filozofie mai conține în concepția lui P. P. Negulescu încă un aspect al necesității filozofiei, a studierii filozofiei în universitate, pe care el îl relevă tot în legătură cu nevoia de îndrumare a tinerii generații de intelectuali, deci strâns legat de ideea de *conștiință filozofică*, aspect pe care noi îl denumim funcția cultural-educativă sau axiologică a filozofiei. Putem spune că și pe latura aceasta filozofia lui P. P. Negulescu își păstrează valoarea, caracterul ei de atitudine spirituală justă, înaintată, dând expresie unui adevăr mult frământat al vieții contemporane: „Nu mai încape îndoială, spune el programatic, că spre a pune pe tineri în măsură să îndeplinească cu succes misiunea aceasta, atât de plină de riscuri, ceea ce trebuie să le dăm mai întâi este o solidă cunoaștere pozitivă a realității în mijlocul căreia au să trăiască și să lucreze. Dar o asemenea cunoaștere este evident că nu le-o poate procura decât știința. Nu e însă mai puțin adevărat că, pentru o bună dezvoltare sufletească a lor le mai trebuie tinerilor și o doză oarecare de filozofie. Deci fără filozofie nu e posibilă o prețuire mai largă și mai adâncă, mai dreaptă și mai generoasă a lor. Și numai o asemenea prețuire poate contribui cu adevărat la orientarea în spre mai bine a activității omenești — orientare în lipsa căreia progresul nu se mai poate realiza“. „O asemenea capacitate de simțire morală, de prețuire, continuă gânditorul luminând și mai bine unul din aspectele crizei pe care o analizează, ajungând la determinarea unora dintre formele cele mai decadente ale acesteia, e mai necesară astăzi decât oricând în fața primejdiilor ce ne amenință din toate părțile, din cauza faptului că, prin uimitoarele ei aplicări tehnice, știința a pus la dispoziția oamenilor din timpul de față puteri neașteptat de mari, care nu puțini par a fi ispitiți, de care mulți par a se simți chiar îndemnați să abuzeze. Pe această pantă, plină de riscuri mari, filozofia ar putea să împiedice pe unii, cel puțin, să alunece cu prea multă inconștientă“⁸.

LA CONSCIENCE PHILOSOPHIQUE CHEZ P. P. NEGULESCU

(Résumé)

Chez P. P. Negulescu la fonction de la philosophie est celle de critique des premiers principes et de synthèse des derniers résultats de la connaissance. Elle est donc l'expression du besoin pratique de l'homme de se rapporter à l'univers dans son ensemble.

⁷ *Ibidem*, p. 334.

⁸ P. P. Negulescu, *Istoria filozofiei contemporane*, vol. I, p. 11, 12.

MAX WEBER ȘI OPERA SA (I)

GEORGE EM. MARICA

I. Max Weber este, fără îndoială, figura cea mai complexă și mai originală a sociologiei burgheze din Germania, cu o influență considerabilă asupra evoluției sociologiei mondiale din ultimele decenii. Tradusă și comentată în zeci de limbi, opera lui Max Weber a stîrnit și își menține un răsunset justificat și în rîndurile sociologilor marxști, inclusiv al celor din țările socialiste.

Desigur, interesul acut față de opera weberiană se datorează în primul rînd *problematicii ei centrale* și *perspectiviei* din care e abordată, căci, preocuparea esențială și constantă a investigațiilor și reflecțiilor marelui sociolog german o constituie cercetarea originii, esenței și destinului civilizației capitaliste. Aceasta însă, într-o viziune ideologică burgheză, mărturisită nu odată cu rară franchețe, justificînd pe deplin calitatea atribuită lui de unii comentatori, anume de a fi un „Marx al burgheziei“.

Atît în abordarea originii, esenței și destinului civilizației capitaliste, cît și în elaborarea metodologiei sale, Max Weber s-a întîlnit nu o dată cu Marx, pe care îl pomenește cu deosebit respect. Dar, pe ambele linii nu interferența sau convergența caracterizează în primul rînd relația dintre opera celor doi gînditori, ci opoziția lor. Opera lui Weber s-a vrut și este interpretată și receptată astăzi în mediul sociologiei burgheze ca o alternativă, ca cea mai izbutită alternativă a operei lui Marx. Atît pe plan *ontologic* — prin adoptarea unei viziuni pluralist iraționaliste, relativizante asupra universului socio-uman — cît și pe plan *epistemologic-metodologic*, prin teoretizarea unor limite inexorabile ale științelor istorico-sociale (și a raționalității practice posibile pe temeiul lor).

Dar, în multe privințe, demersul celor doi maeștri ai gîndirii contemporane se aseamănă. Ca și Marx, Weber savantul (în toate domeniile pe care le-a ilustrat) abordează problemele *existențiale* generale, nu se refugiază în probleme periferice, în empirism naiv sau în teoretizări pretențioase și nesubstanțiale. Ca și Marx, Weber abordează problemele de bază ale actualității într-o perspectivă istorico-mondială, bazîndu-se pe un uriaș material, solicitat să dea răspunsuri pertinente cu privire la temele prezentului. Ca și Marx, Weber își mărturisește în mod deschis opțiunile sale morale, politice și ideologice. Judecă realitățile fără menajamente, fără ipocrizie sau demagogie nesinceră. Ca și Marx, Weber a făcut apel la mijloace intelectuale superioare, la un aparat conceptual temeinic elaborat și îndelung cumpănit.

Opțiunea lui pentru „raționalitatea capitalistă“ este departe de a fi apologetică și cu atît mai puțin una facilă, de tip consumatorist. Dovadă numeroasele rezerve, enunțuri critice formulate de el la adresa capitalismului, dintre care reținem celebrele cuvinte din finalul „Eticii protestante“, prin care evocă sumbrul mecanism perfect (carcasa de oțel)

În care este închis treptat omul odată cu evoluția civilizației capitaliste. Produsul uman final al unei atari evoluții va fi, crede Max Weber, „specialistul fără spirit și juisorul fără suflet“. N-a intuit el oare, prin această neîndurătoare proiecție în viitor a destinului omenirii, unele trăsături dezumanizante ale așa-zisei „societăți de consum“? Ceea ce l-a împiedicat să meargă mai adînc — cu toată luciditatea de care a dat dovadă — a fost crezul său individualist, care s-ar putea afirma, după el, în mai mare măsură în capitalism decît în alte sisteme sociale și tipuri de civilizație.

2. Primele sale lucrări remarcabile sînt consacrate economiei agrare; în special Max Weber s-a impus printr-o cercetare foarte amănunțită asupra situației agriculturii din Germania răsăriteană¹. Ele au inspirat în cea mai mare măsură lecția programatică pe care a ținut-o la Freiburg i Br.², ce a avut un oarecare ecou prin patosul naționalist și imperialist, de care e animată. Era expresia îngrijorării lui față de viitorul populației germane de dincolo de Elba. Îl îngrijora mult faptul că în răsăritul țării sale, polonezii se afirmau tot mai mult — sprijiniți să se așeze acolo chiar de moșierii prusaci, fiindcă constituiau o mînă de lucru mai ieftină — în detrimentul micilor agricultori germani, împinși astfel să emigreze în partea apuseană a Germaniei, unde găseau condiții mai favorabile de muncă. E o problemă ce continuă să-l stăpînească pînă în ultimii ani ai vieții sale, în același spirit ca și înainte. Mici concesii face el mișcării poloneze numai incitat de programul democraților ruși din 1905. Dar nici în timpul războiului, Weber nu concede polonezilor ca soluție de viitor decît o autonomie administrativă în cadrul statului german. Oglindește mentalitatea necomprehensivă a cercurilor conducătoare germane și în ce privește atitudinea sa față de năzuința spre independență a popoarelor oprimate din Austro-Ungaria. Era, de altfel, firesc ca un stat care avea în cadrul lui o puternică iridentă națională (poloneză) să nu aibă înțelegere nici pentru afirmarea celor subjugați din alte părți.

3. Munca uriașă depusă în primii săi ani de activitate îl extenuază în așa măsură, încît e silit să suspende orice activitate intelectuală timp de mai mulți ani. După 1904, el reintră în publicistică, ilustrîndu-se prin analiza a două serii de probleme: istorico-sociologice și metodologico-filozofice. Cele care au trezit cel mai mare interes, punîndu-l pe Max Weber în circuitul științei mondiale, au fost cele dintîi. E vorba, în primul rînd, de răsunătorul său studiu intitulat *Etica protestantă și spiritul capitalismului*³. El a însemnat o mare lărgire a tematicii sale, cu tendința de extindere spre preocupări universale istorice.

Sociologul german a fost izbit de o serie de similarități și corespondențe între etica religioasă a puritanilor englezi și conduita lor economică.

¹ *Die Verhältnisse der Landarbeiter im ostelbischen Deutschland*, 1892. Cf. și *Die ländliche Arbeitsverfassung*, 1893.

² *Der Nationalstaat und die Volkswirtschaftspolitik*, 1895.

³ *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, publicat mai întîi în „Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik“ 1904—1905. Republicat în *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, I, ed. II, p. 17—206.

El constată că tocmai la aceștia, unde a domnit în cea mai mare măsură concepția severă calvină, se întâlnește și cea mai înaintată formă de economie — începînd de la sfîrșitul secolului al XVI-lea — adică cea capitalistă. Ceea ce l-a dus la concluzia că, în general, între pietatea religioasă și activitatea economică intensivă ar exista o anumită legătură. Dintre toate formele de credință, puritanismul ar fi avut însă consecințele cele mai hotărîtoare asupra economiei moderne. Situație legată — după el — de doctrina calvină, care are în centrul ei ideea predestinării. Or, adepții acestei confesiuni, pentru a se elibera de teama de a nu face parte dintre cei aleși, au căutat să se comporte cît mai exemplar, ceea ce ar fi avut ca urmare o conduită rațională și disciplinată, care la rîndul ei a favorizat succesul economic. Prin aceasta, cei în cauză puteau socoti munca lor ca fiind binecuvîntată de dumnezeu, reușita lor putînd fi interpretată ca un indiciu că fac parte dintre ei aleși. Convingere ce promova o intensificare și mai mare a activității economice. Căci, puritanismul nu condamna adunarea de averi ca rezultat al îndeplinirii corecte a datoriei profesionale, ci numai folosirea lor nevrednică, adică luxul și petrecerile. Așa că etica economică puritană pe lîngă că ar fi încurajat activitatea economică ca atare, ar fi limitat consumul, introducînd o notă de asceză în viața subiecților economici. Max Weber spune chiar că puritanismul ar fi preluat asceza monahală și ar fi generalizat-o în viața de toate zilele — transformînd pe fiecare laic într-un fel de semicălugăr — ceea ce a promovat și o acumulare de capital.

A fost natural ca acest punct de vedere să stîrnească puternice controverse. Căci, el depășea explicația idealistă obișnuită, căutînd să scoată în evidență în mod masiv rolul imboldurilor religioase în viața economică din trecut. O dogmă religioasă ar fi dus în cele din urmă pe credincios, pentru a învinge frica, să devină cel mai activ element economic din cîte a cunoscut istoria. Or, experiența noastră ne arată că ideea predestinării a avut mai degrabă consecințe fataliste, negative pe acest plan. Nu înțelegem, apoi, cum se explică faptul că doctrina calvină n-a avut asemenea urmări în Franța, țara sa de baștină, în Elveția și mai ales în Olanda, unde a constituit confesiunea dominantă. Avem un contraargument și mai puternic, legat de realitățile de la noi: calvinismul maghiarilor din Transilvania, îmbrățișat începînd din secolul al XVI-lea de cea mai mare parte a lor. Preeminența lui categorică n-a adus după sine un dinamism economic. Populația cea mai activă în Transilvania, cea care s-a distins prin practici economice mai înaintate, rămîne mai departe cea săsească, adică cea de confesiune luterană. Cu alte cuvinte, tocmai invers de cum stăteau lucrurile în Apus, după M. Weber, care socotește luteranismul german o confesiune retardară politic și economic. Secolul al XVII-lea, epoca de stăpînire absolută a oligarhiei calvine ardelenene se caracterizează printr-o slabă dezvoltare a forțelor de producție ale țării. De fapt, însuși sociologul german restrînge de mai multe ori valabilitatea tezei sale. El recunoaște, de pildă, că și alte forme de credință reformate, mai ales în Anglia și America, anume sectele (baptiștii, quakerii), deși n-au avut în centrul doctrinei lor ideea predestinării, ar fi exercitat și ele o influență pozitivă asupra noului etos economic. Prin

afirmația sa că aceleași maxime etice pot avea baze dogmatice diferite pune sub semnul întrebării întregul său eșafodaj procalvinist. În fond, teza lui M. Weber se sprijină, în mod absolut precumpănitor, pe materiale anglo-saxone⁴. Ceea ce dovedește el e numai o afinitate firească de stil între etica de inspirație calvină din Anglia și capitalism, nu un raport cauzal — se poate vorbi doar de o corelație —, adică nu o determinare a ultimului de către prima. Aceste două serii de fapte — calvinismul și capitalismul — acolo unde merg mină în mină sînt rezultatul unor împrejurări speciale mai adînci, care au determinat în ultima analiză atît apariția lor paralelă, cît și unele motive comune și influențe reciproce ce au putut-o exercita una asupra alteia.

4. Max Weber reia problema rolului eticei economice fondată religios prin trei studii ample — sub titlul: *Etica economică a religiilor mondiale. Incercări de sociologie comparată a religiei* — consacrate confucianismului, hinduismului și iudaismului⁵. Ele reprezintă verificări și completări la cercetarea anterioară asupra calvinismului. Pe baza eliminării și comparării diferiților factori acționanți, Weber caută să arate de ce în alte părți — în speță la chinezi, indieni, evrei — religia n-a promovat raționalismul și capitalismul, deși n-ar fi lipsit unele condiții favorabile în acest sens. Numai în iudaism semnaleză el ceva germei spre un activism raționalizant. Ar exista o înrudire structurală între profetia evreiască și pietatea puritană, chiar o oarecare continuitate între ele, inelele intermediare fiind raționalismul elin, monahismul occidental și orașul antic și medieval. E singura schemă de filozofie a istoriei pe care o întîlnim în concepția sa, M. Weber negînd în principiu orice tendință evolutivă neîntreruptă de-a lungul istoriei mondiale, raționalismele ce se întîlnesc în cursul ei — în Egipt, China etc. — fiind de caracter parțial, specific și nelegate între ele. Insuși raționalismul modern ar fi o formă singulară, care s-a rezvoltat numai în Europa occidentală și numai într-un anumit moment al ei. Pe lîngă o lărgire, o extindere în ce privește materialele cercetate, ceea ce distinge noile investigații de sociologia religiei ale lui Max Weber e caracterul lor mai realist, el năzuind să scoată în evidență și influența exercitată de factorii materiali asupra religiei. În sfîrșit, mai merită semnalată și orientarea lor sociologică. Studiul său asupra calvinismului e în fond o operă de istorie socială și a culturii, pe cînd cele următoare de această natură menționate se remarcă prin perspectiva lor generalizatoare, după cum reiese în mod pregnant mai ales din introducerea (*Vorbemerkung*) la primul volum de sociologia religiei, dar și din alte capitole teoretice ale acestei lucrări.

Însă ceea ce îl preocupă și acum nu e atît constatarea de legități, cît stabilirea cauzelor care au dus la stilul de viață modern și a semnificației pe care o au în cadrul lui trăsăturile sale de bază: raționalismul,

⁴ Și în această privință merge pe urmele lui Marx, pentru bunul motiv că Anglia prezenta istoric formele cele mai vechi și mai înaintate de capitalism.

⁵ *Die Wirtschaftsethik der Weltreligionen. Vergleichende religions soziologische Versuche*. Au apărut și ele mai întîi în „Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik“ 1915—1919. Republicate în *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, I—III, ed. II, 1922—1923.

capitalismul și birocrațismul. Acceptă cu resemnare pe primul, învinovățindu-l că este autorul principal al uscăciunii sufletești, al destrămării farmecului vieții, ca urmare a demitizării lumii (Entzauberung der Welt). Însă conștientizarea — o recunoaște — e un imperativ de care nu se mai poate face abstracție, un proces universal și ineluctabil. Și mai puțină aderență arată Weber față de capitalism. Îl acceptă fiindcă, după el, n-ar exista un sistem mai bun pe plan social-economic. Deși își dă bine seama de tarele sale, însușindu-și o parte din criticile marxiste — concede caracterul de clasă al societății capitaliste, natura pur formală a pretensei libertăți pe care ar avea-o muncitorul față de patronul său, existența unei tendințe de concentrare a întreprinderilor economice — nu-l abandonează, socotind că e cel mai apt să îmbrățișeze crezul său liberalist-individualist.

Dar rezerva cea mai mare o are el față de birocrațism, analizat cu mare pătrundere, a cărui dezvoltare în zilele noastre ar fi tot așa de implacabilă ca și a raționalismului și capitalismului; cu diferența însă că birocrațismul constituia pentru Max Weber cel mai mare pericol pentru umanitate. Evocarea trăsăturilor negative ale birocrațismului ia în scrisul lui de-a dreptul un caracter apocaliptic. Era aceasta un reflex al importanței birocrațizării în viața socială germană încă în perioada dinaintea primului război mondial, ce se extinsese pînă la nivelul conducerii supreme de stat și a avut grele consecințe politice. Însă aruncînd întreg oprobiul carențelor sociale asupra birocrației nu se favoriza astfel o mistificare? În loc să fie denunțat în primul rînd capitalismul, care după însăși expresia lui Weber constituia forța cea mai hotărîtoare a soartei vieții moderne, era învinuită birocrația culpabilă numai în al doilea rînd, fiind doar o derivație a procesului principal. Cu chipul acesta se deplasa atenția, instaurîndu-se o diversiune în favoarea capitalismului, care era absolvit de aspectele cele mai negative ale evoluției sale recente, pledîndu-se astfel și indirect menținerea lui mai departe ca sistem social-economic dominant.

5. Dar societatea capitalistă pe lîngă că în etapele sale tîrzii e amenințată de osificare, tot ea, ca un fel de antidot, generează o formă de autoritate care poate, cel puțin pînă la un punct, contracara consecințele nefaste ale birocrațizării. Atingem cu aceasta faimoasa teorie a tipurilor de dominație a lui Max Weber, care reprezintă nu numai contribuția sa cea mai însemnată în materie de sociologie politică, dar — alături de cea consacrată genezei capitalismului — cea care a avut la fel un mare ecou în ideologia contemporană, fiind strîns legată de numele său. Spre deosebire de Aristotel, care clasifică formele de stat după numărul celor care guvernează, sociologul german are la baza împărțirii lor criteriul legitimității conducătorilor, adică temeiul puterii lor. El distinge trei forme principale de autoritate: carismatică, tradițională și rațională (statutară). Ar fi o clasificare istorică — întrucît primele două tipuri se întîlnesc îndeosebi în trecut, iar ultima în prezent — dar și sistematică, întrucît ea cuprinde toate formele fundamentale posibile de dominație. Nu e nevoie să explicităm în ce consistă ultimele două, ce

reiese de la sine. Trebuie precizat însă mai de aproape natura primei, dat fiind caracterul ei inedit.

Prin ce se distinge legitimitatea carismatică⁶? Prin caracterul ei personal, fundamentul său constituindu-l devotamentul excepțional al celor subordonați față de capacitatea neobișnuită a unui șef, ce se remarcă și prin exemplaritatea comportării sale. Prestigiul conducătorului carismatic implică afirmarea sa pozitivă continuă prin succese deosebite; de aici încrederea și respectul de care se bucură din partea celor din jurul său. Carismatismul n-ar fi însă ceva de toate zilele, ci ceva excepțional, chiar revoluționar, constituind după Max Weber marea putere irațională nu numai în epocile tradiționale, dar și în cele raționale. În formă pură, el nu s-ar întîlni decît în *statu nascendi*, căci din moment ce ia un caracter durabil se instituționalizează. Tipurile sale reprezentative în trecut au fost profetul, mîntuitorul, conducătorul la vinătoare sau în expediții războinice; în prezent se remarcă marele șef de partid, care s-ar fi impus odată cu democratizarea crescîndă a vieții sociale, prin fascinația aproape magică exercitată de el, fiind aclamat direct de mase. Ceea ce înseamnă în fond, trecerea la un sistem plebiscitar, chiar cezarist. Însă Max Weber crede că nu există în această privință alegere: or dominația unei birocrații, or subordonarea deplină față de un șef aclamat atîta timp cît are succes.

Cum a ajuns el la acest punct de vedere favorabil cezarismului, tocmai el, care a denunțat necruțător regimul arbitrar personalist (al lui Bismarck și Wilhelm II) din Germania după 1870? A plecat de la unele fenomene reale, dar interpretările sale au depășit cu mult cele constatate direct. Anume a pornit de la transformările mai recente de structură social-politică, datorite generalizării dreptului electoral, ce au determinat o pondere tot mai mare a maselor, care după Max Weber ar avea o mare aderență pentru conducerea personală. Or, din faptul că un corp electoral a putut fi atras, într-un anumit moment, de unele experimente personaliste nu înseamnă că există o legătură stringentă între exercitarea dreptului de vot de către cei mulți și regimul dictatorial. În al doilea rînd, în acord cu idealurile clasei sale, care la sfîrșitul secolului al XIX-lea se îndepărtase de vechiul liberalism — care redusese statul la funcția unui paznic de noapte — era cucerit și el de ideologia naționalistă, imperialistă. Esențialul după Weber nu era forma de guvernămînt ca atare, ci eficiența ei. Socotea postulatele drepturilor omului și ale popoarelor ca un fel de fanatism. Carisma mai are la sociologul german și o semnificație elitistă. Expresia idealului său individualist, în special în favoarea unei aristocrații a oamenilor de cultură. Punct de vedere legat de situația burgheziei încă de la sfîrșitul secolului trecut, care în defensivă caută să-și găsească o justificare a dominației sale mai

⁶ Expusă pe larg în *Wirtschaft und Gesellschaft*, ediția II, 1925, vol. I, p. 140—148, vol. II, p. 753—778. Tot în această operă a lui Weber se găsesc și considerațiile sale cele mai sistematice consacrate birocrației și birocratizării. Cf. vol. I, p. 124—130, vol. II, p. 650—678.

departe, susținând că masele ar fi avut totdeauna în mod necesar, în fruntea lor, elite de diferite categorii.

Nu se poate spune că marele sociolog german a fost un adept al dictaturii, după cum se poate vedea, între altele, din năzuința sa de a crea o contrapondere dominației abuzive a conducătorului aclamat, prin accentuarea rolului parlamentului ca mijloc de control și factor de selecționare a șefilor politici. Lui se datorește însă articolul 41 din constituția de la Weimar, conform căruia designarea președintelui republicii e de resortul întregului popor, pe bază de plebiscit. Mai mult, prin simpatia pe care a arătat-o conducerii carismatice, Max Weber a contribuit fără să vrea la promovarea unei atmosfere favorabile instaurării dictaturii în Germania în 1933. Mai ales că, prin negarea valorilor umaniste ale înaintașilor, el lăsa-se un loc gol, pe care nu s-a îngrijit să-l umple cu noi credințe progresiste, dat fiind scepticismul său axiologic. De aici criticele și rezervele serioase nu numai ale unor cereuri de intelectuali, ci mai ales ale tineretului german de astăzi față de concepția sa.

RATIONALISIERUNG UND ENTZAUBERUNG (I)

(Zusammenfassung)

Man behandelt die Auffassung Max Webers über den Ursprung, das Wesen und den Schicksal der kapitalischen Zivilisation und die methodologischen Gedanken Max Webers.

CONDUCEREA POLITICĂ

TROFIN HĂGAN

Încercarea noastră de-a cuprinde conducerea politică într-o schemă generală, care să poată fi gândită și utilizată atât la nivel de macro-social, cât și la nivel de micro-social s-ar prezenta în felul următor:

SUBIECTUL CONDUCERII POLITICE

Clase și pături sociale, popoare și națiuni, partide și alte organizații politice, organizații obștești și profesionale, state și grupuri de state etc.

RAPORTUL FORȚELOR POLITICE

(Situația)

Condițiile economice, politice, nivelul de organizare, norme și valori politice, conștiință politică, contradicții politice și economice, criză politică, situație revoluționară.

MOBILUL ACȚIUNII POLITICE

Interesele de clasă și de grup, interese naționale și internaționale, interese dictate de alianțe, angajamente etc.

MOTIVAȚIA POLITICĂ

Convingeri politice, conștiință comună, spontană, politică, tradiții politice, ideologii politice. Motivația psihologică și sociologică de clasă, de grup etc.

SCOPUL

Perfecționarea unor relații, instituții, norme, valori sociale și politice. Transformarea radicală-revoluționară a întregii organizări politice și sociale. Dezvoltarea multilaterală a societății socialiste și trecerea treptată spre comunism etc.

MIJLOACE POLITICE

Instituțiile politice, partidele și alte organizații politice și social-obștești și profesionale. Armata revoluționară, opinia publică, stările de spirit favorabile proceselor revoluționare, situația externă favorabilă etc.

METODELE POLITICE

- a) *metode violente*: teroarea, războiul, insurecția armată, războiul civil, constrângerea politică etc.
- b) *metode pașnice*: propaganda, agitația, convingerea maselor, compromisurile politice, acțiunile diplomatice, formele de colaborare, relațiile de tip nou etc.
- c) *metode mixte*: pașnice și nepașnice, parlamentare și extraparlamentare, reformiste-revoluționare, grevă generală politică — constrângere politică etc.

REALIZARE ȘI EVALUARE

Incheierea acțiunii politice. Realizarea scopului. Evaluarea plusului de experiență teoretică și practică politică. Plusul de libertăți umane ca un rezultat al acțiunii politice. Noile valori politice. Dezvoltarea conștiinței politice a maselor și a forțelor politice. Gradul de coeziune a maselor, claselor și partidelor politice etc.

Credem, că „modelul“ prezentat mai sus, privind conducerea politică, nu păcătuiește, ca multe alte scheme existente în acest domeniu, prin a pune accentul pe individ, sau agentul individual, ci pe forțele și subiecții reali ai acțiunii politice, masele populare, clasele sociale, partidele și personalitățile politice. Politica nu este o problemă individuală, ci una colectivă. Ea este relația dintre clase, obiectivată' cel mai bine în practica politică.

O altă precizare pe care am dori s-o facem este că fiecare concept sau prepoziție inserate, pentru fiecare moment al acțiunii, necesită explicații de sine stătătoare, pentru că acest „vocabular“ ia forme foarte diverse și este distribuit diferit în multitudinea de ideologii și doctrine politice. Spațiul lucrării, însă, nu ne permite să ne oprim pe larg asupra lor, ci doar să subliniem un aspect sau altul din elementele conducerii politice.

Scopul politic revoluționar reflectă o legitate a dezvoltării și în măsură în care colectivitatea găsește o garanție durabilă de securitate și libertate, succesul politic are, fără îndoială, sorti de izbândă. Dar, scopul nu se realizează de la sine. El cere un efort, o execuție, o îndeplinire, dublate de o voință maximă a maselor populare și a partidului revoluționar, care pun în mișcare, deopotrivă, inteligența și judecata în alegerea mijloacelor eficiente. Singura metodă pe care o are partidul revoluționar în relațiile cu masele este convingerea și consultarea permanentă a lor. Aceasta este o problemă de esență a politicii marxiste, care a transformat calitativ știința politică — respectiv socialismul științific. Metoda convingerii politice este o noțiune și un concept foarte larg și cuprinzător. Ea cuprinde instruirea și informarea maselor, câștigarea de către ele a unei experiențe politice în practica nemijlocită, ciclarea și reciclarea cadrelor, rotirea, primenirea și schimbarea lor cu elemente noi, tinere și active, fluxul de pregătire, creștere și maturizare politică a tuturor detașamentelor politice, profesionale social-obștești. Cu un cuvânt, toate formele, procedeele și tehnicile politice, care exclud cu desăvîrșire orice metodă de violență și de frustrare a libertății și demnității omului muncitor. Maxima politică pe care vor comuniștii să o înfăptuiască este: „posibilitatea de realizare integrală a propriei personalități umane acordată tuturor cetățenilor...“ iar „problema educației proletarilor este o problemă de libertate“¹.

¹ A. Gramsci, *Œcrits politiques*, vol. I, Galimard, Paris, 1974, p. 97 și 121.

Fără a cădea în utopism politic, plecînd de la faptul că „nici-o politică nu se poate mîndri de a fi inocentă”², forțele politice revoluționare, mai ales în condițiile actuale, trebuie să stăpînească toate formele și mijloacele de luptă fără excepție. Dar de aici, și pînă la aplicarea lor în practică este o cale lungă, care nu admite nicidecum să fie presărată cu acte de violență, cu atît mai mult cu cît masele populare n-au pierdut niciodată sensul istoriei. Cicatricile dogmatismului și subiectivismului în politică sînt încă prezente și se pare că nu sînt nici pe departe închise și vindecate.

Civilizația socialistă realizează de pe acum cea mai mare deschidere spre umanizarea relațiilor și instituțiilor politice prin instituirea autoconducerii muncitorești. Deși, oamenii nu sînt egali în ceea ce devin, dar sînt fundamental egali față de condițiile materiale și spirituale create de noua orînduire, fapt ce le permite o participare egală la conducere. Gradele variate ale statutului lor se bazează pe o umanitate fundamentală, care le conferă un sistem de competiție și un spirit de emulație în toate domeniile, inclusiv în politică.

Deși ar părea paradoxal, există în condițiile actuale posibilitatea realizării democrației directe de forma celor din Agora sau Forum din antichitate. Tehnic vorbind, marile dezbateri politice sînt aproape peste tot radio-televizate. Dimensiunile geografice și demografice au făcut într-o etapă istorică imposibilă democrația directă — ca metodă politică. Electronica și alte mijloace moderne de comunicație reduc dimensiunea geografică și demografică, suprimă, cu alte cuvinte, acele obstacole. Sînt interesante observațiile lui Marshall Mac Luhan, care afirmă că „prin mass-media, societatea noastră este redusă la o existență tribală. Informația transmisă prin radio și televiziune este înghițită de marea masă a globului, spațiul și timpul s-au redus. Fiecare eveniment (de ex. prima debarcare pe lună, din 1969) este văzut de toți în același timp și în aceleași condiții. Era electronică face din lumea întregă un „village planétaire”. Rămîne de a transpune acești vectori electronice din planul informației în cel al deciziilor. Și aceasta, după părerea specialiștilor, tehnic este posibil. Cu o rețea specială a ordinatoarelor fiecare elector poate da votul direct prin viu grai și rezultatul să poată fi cunoscut în cîteva minute”³. Aplicarea unor forme și modalități noi, în știința politică, care vin din domeniul revoluției tehnico-științifice nu pot fi decît bine primite din momentul ce vizează umanizarea relațiilor politice. De altfel, tot mai mult cîștigă teren orientarea spre o știință politică „aplicată”, politologul nu se poate limita astăzi la o „observare”, „constatare”, „interpretare” a fenomenului politic și a politicii, el trebuie să găsească și

² M. Merleau-Ponty, *Humanisme et Terreur*, U.P., Paris, 1947, p. 28.

³ Marshall Mac Luhan, *Guère et paix dans le village planetaire*, U.P., Paris, 1970, p. 26.

formele terapeutice, angajându-se efectiv în rezolvarea problemelor politice.

Politica bine gândită și aplicată este extraordinar de fertilă, punându-și amprenta pozitivă pe toate sectoarele de activitate ale societății. Ea reclamă toate resursele spiritului inventiv, pe care unii l-au numit pe bună dreptate „parfumul înțelepciunii“ plin de finețe și ingeniozitate. Ea operează cu un univers extrem de vast, chiar dacă ne referim numai la metodele pașnice, fără să le inserăm și pe cele violente, constituind de fapt obiectul oricărei acțiuni politice. Întîlnim astfel o pluralitate de strategii și tactici politice, acțiuni de propagandă și diplomatice, publicitate, politeță, dibăcie, compromisuri politice, procese educative etc. Toate acestea implică, din partea omului politic, nu numai inteligență, ci și multă finețe, dibăcie, pentru a exprima toate nuanțele de previziune și consecvență în urmărirea scopului politic. Pentru că în viață opțiunile politice sînt de cele mai multe ori echivoce, divergente, întretăiate de multe interese, aspirații și năzuințe ale oamenilor. Mai mult decît în oricare alt sector de activitate, aici se potrivește înțelepciunea poporului „măsoară de șapte ori și taie o dată“, pentru că politica acționează și se bazează pe o ierarhizare, pe o triere a priorităților și urgențelor fenomenelor și proceselor sociale.

S-a remarcat și subliniat adesea că există o anumită „matrice politică“ a fiecărui popor, națiune, stat, oglindită, mai mult sau mai puțin, în procesul continuității și discontinuității acțiunii politice. În viața unor popoare și națiuni această „moștenire politică“ este atît de evidentă și pronunțată, încît este greu să faci abstracție de ea atunci cînd cercetezi fenomenul politic contemporan. Cele două momente — tradiție și inovație politică — apar strîns legate în ceea ce au ele bun, valoros și fundamental. Într-adevăr în activitatea unui partid, revoluționar, care înscrie o linie constantă de evoluție și dezvoltare — moștenirea politică și creația politică —, apar ca note indispensabile în înțelegerea și aprecierea stilului propriu de gîndire și acțiune. Nu este întîmplător, de pildă, faptul că documentele partidului nostru cuprind referințe repetate, stăruitoare cu privire la tradițiile sale într-o diversitate de expresii: „tradiții revoluționare“, „tradiții de solidaritate“, „tradiții de gîndire social-politică“, „aspirații de libertate și independență“, „năzuințe de pace, de progres social“ etc. Avînd determinări obiective în specificul condițiilor economice și social politice în care s-au plămădit, aceste tradiții au drept punct de referință puternic și statornică convingere a oamenilor contemporani că partidul comunist reprezintă purtătorul de cuvînt cel mai autorizat al intereselor autentice ale maselor populare, a aspirațiilor lor legitime de libertate și dreptate socială și națională.

Necesitatea identificării valorilor politice, ce rezultă din „matricea“ noastră politică de milenii și coordonarea lor cu noile valori politice apărute în anii socialismului, constituie garanția unei politici consecutive, principială și cu cele mai largi deschideri spre viitor.

LA DIRECTION POLITIQUE

(Résumé)

L'étude présente l'activité politique par un schéma général, qu'on peut utiliser aussi bien au niveau macro-social que micro-social.

Les étapes du processus de la direction politique sont présentées de la manière suivante: le sujet de la direction, le rapport des forces politiques, le mobile de l'action et la motivation politique, le but, les moyens et les méthodes politiques, la réalisation et l'évaluation du fait politique.

On y a inséré une série de notions et de catégories avec lesquelles opère la direction politique et qui, au fond, lui confèrent une note particulière par rapport à d'autres activités humaines.

FACTORI AI SĂNĂTĂȚII PSIHICE

TIBERIU KULCSÁR

Esența vieții este comunicarea. Participanții la actul comunicării filtrează realitatea prin structura lor internă. Dragostea, de exemplu, înfrumusețează ființa iubită, în timp ce ura are efecte contrare asupra percepției aceluiași obiect. Sistemul motivațional — scrie V. Pavelcu (1974) — transformă lumea realității într-un univers de valori, care devine leagănul speranțelor, temerilor, viselor și coșmarurilor noastre. Inaccesibilitatea unei dorințe — fenomenul frustrării — transformă valența pozitivă în negativă, generează supărare, minie, timiditate, anxietate: obstacole în fața interacțiunii, comunicării degajate. Dialogurile încordate nu sînt decît monologuri desfășurate în condiții de stres.

1. *Noțiunea de sănătate psihică.* „Sănătatea este o stare de confort fizic, psihic și social“ (O.M.S.). De regulă o persoană sănătoasă psihic are relații armonioase cu semenii, se integrează în colectiv pe de o parte și pe de altă parte este eficientă, productivă în activitate.

Sănătatea psihică — echilibrul interior — se exteriorizează prin modul în care persoana își reglează conduita și activitatea. Autoreglarea este funcția biologică a psihicului. Ea depinde de nivelul mintal, de maturitatea emoțională, de toleranța la frustrare, de nivelul de aspirație și de capacitatea de decentrare a persoanei.

Omul sănătos psihic este capabil să rezolve problemele sale; se adaptează la solicitări; este flexibil; suportă frustrațiile fără reacții agresive, regresive; își cunoaște limitele, defectele, pe care caută să le depășească; se caracterizează prin îndrjire în loc de descurajare, luptă împotriva dificultăților în loc de resemnare sau evadare în lumea visurilor, a ficțiunii.

Omul perfect echilibrat — dacă există așa ceva? — a) are rezultate (școlare, profesionale etc.) concordante cu nivelul aptitudinilor sale; b) se simte bine în lume, se bucură de viață, savurează mîncarea, munca, odihna, dragostea, cultura și c) este capabil de integrare socială, nu caută avantaje personale în defavoarea altora (P. Popper, 1981). G. W. Allport (1981) menționează drept criterii ale sănătății psihice: 1. capacitatea de decentrare; 2. căldura psihică în contacte intime/neintime și capacitatea de compasiune; 3. sentimentul securității și autoacceptarea; 4. percepția, gîndirea realistă și abilitatea de a rezolva probleme; 5. obiectivarea eului (intuiție și umor) și 6. înțelegerea scopului vieții.

2. *Condițiile fundamentale ale sănătății psihice.* Chiar și o trebuință biologică (foame, sex etc.) relevă dependența omului de mediu. Această dependență este puternică în cazul nevoilor psihice, în primul rînd emoționale, cum ar fi: nevoia de apartenență, de afecțiune, de dragoste, de tandrețe; de satisfacții, de bucurii, de succes; de a fi înțeles, respectat și apreciat, nevoia de prestigiu, de stimă, de autoafirmare; nevoia de a evita eșecul, blamul, umilirea, inferioritatea; nevoia de securitate pe

termen lung (A. H. Maslow, 1970). Relațiile interpersonale constituie cadrul potențial al satisfacerii nevoilor emoționale, motiv pentru care toate aceste nevoi converg spre cea de afiliere. Dar în realitate nu toți sîntem capabili să dăm și să primim afecțiune. Lipsa de echilibru între „a da” și „a primi”, și caracterul întortocheat al comunicării afective generează tensiuni interpersonale. Fără satisfacții, fără trăiri afective pozitive omul se simte nefericit, singur și izolat chiar și în mijlocul familiei. Sentimentul securității indică starea de echilibru cu lumea externă. Dar satisfacțiile prezente sînt insuficiente cîtă vreme cele viitoare rămîn nesigure. Neamenințarea eului, neîngrădirea acțiunilor eului, recompensarea performanțelor eului generează imagine pozitivă despre sine, încredere în forțele proprii, autoacceptare, liniște interioară exprimată în sentimentul securității, indiciu al echilibrului între eu și lume. Acest sentiment stă la baza atitudinii pozitive față de lume și viață, condiție decisivă a sănătății psihice.

Vulnerabilitatea psihică depinde totodată de rezistența la efort, la solicitări, de capacitatea de a suporta tensiunile și de a îndura greutățile. Resursele fizice, intelectuale și emoționale, competența, capacitatea de autocontrol sînt factorii interni cei mai importanți ai adaptării la ritmurile rapide, la solicitările multiple ale vieții moderne, care se desfășoară sub presiunea timpului. Supraîncărcarea, criza de timp, corelate cu conștiințozitate, meticulozitate, punctualitate, precizie în prestațiile sociale pot genera nervozitate, iritabilitate, astenie, pe scurt uzură psihică și boli psihosomatice. „Sînt persoane — arată V. Pavelcu (1974, 148) — care nu suportă o înaltă tensiune a responsabilității, inerentă altitudinii culturale și morale a statutului lor profesional și social. «Omul potrivit la locul potrivit» trebuie ales nu numai după criteriul capacității de a rezolva anumite probleme, ci mai ales după forța, priceperea și gradul de încordare de care este capabil în rezolvarea marilor probleme ale responsabilității morale”.

Deci din constelația factorilor determinanți ai echilibrului interior un rol predominant revine satisfacerii nevoilor psihice, emoționale și asigurării nivelului optim de activare, solicitare psihică.

3. *Populația examinată* de către noi — cu concursul psihologilor S. Tăciulescu, H. Pitariu, V. Preda, E. Vargha, specializați în interpretarea unor teste psihologice — este un eșantion selecționat. Toți subiecții s-au prezentat benevol la consiliere psihologică, solicitînd de fapt asistență psihologică. Subiecții noștri sînt elevi, studenți și absolvenți ai unor institute de învățămînt superior.

Lucrarea de față se bazează pe analiza a 22 de cazuri, urmărite de către noi cel puțin un an de zile.

În cadrul convorbirilor cu psihologul subiecții acuză cefalee, insomnii, coșmaruri, pierderea poftelor de mîncare, disconfort psihic, neliniște, epuizare, incapacitate de concentrare, iritabilitate, ori apatie, depresie, ineficiență, teamă sau chiar anxietate. Cîțiva ne consultă după tentative nereușite de suicid sau în pragul tentativei.

Pentru a cunoaște modul în care persoana percepe, interpretează lumea, realitatea, am recurs la analize de cazuri, adică la:

a) adunarea informațiilor despre viața, activitatea, succesele-eșecurile subiectului în cauză, despre interacțiunile sale cu persoanele semnificative (părinți, partener de viață, copil, prieten ș.a.).

b) examinarea psihologică complexă a subiecților cu: testul de inteligență Raven; Inventarul de valențe Ac-ref; Testul Tematic de Apercepție; Inventarul psihologic California; testul culorilor Lüscher; proba Szondi; chestionarul 16 PF și cu testul de frustrație Rosenzweig.

Abundența de teste nu este nici justificată, nici necesară. Ea poate fi motivată, în parte, prin faptul că nici o metodă nu surprinde singură toate nivelurile relevante ale personalității (eu social, eu ideal, eu actual, eu preconștient, eu inconștient). Viața psihică a omului nu este un teren experimental studiat prin încercare și eroare.

Detectarea naturii crizei existențiale, a problemei acute a pacientului, cunoașterea situației obiective în care se află acesta și a modului subiectiv în care el o interpretează stau la baza formulării diagnosticului psihologic. Psihologul are mereu în vedere constatarea făcută de G. A. Kelly (1955): „nici un om nu reacționează vreodată la un «stimul», el reacționează la ceea ce interpretează a fi un stimul [...] doi oameni aflați în aceeași situație pot reacționa complet diferit. Explicația este simplă, de fapt ei nu se găsesc într-o «situație identică» (D. Bannister, 1973, 426).

4. *Prezentarea rezultatelor.* a) La șapte subiecți (șase studenți și un absolvent), pe lângă alte tulburări psihice, predomină anxietatea: la patru teama de nereușită manifestată inițial doar în situații de examen se generalizează apoi, transferându-se asupra celor mai diverse situații; la doi teama de eșec, de umilire în situații erotice (impotență funcțională, respectiv frigiditate psihică), iar absolventul, cu o boală somatică gravă, trăiește acut frica de moarte.

Patru din acești subiecți, cu CI¹ între 118—124, sînt exmatriculați datorită neprezentării la examene, iar unul — cu CI_{Raven} = 130 — repetă anul IV. Inteligența deci, oricît de dezvoltată ar fi ea, singură nu asigură adaptarea la cerințele vieții.

Nesiguranța, timiditatea, hiperemotivitatea, teama de eșec, tendința de a evita sarcina, neîncrederea în sine, imaginea negativă despre sine, capacitatea redusă de a depune efort voluntar sînt trăsături comune ale subiecților anxioși. Anxietatea dezintegrează, destructurează personalitatea.

Anxiosul suferă acut, suferă și cei din jurul lui datorită ineficienței, neliniștei sale permanente, ori confabulațiilor sale de autoapărare, sau evadărilor sale în lumea ficțiunilor lipsite de obstacole, frustrații în calea realizării dorințelor.

Concretizăm cele de mai sus prin cazul studentului A.A. (EC²=22 ani, sex M, CI_{Raven} = 118), repetă anul I, apoi este exmatriculat datorită neprezentării la examene. Părinții sînt intelectuali; în diada soț-soție

¹ CI = coeficient de inteligență la Raven standard.

² EC = etate cronologică.

se observă inversarea rolurilor: tatăl este comod, pasiv, indulgent, se impacă ușor cu necazurile, iar mama este grijulie, activă, dominantă, autoritară. Amândoi sînt culti, inteligenți. Mai au o fată, care a terminat liceul, este vînzătoare.

După exmatricularea sa subiectul A. A. lucrează ca muncitor necalificat. Suportă cu greu mediul profesional, ceea ce explică absențele sale nemotivate. Acasă minte că a fost la uzină, iar la servicii minte că problemele familiale l-au împiedicat să vină la lucru. A. A. nu prezintă încredere. Anxietatea lui generează minciuni de autoapărare, ceea ce este un permanent izvor de tensiuni interpersonale, care la rîndul lor agravează anxietatea subiectului.

Dorește să fie protejat, scutit de sarcini, obligații, probleme, dorește să nu fie deranjat cu noi cerințe. Afirmă că vrea să dea din nou examen de admitere la facultate, verbal perseverează, aspiră, dorește să facă față, dar în realitate nu este capabil să realizeze, să finalizeze nimic din proprie inițiativă sau prin efort propriu; acumulează doar eșecuri: la facultate, la locul de muncă, în relațiile interpersonale. Șirul insucceselor cristalizează imaginea negativă despre sine, intensifică neîncrederea în sine, nemulțumirea față de propria persoană, dependența de alții. Dorința sa de a evita eșecul, teama sa de eșec îl distanțează de învățatură, de muncă; îl sperie evaluarea socială a randamentului.

Dorește înțelegere, relații interpersonale armonioase și intime; are impresia că este neînțeles, se simte singur și izolat, deși mama mereu îl încurajează cu multă, poate cu prea multă afecțiune. Dar față de ea are sentimente ambivalente, fiindcă mama este totodată singura persoană care îi impune în mod consecvent și autoritar anumite cerințe: să lucreze, să învețe, să-și planifice timpul.

Subiectul trăiește intens nevoia de autonomie, de independență, nu-i place să fie influențat, îngrădit, dar în realitate are o capacitate redusă de autostructurare și de autorealizare, ca urmare este foarte dependent: fără însoțitor, de exemplu, nu are curajul să depună cererea la Oficiul forțelor de muncă sau să meargă primele zile la servicii. Și fiind „singur“ la facultate, nu intră la examen, deși toată ziua stă lângă ușă.

A. A. este introvertit, liniștit, retras, reținut, pesimist, hipersensibil, prezintă un prag scăzut de toleranță la frustrare (plînge și strigă cînd i se înfățișează propriile minciuni).

O formă cristalizată de anxietate este o maladie psihică, care nu poate fi vindecată doar medicamentos. Ea presupune psihoterapie sistematică în care trebuie implicați deopotrivă toți factorii sociali, părinții, educatorii, colegii (de școală, de muncă).

b) La opt subiecți dezechilibrul psihic este declanșat predominant de factori sociali — neînțelegeri conjugale: insatisfacții afective cronice, lipsă de satisfacții sexuale, nemulțumiri față de partenerul de viață, animozități, conflicte, agresivitate, gelozie, neîncredere, lipsă de fidelitate.

Doi dintre acești subiecți atentează la propria viață, dar sînt salvați la timp.

Din analiza celor opt cazuri, se constată că pierderea echilibrului psihic este rezultatul unui proces, în cadrul căruia subiectul acumulează tensiuni și traume generate de frustrații și conflicte. În cele din urmă persoana intră în criză psihică, perioadă în care devine egocentrică, auto-centrată, hipersensibilă, susceptibilă, anxioasă, sau nestăpinită, necontrolată, iritabilă, nerăbdătoare, bănuitoare ori apatică, depresivă, disperată. La simptome psihopatologice se asociază de regulă simptome somatice, cum ar fi astenia, cefaleea, tulburările neurovegetative, cardiace, gastrice.

Divorțul poate că ar fi o soluție, dar nu pentru acești subiecți; ei nu-și pot imagina viața nici cu, nici fără partenerul lor. Iată ce afirmă subiectul R. R. (EC=40 ani, sex F, studii superioare): „Mă preocupă ideea de a nu mai fi, dar n-aș vrea să mă sinucid. Ce-i de făcut ca să fiu fericită? Să am alt soț și să fiu eu alta! Soțul e rigid și agresiv, dar nu-l pot lăsa. Tot ce vreau e puțină afecțiune, dragoste. Mă simt singură. Vreau o căsnicie reușită, dar fără desfacerea primeia“.

Spre ilustrarea acțiunii combinate a factorilor determinanți ai dezechilibrului psihic prezentăm în continuare cazul V. V. (EC=47 ani, sex F, studii superioare).

Este o persoană dominantă, autoritară, normativă; conștiincioasă, cunoscută ca un om al realizărilor; o caracterizează simțul răspunderii, nevoia de performanță și de ordine; este independentă, autonomă, exigentă față de sine și față de cei din jur; o caracterizează sentimentul demnității proprii.

Prezintă o capacitate selectivă de dăruire, complex de inferioritate de ordin fizic și sociabilitate manifestată sub forma gustului pentru intimitate. În pofida masculinității sale aparente, simte nevoia unei relații intime și securizante în cadrul căreia să se poată manifesta liber.

Soțul o înșală, ea află dar preferă «să nu știe»; se simte nedorită și umilită; își pierde încrederea în el, este cuprinsă de sentimentul nesigurăței și al singurătății, față de el devine ambivalentă, o domină ura și gelozia, ajunge în pragul disperării.

La seria conflictelor cu soțul se mai adaugă neînțelegerile lui V. V. cu soacra și nemulțumirile sale de la serviciu, unde i se pare că este îngrădită nevoia sa de auto perfecționare, autorealizare, autoexprimare.

În final, după luni de tensiuni intrapsihice — generate de frustrații și conflicte — o personalitate puternică, normal structurată, cu o mare capacitate de autocontrol este dezechilibrată. Subiectul V. V. intră în criză psihică caracterizată prin apatie, depresie, îngustare a conștiinței, incapacitate de concentrare, anxietate, astenie, coșmaruri, tulburări cardiace.

c) Prin fondul lor bio-psihic șapte subiecți prezintă o vulnerabilitate psihologică mare. Ei sînt labili, egocentriți, emotivi, neîncrezători, iritabili, extrapunitivi, agresivi.

Pentru ilustrare prezentăm cazul studentului K. K. (EC=21 ani).

Părinții sînt intelectuali; tatăl deține o funcție de conducere, este mereu ocupat, petrece puțin timp în familie; acasă este autoritar, distant și rece. Mama lucrează și totodată își crește cei doi copii: K. K. are o soră în vîrstă de 13 ani. Mama — hipersensibilă, cu tendință nevrotică

— este iritabilă și inegală în relațiile cu băiatul, ceea ce se datorește, în parte, labilității sale neurovegetative și vieții sale lipsite de bucurii: soțul o neglijează, nu o ajută nici în educarea copiilor.

De la vârsta de 15 ani K. K. nu-și mai ascultă mama, este un elev dificil, nu se poate concentra, repetă clasa a XI-a, este transferat la un alt liceu, unde se izolează; ocupă o poziție sociometrică periferică în cadrul grupului școlar. Iată cum percepe el — la vârsta de 18 ani — mediul său familial. „Viața în familie e nedreaptă, nu găsesc sprijin, nu se respectă dorințele mele, interesele mele nu au ecou, mi se fac prea multe observații și critici, nu sînt ascultat și înțeles, nu mă respectă, nu sînt de loc prieten cu tata, nu mă solicită cu nimica, nu simt că sînt un membru al familiei“. Iată ce le cere părinților. „Să mă acceptați așa cum sînt, altfel plec, nu-mi sînteți indiferenți, deci rămîn, rămîn dacă mă ajutați și mă iubiți“.

K. K. în pofida inteligenței sale superioare (CI =122) este un inadaptat în mediul familial și în cel școlar, fapt explicabil prin personalitatea sa contradictorie, tensionată la maximum.

El se caracterizează prin:

— nevoia de succes, dar în realitate acumulează doar insuccese (în familie, în școală, în dragoste);

— nevoia de independență, ceea ce explică în parte spiritul său de opoziție, dar de fapt este foarte dependent afectiv (își iubește mama, dorește să fie prieten cu tata, admiră performanțele intelectuale ale părinților);

— nevoia de afecțiune, mascată în mod cinic, și de fapt nesatisfăcută — după opinia sa — de mediul său actual (familial, școlar), ceea ce se explică în esență prin susceptibilitatea, impulsivitatea, agresivitatea sa, tendința sa excesivă de dominare și egocentrismul său.

K. K. problematizează totul — familia, școala, dragostea. Este lipsit de bucurii, de elan, este distimic, caracterizat prin insatisfacții, neliniște, încordare. Se simte nefericit, „dărîmat“, totul îi provoacă tristețe; este deziluzionat, are un sentiment de abandon, de a fi neînțeles. Se simte obosit, istovit, simte nevoia de odihnă, de refacere.

Singur nu-și poate rezolva conflictele; ultimul său refugiu este reveria. Și-a pierdut încrederea atât în forțele proprii, cît și în părinți, în profesori, în oameni. Modalitatea sa de comunicare cu mediul este revolta. Opoziția sa — manifestată prin încăpăținare, impulsivitate, reacții ironice — exprimă în mod întortocheat și neconștient sentimentul de însingurare și dorința de a fi iubit.

Intervenția mamei în ajutarea băiatului este inefficientă; atât mama, cît și băiatul suferă, de fapt amîndoi au nevoie de ajutor.

5. *Noțiunea de boală psihică.* Frustrațiile și conflictele — pînă la o limită — își au rîstul lor în maturizarea personalității. Pare paradoxal, dar dezechilibrul psihic, în cele din urmă, se soldează uneori cu noi competențe, care ameliorează capacitatea de autoreglare. Există însă o prăpastie adîncă — arată G. W. Allport (1981) — între viețile echilibrate în ansamblu (în pofida unor elemente nevrotice minore) și viețile dominate de conflicte. Nu calitatea unui act decide deci dacă per-

soana este sau nu bolnavă psihic, ci coerența, modul de structurare, de integrare a întregii personalități, exprimat în capacitatea de autoreglare, autoperfectare, autorealizare, de integrare și eficiență socială.

Boala psihică este dezechilibrul interior care reduce competența interpersonală și eficiența în activitate, fără să submineze adaptarea socio-profesională a individului. Boala psihică este anticamera bolii mintale, psihiatrice.

6. *Criza psihică*. Pierderea echilibrului interior poate duce la criză psihică, caracterizată prin sentimentul de amenințare, neajutorare, disperare, nesiguranță. Apariția, durata și intensitatea crizei psihice depinde de interpretarea și trăirea subiectivă a situației obiective. În declanșarea crizei nu întâmplarea în sine este decisivă, ci modul cum o trăiește persoana.

Criza psihică apare atunci când: a) persoana nu poate evita împrejurările care îi periclitizează — total sau parțial — existența bio-psiho-socială; b) anticiparea, respectiv survenirea evenimentului temut devine preocuparea centrală a individului; c) persoana nu poate evita situația periculoasă, dar d) nici nu o poate rezolva, e) competențele, resursele interne, adică energia psihică a subiectului este insuficientă pentru a rezolva problema ivită (G. C a p l a n, 1974).

Desfășurarea oricărei crize psihice cuprinde mai multe faze: 1. reacția specifică, individuală la pericolul anticipat; 2. conștientizarea incapacității de a rezolva singur problema, ceea ce accentuează tensiunea intrapsihică; 3. încercarea disperată, dar inadecvată de a înfrunța, înlătură, rezolva problema survenită; eșecul înregistrat dezechilibrează raportul dintre inteligență și afectivitate, în favoarea trăirilor afective negative; persoana simte acut nevoia de ajutor („cry for help“); 4. acordarea „primului ajutor“; lipsa sau insuficiența acestuia dezintegrează personalitatea (B. K é z d i, 1982).

7. *Remedieri posibile*. Prin intervenție terapeutică criza psihică poate fi combătută, iar boala psihică ameliorată, chiar vindecată. Scopul psihoterapiei este de a-l învăța pe pacient să devină eficient în relațiile cu semenii, de a-i dezvolta atitudini favorabile comunicării, relațiilor interpersonale armonioase, ceea ce îi asigură implicit satisfacerea nevoilor emoționale.

Ca să-l ajutăm de exemplu pe K. K. — cazul prezentat la pct. 4.c) — în a-și renova stilul, conduita interpersonală, diagnosticăm în prealabil cauzele comportamentului său opozant, motivele conduitei lui; cât de puternice sînt aceste motive și ce anume le generează; cu cine își „face jocul“, și ce anume este miza?

Psihoterapia este o „relație ajutătoare“, adică psihologul îl ajută pe pacient să se autocunoască, iar pornind de la această autocunoaștere, să se autodezvolte pentru ca, în final, să se autoajute.

Psihoterapia individuală, completată cu cea familială, l-a readus pe K. K. la o asemenea stare de liniște interioară care i-a permis să reușească, printre primii, la facultate.

Acordarea ajutorului psihologic are mai multe etape: a) manifestarea atitudinii pozitive (bunăvoință, grijă, compasiune, înțelegere) față de

pacient, care de regulă este rezervat, neîncrezător, sau deziluzionat, decepționat, ori apatic, depresiv. Din momentul în care pacientul câștigă încredere în terapeut — condiție de bază a tratamentului — se trece la b) restabilirea liniștei interioare minime a acestuia prin stimularea auto-aprecierii pozitive, încrederii în sine, a stimei față de sine. Echilibrul psihic minim este premisa autocunoașterii, a recunoașterii propriilor greșeli, defecte (autocritică). Se știe că cel care se autopercepe greșit, este tentat să-i interpreteze eronat și pe cei din jur. c) În cadrul psihoterapiei pacientul scapă de anxietăți, inhibiții, supărări, ceea ce duce la dizolvarea treptată a conflictelor sale (cu părinții, profesorii, partenerii), anulând astfel sursa de bază a emoțiilor și sentimentelor negative. Terapia urmărește ca pacientul să-și restructureze atitudinile: să se raporteze în mod pozitiv la oameni; să perceapă în mod realist lumea înconjurătoare și să ajungă la o astfel de cunoaștere a oamenilor care să-l salveze de noi conflicte și decepții. În sfârșit se poate trece la fixarea unor perspective pozitive, dezvoltându-i totodată forța eului, încrederea în sine, în capacitățile și competențele sale; d) aplicarea în viață a rezultatelor autocunoașterii și autodezvoltării (R. B a n g, 1970).

BIBLIOGRAFIE

1. Allport, G. W., *Structura și dezvoltarea personalității*, E.D.P., București, 1981
2. Bang, R., *Die helfende Beziehung als Grundlage der persönlichen Hilfe*, E. Reinhard Verlag, München, 1970.
3. Bannister, D., *O nouă teorie a personalității*, în: B. M. Foss (red.), *Oriзонturi noi în psihologie*, Ed. enciclopedică română, București, 1973.
4. Caplan, G., *Principles of preventive psychiatry*, Basic Books Inc., New York, 1974.
5. Kézdi, B., *A lelki krízis fogalma — a lelki „elsősegély“*, în: *A Magyar Pszichiátria Társaság I. Nemzetközi Kongresszusa*, Budapest, 1982.
6. Maslow, A. H., *Motivation and personality*, Harper and Row, New York, 1970.
7. Pavelcu, V., *Culmi și abisuri ale personalității*, Ed. enciclopedică română, București, 1974.
8. Popper, P., *A belső utak könyve*, Magvető Kiadó, Budapest, 1981.

FACTORS OF MENTAL HEALTH

(Summary)

The study of 22 cases of patients suffering from mental disorders reveals the fact that from the constellation of factors which are responsible for mental health, a prevailing role can be assumed to: a) satisfying the emotional needs and b) ensuring the optimal mental solicitation, that is the optimal arousal level.

● LA CONNAISSANCE DES ÉLÈVES — CONDITION FONDAMENTALE DE L'ACCROISSEMENT DES CHANCES DE PRÉDICTION DANS LE DÉROULEMENT DE L'ACTIVITÉ DIDACTIQUE

MIRON IONESCU

L'activité didactique (leçon, séminaire, cercle scientifique, travail indépendant etc.) est programmée et en même temps suffisamment élastique. Dans le processus d'enseignement, la même activité frontale de groupe ou individuelle entraîne des effets différents en fonction des particularités individuelles des élèves, du „filtre“ de réception, sélection et évaluation.

L'évolution de la personnalité de l'élève doit être conçue dans l'optique de la thèse selon laquelle les causes externes — exigences sociales, action éducative, influence du milieu etc. — agissent par l'intermédiaire des conditions internes — structure native et l'expérience cognitive-affective obtenue par l'activité et l'effort propres. Les deux catégories d'influences sont déterminantes pour le développement psychique de l'homme. Chaque élève assimile l'action instructive-éducative d'une manière particulière et l'influence du milieu social d'une manière générale. C'est justement cette démarche qui assurera le caractère spécifique du développement de la personnalité de chacun.

Le résultat d'une action instructive-éducative n'est pas univoque; on en obtient une pluralité d'effets. Dans cet ensemble on distingue une certaine convergence, une tendance caractérisée par un déterminisme statistique. Compte tenu de la complexité du binôme professeur-élève, on admet que des événements, des phénomènes et des processus aléatoires peuvent apparaître à son intérieur (I t e l s o n, 1967).

L'instruction est gouvernée par des lois statistiques, ce qui signifie qu'une certaine modification du comportement de l'élève comme effet d'une action ou un ensemble de mesures peut être prévue avec une certaine probabilité. En effet, „toute action détermine une répartition des probabilités multiples, des effets possibles“ (I. R a d u, 1974).

Ces caractéristiques imposent de contrôle et la prévision de l'activité instructive d'autant plus que l'éducation est, en fait, un système de contrôle qui réside dans l'orientation de l'assimilation des connaissances, la formation et le développement des stratégies cognitives, des habitudes motrices et intellectuelles, des attitudes de la personnalité humaine.

Dans ce contexte, *le contrôle* signifie l'ensemble des actions réalisées dans le but de connaître l'activité des élèves, la connaissance constante du travail des élèves nous permettant de prévenir, de réduire ou d'annuler les disfonctions et d'assurer l'efficacité du travail didactique-éducatif. Le contrôle comprend des actions comme l'orientation, la réorientation, la conduite etc., nécessaires pour élaborer et connaître le processus d'enseignement.

La connaissance, l'orientation et le contrôle du processus didactique impliquent la prédiction des formes diverses de comportement qui peuvent apparaître pendant le travail didactique chez le professeur et l'élève.

L'anticipation est la prévision du hasard. Autrement dit, la prévision est la capacité d'anticiper le cours des événements, le déroulement des actions sur la base des données déjà connues.

Dans le contexte de l'activité didactique (leçon, consultation, travail individuel ou dans le laboratoire et l'atelier etc.) la prévision signifie l'imagination mentale du mode de réalisation de l'action, grâce à la connaissance du contenu idéatif, des élèves, des conditions de travail.

La réalisation de l'activité didactique aux niveaux supérieurs, la prévision de son mode de déroulement posent beaucoup de questions, dont en voilà quelques-unes: quelles est la stratégie de la prédiction? Quelles sont les conditions et les chances d'une bonne prévision? Qu'est-ce qu'on peut dire sur le rapport entre le degré de connaissance des élèves et la possibilité d'anticiper le rendement du binôme professeur-élève. Dans quelle mesure les enseignants connaissent-ils ces aspects de leur travail?

Les investigations entreprises dans l'école (5, 6, 8, 15, 16, 17) relèvent des possibilités de perfectionnement du contrôle et de la prédiction dans l'activité didactique, réduisant ainsi les influences négative du hasard. L'expérience scolaire nous montre que „la prise d'informations“ sur le cadence de travail et l'utilisation prudente des indicateurs de réussite sont parmi les modalités plus productives de contrôle et de prédiction.

L'éventail méthodologique des prévisions scolaires et de contrôle est inépuisable et s'étend de l'utilisation de systèmes de travail intellectuel à caractère prévisionnel jusqu'aux résultats des activités pratiques et créatives réalisées par les élèves en classe, dans les laboratoires, cabinets, ateliers ou à la maison et à la bibliothèque.

La prévision en détail de l'activité d'éducation, la diminution des effets indésirables du hasard et la mise en valeur des effets positifs, l'annulation des distorsions sont conditionnées par la liaison avec le groupe d'élèves, la connaissance de leur réaction au message didactique, ce qui suppose une aptitude pédagogique.

L'essence des aptitudes réside dans l'ensemble des traits psychiques qui permet à l'homme l'accomplissement avec succès de certaines formes d'activité (Al. Roşca, 1983, p. 556) „les traits synthétiques d'ordre qualitatif de la personnalité de l'individu qui se manifestent constamment, avec une stabilité relative et qui reposent sur un niveau supérieur de développement des fonctions psychiques“... „des systèmes d'opération très développés et efficaces“ (Popescu, 1969, p. 64, 73).

La littérature psychologique présente diverses *taxonomies* d'attitudes (Gonobolin, 1962; Roşca, Zörgö, 1972) et, dans le contexte présent, c'est l'aptitude pédagogique qui nous intéresse.

Compte tenu de l'aptitude pédagogique, H. J. Klausmeier et M. Maciaszek, dans leurs études, soutiennent que son essence réside dans

les capacités, les traits psychiques qui assurent à l'enseignant l'habileté et l'efficience, au plus haut degré.

L'aptitude pédagogique est la particularité individuelle de surprendre et mettre en pratique la meilleure modalité de transmettre les connaissances et de former les intérêts cognitifs conformément aux particularités des élèves.

L'étude comparative de deux groupes d'enseignants a permis l'identification de certaines aptitudes dont dépend en grande mesure le succès scolaire.

L'absence d'un critère approprié dans l'évaluation des résultats du professeur et de ceux de l'élève rend difficile l'étude de l'aptitude pédagogique. Selon A. Anastasiu, la difficulté en réside dans la multiplicité des objectifs de l'activité didactique et le manque d'un accord concernant l'importance relative des divers objectifs. Ainsi, un professeur peut obtenir des résultats notables dans l'instruction et la formation des habiletés et des habitudes des élèves tout en négligeant le problème de l'adaptation d'émotions, de la créativité etc.

On a utilisé depuis longtemps, comme critères de l'efficience du travail instructif-éducatif, le produit et le processus de cette activité. „Le produit est représenté par les modifications constantes dans la conduite de l'enfant, en tant qu'effet de son instruction par un enseignant donné. Le processus implique l'observation systématique de la conduite et de l'activité des élèves dans la classe, l'interaction entre le professeur et l'élève et le climat de la classe“. Dans le premier cas, celui du produit, il est assez difficile de contrôler l'influence d'autres facteurs qui ont produit des modifications dans la conduite de l'élève et dans le second cas, celui du processus, il y a des difficultés au moment où l'on pose le problème de séparer les deux variables principales impliquées (la conduite de l'élève et celle du professeur) et d'en déterminer la contribution relative de chacune dans la réalisation d'une certaine efficience (R o ș c a, 1969).

En dépit des difficultés méthodologiques existantes dans l'étude de l'aptitude pédagogique, on a obtenu certains résultats dans le déchiffrement des qualités des enseignants qui sont facteurs de succès dans le processus d'instruction. Les recherches qui abordent ce problème sont nombreuses (7, 8, 14, 16, 18); Gonoblin fait une analyse substantielle des aptitudes spéciales des enseignants.

Dans le complexe de l'aptitude pédagogique, on distingue avant tout *la capacité de connaître l'élève* et d'établir une relation nécessaire avec chaque élève et le groupe entier. La connaissance psychologique favorise la conduite participative de type empathique, ce qui donne lieu à un processus d'identification avec un modèle de comportement, perçu ou évoqué, tout en facilitant la compréhension du partenaire, la communication qu'elle implique et l'atteinte d'un niveau de sentiments similaires au modèle.

La prévision réelle, la connaissance de la cadence du travail, ne sont possibles que sur la base d'informations psychopédagogiques relati-

ves aux lois, aux stades et aux particularités du développement de l'élève (Piaget, 1971).

L'observation pédagogique est une composante, un aspect distinct de l'aptitude pédagogique qui se révèle dans la capacité du professeur de saisir les moindres signes du développement psychique, de la formation de la personnalité de l'élève (N. V. Kuzmina). L'esprit d'observation pédagogique permet au professeur de devenir un bon spécialiste, de trouver les éventuelles disfonctions dans l'éducation et la conduite des élèves et de les en faire disparaître.

La qualité de la prestation pédagogique dépend non seulement des connaissances de spécialité, mais aussi de la qualité de sa communication avec son entourage, comme facteur implicite de sa capacité d'inter-connaissance. C'est la raison pour laquelle le mode de transmission, *la manière de rendre accessible le contenu de spécialité est une autre aptitude*. Aussi, l'attention distributive, la capacité d'organiser son propre travail et celui des élèves constituent-elles des conditions importantes pour l'optimisation de l'instruction.

L'imagination pédagogique est aussi une composante de l'aptitude pédagogique; elle réside dans la possibilité de „projection“ du niveau des acquisitions futurs de l'élève, d'avoir l'intuition des difficultés possibles dans la compréhension du message, de choisir les méthodes de travail les plus productives (V. N. Kuzmina).

Beaucoup de chercheurs mentionnent *la créativité* comme facteur principal de stimulation qui assure la productivité du travail instructif-éducatif. P. Torrancé saisit une corrélation étroite entre la créativité des élèves et celle du professeur; il en résulte la nécessité d'avoir des professeurs créatifs.

De la multitude des qualités d'un bon professeur ne peut pas manquer — selon V. Pavelcu — l'attribut *d'être un bon examinateur*. Enfin, rappelons *le tact et la compétence pédagogique* ceux-ci représentant le corollaire de l'instruction continue et de l'évolution de la personnalité de l'homme investi d'instruire et d'éduquer les générations d'élèves. Fig. 1 représente l'ensemble des aptitudes pédagogiques.

On a présenté les principaux éléments de l'aptitude pédagogique parce qu'ils constituent le fondement de la connaissance de l'élève et du groupe scolaire et assurent en même temps un rendement augmenté.

La valeur de l'information véhiculée entre les deux facteurs du binôme éducationnel dépend aussi du degré de superposition du répertoire des deux sujets. Cette superposition, qui donne la mesure du répertoire commun, représente la capacité d'opérer avec des notions, jugements, raisonnements, instruments de la connaissance qui donnent la garantie de la codification optimum de la part de l'émetteur et la décodification optimum de la part du récepteur.

La nouvelle didactique souligne l'importance de la formation mentale des processus psychiques dans le processus de l'enseignement et, en premier lieu, le stockage et l'accumulation de connaissances, d'autant plus que l'élève n'est pas une carte à enregistrer des informations, il n'est pas purement et simplement une intelligence, mais un „être hu-

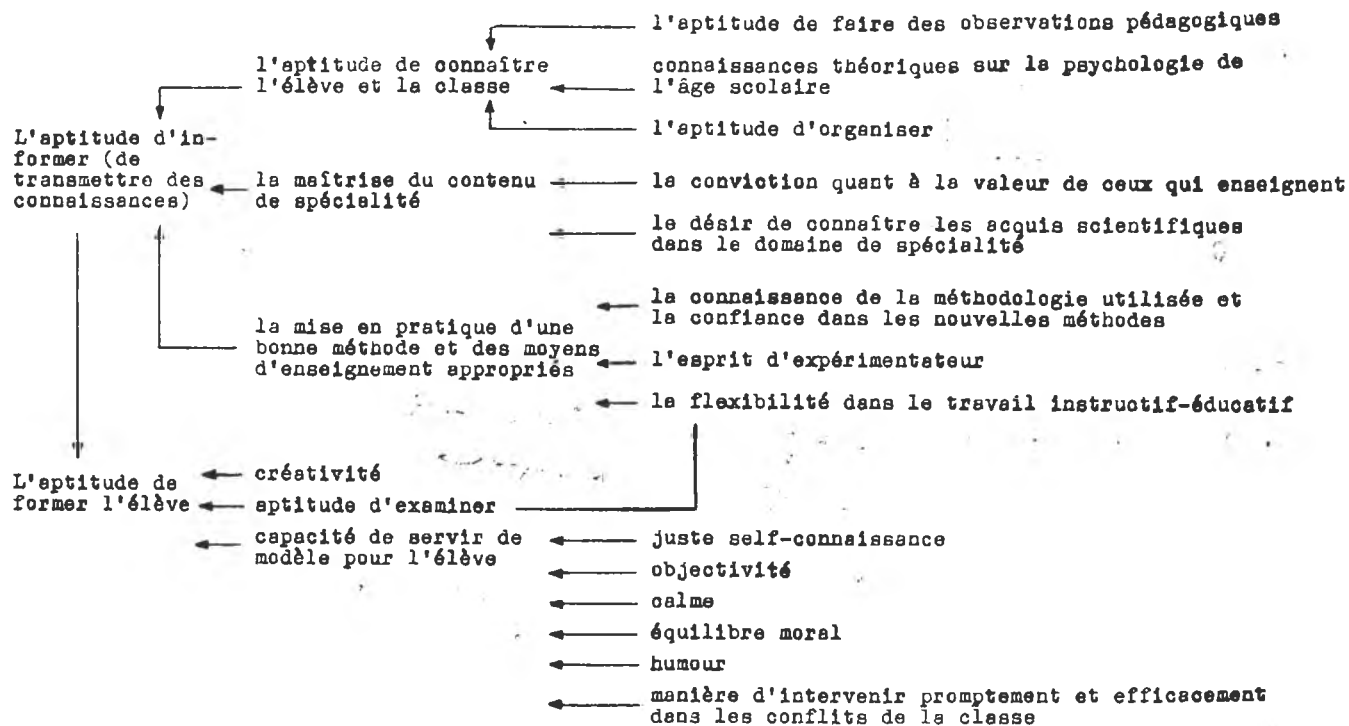


Fig. 1. La représentation schématique des constituants de l'aptitude pédagogique.

main" avec ses nécessités, ses aspirations, ses attitudes dans le cadre de certaines conditions biologiques et sociales.

Le rendement scolaire est déterminé surtout par l'intelligence générale et l'attitude de l'élève envers l'école.

L'aptitude scolaire, autrement dit, *le complexe des capacités qui assure la nécessité dans l'activité instructive* a une certaine structure. Vernon en a élaboré un modèle (fig. 2) et il place dans le centre du modèle le facteur g, facteur v: ed et facteur x découvert par Alexander. Ces trois facteurs mentionnés forment le modèle de l'aptitude scolaire. En étudiant le même problème, Al. Roşca et B. Zörgö mentionnent qu'il est très probable que le facteur n (numérique) et le raisonnement mathématique soient inclus dans le cercle à côté du g, x et x: ed.

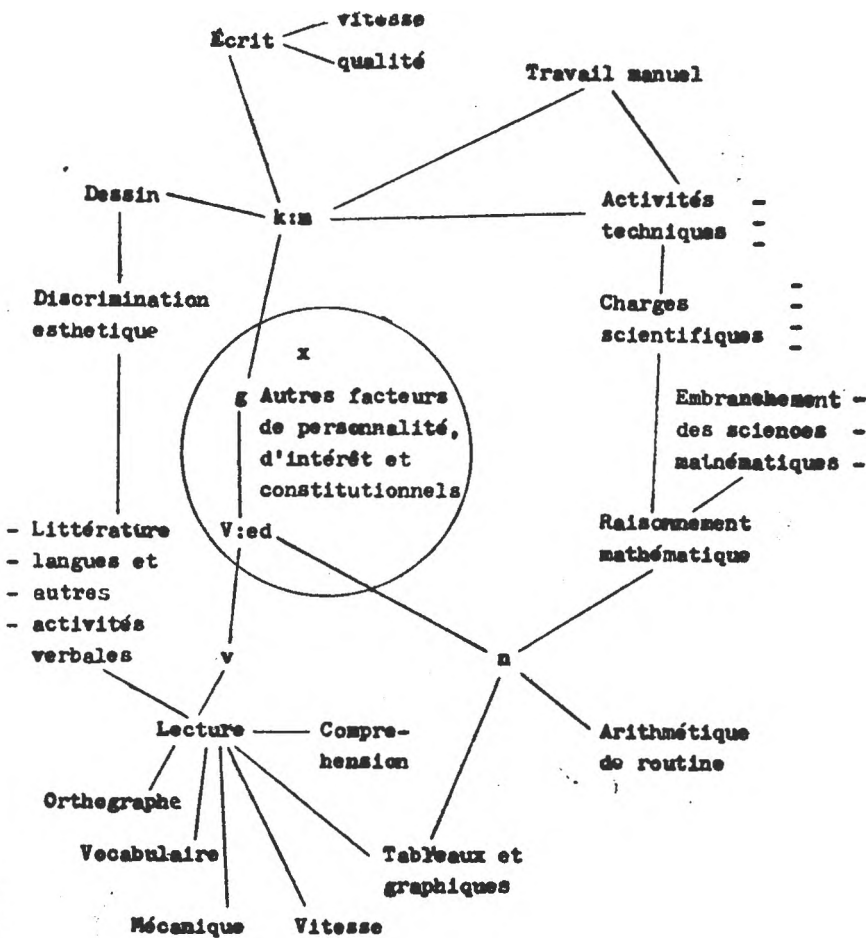


Fig. 2. La structure de l'aptitude scolaire.

Ainsi le rendement scolaire est-il une fonction des facteurs internes (subjectifs), l'élève avec sa structure complexe et en évolution et des facteurs externes, parmi lesquelles le professeur est le pylône essentiel. L'action conjuguée des deux catégories de facteurs facilite l'assimilation parfaite des connaissances.

Les données des expériences dans l'école, concernant la connaissance des élèves et les possibilités du professeur de préfigurer la réussite et la non-réussite d'une action didactique, en sont relevantes. Ainsi, les professeurs qui connaissaient bien les élèves ont estimé avec précision les réponses des élèves ou leurs attitudes dans les situations spécifiques. Par exemple, parmi les 38 professeurs avec lesquels on a travaillé, 15, considérés très bons, ont donné des appréciations correctes, le pourcentage de réussite étant de 75—94. Des professeurs débutants ou intermédiaires en ce qui concerne le rendement scolaire ont obtenu un pourcentage inférieur à 37 (tableau 1).

Tableau 1

L'estimation calculée en pourcentage des réponses des élèves faite par un professeur inclus dans l'échantillon

Nr.	Les initiales du nom et pronom du professeur	Estimation de la réponse	Observations
1	V.T.	86	
2	B.N.	94	
3	M.I.	79	
4	E.I.	81	
5	N.I.	75	
6	G.I.	80	
7	D.G.	88	
8	P.I.	90	
9	N.V.	89	
10	A.B.	93	
n	—	—	
1	L.V.	33	
2	D.I.	31	
3	S.A.	25	
4	A.F.	37	
5	D.I.	25	
6	C.C.	34	
n	—	—	

Dans le sens de ce qui a été dit, on considère relevantes les données concernant l'appréciation par anticipation de la note de l'épreuve écrite obtenue par les élèves après la correction (tableau 2).

La notation anticipative des réponses orales aussi bien que des épreuves écrites nous offre l'occasion de nous rendre compte du stade des connaissances des élèves et de la classe, du niveau de l'instruction, du degré de la prévision du professeur relatif au rendement et des difficultés des élèves à l'école, des limites de l'évaluation dans lesquelles se placent les enseignants. (Détails et occasions d'analyse sont compris dans le tableau 2).

Tableau 2

**Donnée comparative concernant le rapport entre les notes
estimées par le professeur avant l'épreuve écrite et celles
accordées après la correction**

Objet d'étude Comparaison avec la note de repère	Langue rou- maine	Mat- héma- tique	Phy- sique	Chi- mie	Clas- ses I—IV	Total	
						no.	%
— Appréciations identiques avec celles qui sont antérieures de l'é- preuve écrite	431	403	199	210	310	1553	34,46
— Notes plus grandes d'un point que l'appréciation antérieure	200	202	78	103	80	663	14,71
— Notes plus grandes de deux points	85	99	29	22	55	290	6,44
— Notes plus grandes de trois points	47	50	17	64	45	223	4,94
— Notes plus grandes de quatre points	50	51	10	27	—	138	3,06
— Notes plus grandes de cinq-six points	—	40	12	19	—	71	1,98
— Notes moins d'un point que l'appréciation antérieure	158	192	136	120	74	680	15,09
— Notes moins de deux points	108	50	49	67	40	404	8,97
— Notes moins de trois points	55	30	23	55	26	189	4,20
— Notes moins de quatre points	58	50	17	36	—	161	3,57
— Notes moins de cinq-six points	46	47	20	21	—	134	2,98
TOTAL	1328	1214	590	744	630	4506	100,00

Considérations finales. L'activité éducative, prévue comme programme rigoureux de travail, réside dans la coordination et le développement du système des connaissances, des habiletés, des processus, des traits psychiques, une démarche au cours de laquelle la nécessité de prévoir-connaître s'impose davantage. La prédiction, par son caractère anticipatif, sollicite aussi bien le professeur et l'élève, les oblige à la réflexion, assure les conditions d'un travail créateur.

L'imprévu peut avoir une multitude de formes: événements, fonctions, processus alléatoires; les cas sont très rares où le hasard n'apparaît pas. D'ailleurs, l'attribut essentiel de l'instruction est son *caractère non-univoque* déterminée par les aspects sémantiques et extra-sémantiques du message pédagogique.

La réduction du hasard dans le travail avec les élèves exige des aptitudes pédagogiques supérieurement cultivées qui doivent favoriser l'obtention des connexions inverses, faciliter la réception, analyser les données obtenues et prendre des décisions promptes pour le modelage et la continuation de l'activité.

La possibilité du professeur de „prévoir“ les connaissances futures des élèves, les niveaux probables de ses développements, de saisir les difficultés dans l'assimilation du contenu de spécialité, d'user des modalités opérantes pour influencer la personnalité est une qualité qui peut être consolidée par les relations avec les élèves, par la distance normale entre professeur et élève.

Le professeur qui dispose aussi d'une capacité empathique a plus de chances de surprendre la dynamique des intérêts, de la motivation, du développement de l'élève, peut mieux choisir la stratégie de travail en concordance parfaite avec la structure psychique de l'élève et les rigueurs de l'instruction scolaire.

La prédiction substantielle est possible sur le fond des connaissances solides concernant les stades, les caractéristiques et les lois du développement de l'élève, la mécanique de la communication humaine, surtout relativement au spécifique de la communication pédagogique.

BIBLIOGRAPHIE

1. Alport, G. W., *Structura și dezvoltarea personalității*, E.D.P., București, 1981.
2. Chircev, A., Pavelcu, V., Roșca, Al., Zörgö, B., *Psihologia pedagogică*, E.D.P., București, 1967.
3. Davies, K. I., *L'art d'instruire*, Editions Hommes, et Techniques, Suresnes, France, 1976.
4. Gonobilen, F. N., *Psiholoceskii analiz pedagoghiceskik sposobnostei*, „Sposobnosti interesii”, Red. Levitov i Krutetki, Moskva, 1962.
5. Ionescu, M., *Previziune și control în procesul didactic*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979.
6. Itelson, I. B., *Metode matematice și cibernetice în pedagogie*, E.D.P. București, 1967.
7. Klausmeier, H. J., Grodwin, W., *Learnind and Human Abilities*, „Educational”, Psychology, New York, Evanston, London, John Weather Hill I.N.C., Tokio, 1966.
8. Kuzmina, N. V., *Ob osobennostiah pedagogiceskoi deiatelnosti i pedagogiceskoi sposobnostei*, in *Problemi sposobnostei* (sous la red. de V. N. Miasciscev). Izd-vo Akad. Ped. Nauk SSSR, Moskva, 1962.
9. Landsheere, G., *Introduction à la recherche pédagogique*, Paris, VI, Armand Colin, Bourreleer, 1966.
10. Meyer-Eppler, W., *Problems Informationnelles de la communication Parlée*, Communication et Languages, Paris, 1963.
11. Piaget, J., *Structurile matematice și structurile operatorii ale inteligenței*, in *Învățămîntul matematic în lumea contemporană*, E.D.P., București, 1971.
12. Popescu, P., *Personalitatea și cunoașterea ei*, Ed. militară, București, 1969.
13. Radu, I., *Psihologie școlară*, Ed. științifică, București, 1974.
14. Reuchlin, M., *Le problème de la connaissance des aptitudes*, in vol. *L'utilisation des aptitudes*, Traité de psychologie appliquée, III, P.U.F. 1954.
15. Roșca, Al., *La détection et la formation des chercheurs en mathématique*, in „Revue International de Psychologie appliquée”, vol. 18, nr. 1, 1969.
16. Roșca, Al., Zörgö, B., *Aptitudinile*, Ed. științifică, București, 1972.
17. Scholer, M., *La technologie de l'éducation*, Les presses de l'Université de Montréal, 1983.
18. Vernon, Ph. E., *La structure des aptitudes humaines*, P.U.F., Paris, 1952.

CUNOAȘTEREA CLASEI DE ELEVI — PREMISĂ A SPORIRII ȘANSELOR DE PREDICȚIE ÎN DESFĂȘURAREA ACTIVITĂȚII DIDACTICE

(Rezumat)

În studiul de față autorul ia în discuție unul dintre factorii esențiali ai reușitei școlare și anume, cunoașterea elevilor.

Prevederea în detaliu a activității instrucționale, reducerea efectelor nedorite ale întâmplării și valorificarea celor pozitive, anularea diferitelor distorsiuni — se spune în articol — sînt condiționate de legătura cu grupul de elevi, de cunoașterea acestora și a reacției lor la mesajul didactic ceea ce presupune existența unor aptitudini pedagogice.

În complexul aptitudinii pedagogice intră, între altele, capacitatea de a cunoaște elevul, de a stabili relația necesară cu fiecare individ și cu întregul grup. Pentru ilustrare este prezentată o schemă cu componentele aptitudinii pedagogice. În strînsă relație cu aceasta este aptitudinea școlară, respectiv complexul de capacități care asigură reușita elevului în activitatea instructivă căreia în lucrare i se acordă importanța cuvenită.

Menționînd cele două aptitudini, cea pedagogică ce ține de profesor și cea școlară care definește esența elevului, este surprinsă legătura dinamică dintre componenții binomului educațional și este subliniat caracterul unitar al procesului de învățămînt.

VOCATIONAL GUIDANCE AS A SOCIAL QUESTION

VOICU LĂSCUȘ

Vocational guidance is a two-sided question. It presents a particular side (which concerns each individual in the period preceding the vocational option) and a general one (concerning the school — youth's general guidance towards the professions available). Whereas the former side shows the vocational guidance as an individual guidance, the latter imposes it as an important social question.

From an individual viewpoint vocational guidance is defined as a process of establishing an optimum relation between a certain individual and one of the existing professions. From the macrosocial viewpoint, vocational guidance consists in ensuring the conditions of turning to best account the human resources of the young generations by mastering and practising the professions requiring skilled work.

On the individual level the optimum utility of vocational guidance would mean the outline for each youth (in turn) of a vocational option to ensure the fullest professional success in accordance with his or her personality. This fact cannot be attained in all situations for several reasons: the incapability of some individuals to find an ideal relation between their qualities and the level of their vocational aspirations; improper knowledge of their own characteristic features, on the one hand, and of the specific of certain professions and the necessity for skilled workers, on the other hand; the errors made in appreciating the criteria for profession choice, etc.

The ideal of vocational guidance, or the macrosocial level, is represented by the coincidence of individual vocational options and the necessity for skilled workers in different professional fields. Such an ideal cannot be attained for two reasons, at least, viz; the individual is free to choose his or her future profession in compliance with his or her interests, reasons, aspirations, aptitudes and even accepted influences; at the same time the individuals under guidance as well as their vocational guides cannot know exactly 100 p.c. the necessity for skilled workers by professional fields and by level of training, not even under the conditions of such a planned economy as it is in the socialist countries.

To the limits given by the very nature of the process of vocational guidance (partly mentioned above) we have to add the difficulties arising from the incompetent management of the process of vocational guidance, its neglecting as well as the subjectivism of some young people and their families. All this makes a series of troubles, both for the individual and on the social level. An inadvertence, a disturbance or any deviation from the optimum in the process of vocational guidance have, as in any other segment of professional formation (selection — training, adaptation — integration) or in the sequences of work (means — object

— environment — tasks) not only effects affecting the individual or the enterprise where he works (accidents, absenteeism, fluctuation, incapability or lack of concern for attaining the maximum or at least the standard productivity), but have also economic and social consequences (loss of economic values and of human capacities), the technical progress continuously made will neither blur nor remove these effects and consequences, on the contrary they will be enhanced.

The troubles made by the mistakes in vocational guidance show their social significance even if we consider them in their effects upon the individual. The mistaken vocational guidance has, as a direct consequence, the individual's progress towards a profession for which he/she has not enough abilities in comparison with its requirements (physical, physiological and psychic abilities up to the level of aptitudes) or for which he/she has no motivation (he/she is not interested in the professional field, the specific of the profession, the nature, content and finality of work, he/she shows no interest in the object and means of work) or which does not stimulate his/her aspirations (performance, labour creativity, professional prospects). The danger of neglecting vocational guidance was spotlighted by Alfred Binet from the very beginning (1910) of its organization and scientific substantiation [1]. Lack of physical, physiological or psychic abilities triggers the incapability of properly responding to such professional demands as working rhythm, quality and quantity of the products manufactured, incompetence in handling the professional means (using them below the productivity level, their deterioration) as well as, last but not least, proneness to hazards. On the other hand, or even at the same time, lack of motivation for a profession and non-stimulation of aspirations call for increased voluntary efforts favouring psychical fatigue and insatisfactions.

The significance of these drawbacks is so much more important as they have consequences upon the quality of professional work. This situation can be illustrated even considering only one psychic, implication-satisfaction.

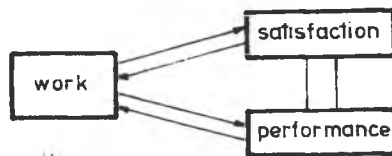


Fig. 1. An aspect of psychic conditioning of professional work

Professional work practised in the plenitude of the abilities required, according to personal motivation and individual aspirations engenders satisfactions. The existence of satisfactions gives a fresh impetus to working capacities leading the individual to new professional performances. The increase of performances positively bears upon the quality of work, both direct and by means of satisfactions (Fig. 1). In their

turn, the satisfactions and the performance are mutually interconditioned. The reverse side of these positive relations appears in the conditions of carrying out professional work consequent upon a wrong professional guidance there fore lacking the necessary concordance between the individual abilities and the professional requirements. In this situation motivation and aspirations are also absent. In such instances the individual finds his/her professional work difficult, disagreeable, failing to carry out his/her tasks to the expected qualitative and quantitative parameters. Hence his/her experiencing of insatisfactions (professional, moral and material) wich will further on spoil the quality of work. Moreover professional performance will diminish wich will negatively influence the quality of work maintaining the insatisfactions.

That is why the process of vocational guidance is expected to ensure a higher degree of individual's compatibility with the working object, with the working means (instruments, microclimate conditions) and with the working ends. Other special socially-oriented questions are raised in this respect regardind the professional guidance of mentally deficient, aurally and/or visually handicapped, as well as of those with permanent acute affections [5]. These questions refer to the social recuperations of these types of handicaps, as well as wich other finalities, in view to the vocational guidance of the highly gifted youth.

It is true that the aforementioned compatibility improves with each and every stage of professional development (training, adaptation, integration) but in their turn each stage is directly or indirectly influenced by the quality of vocational guidance.

Thus, the better the vocational guidance, the better the professional training and the higher the performances. The better the professional training and the vocational guidance, the fuller and shorter the professional adaptation (therefore with minimum economic losses and individual efforts and insatisfactions). In its turn, the professional training will be fuller and will ensure a more lasting professional continuity in proportion with the favourable course of adaptation, training and guidance. Even the degree of professional improvement throughout the practising of a profession is influenced by the quality of vocational guidance.

The effects of all these drawbacks will be felt not only by the individual and his/her family, but also by his/her working team and enterprise, and through them, by the economy and society as a whole.

The remedies are also present. They are at least three in number. One of them refers to vocational guidance as an interdisciplinary process wich should be granted the management and development according to its nature by teams of specialists, absolutely necessarily consisting of a pscyologist, a pedagogue, a doctor and an economist. Another remedy considers the individual from the point of wiew of his/her particulars, motivation and aspirations for wich it is necessary to clear out the polyvalence of his/her abilities and prospects, wich justify the possibility of optimum achievement, not in only one profession but in a

variety of 7—14—15 professions, last but not least, the most important remedy is concerned with understanding by all the factors interested, of the mechanism of social conditioning of vocational guidance (Fig. 2).

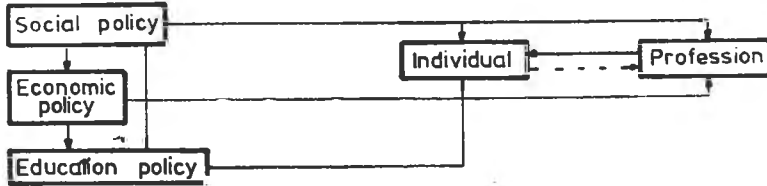


Fig. 2. Social conditioning of vocational guidance

The mechanism of social conditioning of vocational training consists in regulating the individual's relation with his/her profession (regulation which is in fact the subject of vocational guidance) by the action of three levels of the state's policy: social policy, economic policy and education policy.

The professional choice starts from the individual and goes towards profession in compliance with the degree of knowledge of choosing criteria, with the prestige of professions [6], and with the degree of individual's self-knowledge (aptitudes, reasons, interest, aspirations, frequently registering statistic discordances as regards the professional options expressed by the school youth and the realities and necessities of skilled working force [4]. The realities of professions influence the individual choice by their prestige, material living conditions, place (environment) to be practised, as well as by the working nature, means and conditions, content and professional prospects.

The professional dynamics is directly influenced both by the economic policy which also has in view the technical progress and by the social policy which also acts directly upon the individual. The education policy acts upon the individual by general education, vocational guidance and professional training, directly determined by the social policy or through the agency of the economic policy. The contribution made by education to the phenomenon of economic growth is appreciated by Ed. F. Denison to a (very significant) percentage of 23%, besides the use of labour force (34%), investment growth (15%) knowledge progress (20%) and the growth of domestic market (8%) [2]. N. Mărgineanu considers a percentage of up to 20% in diminishing or enhancing industrial output in function of the competence of human factor, competence also determined by the quality of vocational guidance [3].

The leading part in the entire mechanism of social conditioning of vocational guidance at a macrosocial level, is played by the social policy which, in the socialist society, aims at social progress. The major objective of directing the social conditioning of vocational guidance will therefore be the harmonious turning to best account of human capabilities.

REFERENCES

1. Binet, Alfred, *Les idées modernes sur les enfants*, Flammarion, Paris, 1973.
2. Denison, Ed. F., *Measuring the contribution of education (and the „residual“) to economic growth*, in „Readings in the Economics of Education“, UNESCO, Paris, 1968.
3. Mărgineanu, Nicolae, *Psihotehnică (Psychotechnique)*, Ed. Inst. Psihotehnic of Cluj in Sibiu, 1943.
4. Mișu, Achim, Lăscuș, Voicu, *Pentru care profesiuni optează tineretul școlar?* (What Profession Does the School Youth Opt For?), in „Era socialistă“, An L III, 1973, n° 7.
5. Permentier-Beloux, Marie, *Médecine d'orientation scolaire et professionnelle — Enquêtes, Problèmes et Recherches*, Masson et Cie Editeurs, Paris, 1963.
6. Titma, M. H., *Vîbor profesii cac soșialinaia problema*, Izdatelistvo „Misl“, Moskva, 1975.

ORIENTAREA PROFESIONALĂ CA PROBLEMĂ SOCIALĂ

(Rezumat)

Indiferent de unghiul sub care este privită, orientarea profesională poate avea efecte pozitive sau negative (după modul și condițiile în care se realizează), care se oglindesc în gradul de integrare și continuitate profesională, în performanțele muncii profesionale, în productivitate, în implicațiile psihice ale muncii profesionale (de exemplu, satisfacție/insatisfacție, fig. 1.) etc. Toate acestea repercutează în realități de semnificație socială și economică.

La nivel macrosocial orientarea profesională este condiționată prin acțiunea conjugată a trei niveluri ale politicii statului (fig. 2.) — politica socială, politica economică și politica învățămîntului.

IN MEMORIAM**Profesor dr. DUMITRU ISAC**

7 august 1984. S-a stins din viață acela care a fost Dumitru Isac renumit profesor al Universității clujene, reprezentant de frunte al scrisului nostru filozofic, om de întinsă cultură și adincă omenie, care și-a pus fără rezerve toate calitățile sale în slujba unor zone diferite ale spiritualității românești.

Născut la 9 octombrie 1914, în comuna Trușești din zona Sucevei, D. Isac rămîne orfan de tată la vârsta de 3 ani. Crescut de frații săi mai mari, el își leagă viața de Cluj la vârsta de 12 ani cînd ajunge elev la Liceul de aplicație de pe lângă Universitatea clujeană. După terminarea liceului se înscrie la Facultatea de litere și filozofie. Cu rezultate de excepție, studentul D. Isac lasă să se întrevadă de pe acum liniile majore ale personalității sale — liniile viitorului filozof și publicist, liniile opțiunilor sale sociale și politice.

În activitățile la care viața l-a angajat — psihotehnician, profesor de liceu, cadru universitar — D. Isac a fost la înălțimea datoriei pe care și le-a asumat. Comorizonturile gîndirii sale filozofice, orientarea ideologică, spiritul de finețe l-au făcut întotdeauna stimat și prețuit. Oricine s-a înfîlțit cu fraza lui rostită sau cu paginile lui scrise nu putea să nu-i prețuiască adîncimea ideății, frumusețea expresiei, suflul realmente filozofic al gîndirii sale. Cît privește moștenirea teoretică, culegi un asemenea sentiment și dacă te apleci asupra studiilor din anii '37—'38 și dacă te angajezi la lectura lucrărilor de maturitate: „Aristotel”, 1959, „J. J. Rousseau”, 1965, „Frumosul în filozofia clasică greacă”, 1970. Această ultimă lucrare îi și aduce pe deplin meritatul titlu de doctor în filozofie.

Excepționalele calități profesionale ale celui care a fost Dumitru Isac s-au împletit armonios cu deosebite calități de om al cetății. Legat din perioada studenției de idealurile democratizării vieții noastre sociale și politice, el se înrolează încă din 1945 în rîndurile Partidului Comunist Român, partid pe care-l urmează și-l servește cu devotament pînă în zilele în care începe lupta sa îndelungată cu boala care l-a smuls dintre noi. Pentru bogata și prețuita sa angajare profesională și socială, profesorul D. Isac a fost onorat cu Ordinul muncii cls. III-a, Steaua Republicii cls. V-a, titlul de profesor emerit, cu diferite medalii jubiliare.

Profesorul D. Isac n-a fost doar un maestru al prelegerii universitare și al minuirii condeiului, doar un model de atitudine socială și politică, el a fost și purtătorul unor alese calități umane. Inteligența sa nativă s-a împletit strîns cu un deosebit cult al datoriei, cu o înaltă dorință de bine, cu alese sentimente de colegialitate și prietenie, cu un pronunțat simț al măsurii și nu în ultimul rînd cu un mare spirit de omenie. El va rămîne în mințile și inimile celor care l-au cunoscut și prin ceea ce a fost ca om.

Dumitru Isac a plecat și n-a plecat dintre noi; a plecat în virtutea legilor firii dar a rămas și rămîne în virtutea actelor de cultură pe care le-a înfăptuit și pe care ni le-a lăsat moștenire.

RECENZII

Toader Ionescu, **Ideea unității naționale reflectată în gândirea economică din Transilvania (1848—1918)**, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1983.

Studiul, scris cu măiestrie, se impune atenției cititorului în primul rând prin conținutul său pertinent, prin originalitatea ideilor pe care le discută. Fiind rodul unei îndelungate cercetări, lucrarea este meritorie prin judecățile de valoare făcute la adresa gândirii economice transilvănene din etapa respectivă.

Astfel, dacă Transilvania în cadrul Imperiului habsburgic și apoi a celui austro-ungar avea un rol periferic, nu același lucru se poate afirma, potrivit opiniei lui Toader Ionescu, despre creația teoretică a economiștilor transilvăneni, care departe de a fi un subprodus teoretic, s-a situat nu odată prin punctele de vedere avansate la nivelul gândirii economice a vremii.

Opera economiștilor transilvăneni este judecată în strînsă legătură cu problemele care confruntau întreaga națiune română, cu gândirea economiștilor din România, ea fiind parte integrantă a gândirii economice românești. Reflec-tînd unitatea din punct de vedere economic a națiunii noastre, a provinciilor istorice românești, producția spirituală a economiștilor din toate teritoriile locuite de români s-a dezvoltat în mod unitar, completîndu-se și înfrîurîndu-se reciproc.

Pentru cercetătorul clujean, cîmpul creației teoretice economice din Transilvania, s-a structurat nu numai în raport de criteriul național, ci și în funcție de criteriile de clasă și ideologice. Această din urmă structurare operată de autor îi permite acestuia să releve, pe de o parte, varietatea ideilor existente în cadrul gândirii economice burgheze, în funcție de grupul burghez pe pozițiile căruia se situa creatorul, precum și limitele de clasă ce-au caracterizat culmile acestei gândiri, iar pe de altă parte, superioritatea acelor opinii elaborate de pe pozițiile clasei muncitoare și ideologiei ei revoluționare.

În același timp, autorul nu a pierdut din vedere unitatea existentă între orientările respective în cadrul gândirii economiștilor români ardeleni care, indiferent de poziția de clasă și ideologică pe care se situau, susțineau emanciparea națională de sub jugul străin și desăvîrșirea statului național unitar român. Totodată este relevată și contribuția specifică a gândirii economice marxiste transilvănene la împlinirea idealului națiunii noastre.

Analiza atentă, obiectivă, întreprinsă de Toader Ionescu, i-a permis acestuia relevarea în cadrul scrierilor economiștilor maghiari și sași transilvăneni a numeroase idei, care în deplină concordantă cu realitatea obiectivă au pus în lumină amplele legături economice ale Transilvaniei cu Țara Românească și Moldova de-a lungul secolelor, caracterul complementar al economiei celor trei țări românești, faptul că acestea, în pofida granițelor politice existente în trecut între ardeleni, munteni și moldoveni constituiau un singur organism economic.

Gîndirea economică transilvăneană, după cum a demonstrat autorul nostru, a adus un plus de argumente în privința necesității desăvîrșirii unității statului național român și prin dezvoltarea numeroaselor forme de exploatare economică la care a fost supusă Transilvania de către Imperiul austriac și apoi de cel austro-ungar, care au împietat asupra progresului ei economic, social-politic și cultural. Greul acestei politici nefaste l-au suportat românii, care constituiau majoritatea populației transilvănene, el fiind resimțit și de către masele muncitoare maghiare, săsești și secuiești. Pe temeiul oprimării economice s-a grefat și afirmat cruda aspirare națională pe plan politic și cultural a românilor, care în intenția oprimatorilor viza deznaționalizarea celor oprimați.

Și situația Transilvaniei de atunci confirmă justetea tezei tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al P.C.R., potrivit căreia dominația străină nu poate fi un factor de progres pentru cei oprimați și exploatați. De

aceea, nu putem decât să fim întru totul de acord cu concluzia lui Toader Ionescu referitoare la faptul că Unirea Transilvaniei cu România — departe de a fi un act arbitrar — reprezenta o *cerință obiectivă, reclamată de progresul națiunii noastre.*

ION LEICU

Социалное предвидение как инструмент познания и деиствия, Izdatielstvo Kazanskogo Universiteta, 1983.

Autorii cărții, abordând problema previziunii științifice detașează pe primul plan notele definitorii ale conținutului previziunii sociale, mecanismele întemeierii ei, implicațiile cognitive și funcțiile pe care ea le îndeplinește în raport cu acțiunea practică.

Previziunea este însăși cunoașterea viitorului, a ceea ce încă nu există, dar imaginile acestui real-posibil pot fi decupate în și prin studiul trecutului și prezentului unui sistem. De aceea previziunea nu apare pe un loc gol, ea nu este rodul speculației. Previziunea se întemeiază pe datele faptice ale științelor și ale practicii, pe cunoașterea legilor funcționării și evoluției unui sistem. Putem spune că viitorul-posibil este cifrat, sau este virtualmente cuprins în prezent, iar previziunea are menirea de a-l descrie sub aspectul esențialității și al legității devenirii. În viața socială și în istoria societății subiectul nu numai că intervine activ în procesul construirii cunoașterii prognostice, ci în primul rând el este suportul și agentul acțional al practicii de transformare și modelare continuă a structurilor și sistemelor sociale. Astfel, în substanța ei, subiectul își încorporează organic năzuințele și scopurile sale. Fundamentarea scopurilor și idealurilor pe cunoașterea sistemului social, pe adevărurile previziunii științifice — are o însemnătate imensă. Aportul constructiv și creator al subiectului la progresul sistemului va fi direct proporțional cu adâncirea și amploarea cunoașterii prognostice, cu măsura în care adevărurile sînt convertite în decizii de acțiune.

Dintr-o asemenea perspectivă, cartea evidențiază pe larg mutațiile survenite în filozofia modernă pe făgașul definirii și explicitării previziunii științifice ca act cognitiv și premisă a acțiunii

practice. Însă, din lectura acestei secțiuni, cititorul rămîne cu o oarecare insatisfacție datorită felului neașteptat de brusc în care dialogul cu alte filozofii, diferite sau ostile materialismului dialectic, este cantonat la jumătatea secolului trecut ori la începutul secolului nostru, lăsînd cu totul neatins schimbul actual de idei. Este evident că discursul despre superioritatea și credibilitatea teoriei materialist dialectice cu privire la previziunea socială și rolul ei în raport cu practica revoluționară ar avea doar de cîștigat prin relevarea caracterului unilateral și eronat al futurologiei burgheze, după cum se impune a reevalua și selecta critic din curentele nemarxiste contemporane tocmai acele achiziții de gîndire teoretică sau metode și tehnici de cercetare care și-au dovedit funcționalitatea în abordarea faptelor social istorice.

Cartea cuprinde mai multe capitole în care sînt expuse tezele dialecticii materialiste cu privire la previziunea dezvoltării sociale, funcția prognostică a faptului social și formele prognozelor sociale. Se subliniază constant necesitatea și importanța cercetărilor sociologice concrete pentru generalizările teoretice pertinente.

Un spațiu amplu este destinat tratării formelor de prognoză socială, subliniindu-se golul existent în literatura de specialitate din limba rusă în ceea ce privește abordarea dialecticii formelor prognozei sociale. Se face o incursiune interesantă în definirea presupunerilor sau prevederilor științifice, ca și trecerea la cunoașterea viitorului prin elaborarea de ipoteze, după cum se insistă și asupra conceptului de previziune științifică. Invocîndu-se multiple argumente teoretice și de ordin istoric, autorii implică în discuție tezele cu privire la faptul că supozițiile despre viitorul social au fost o dimensiune cînd mai mare, cînd mai mică, a oricărei strategii de dezvoltare social economică a unei colectivități umane, iar interesul teoretic față de definirea ipotezei și a previziunii a crescut pe măsură ce ne apropiem de epoca noastră.

Reliefînd dialectica și istoricitatea formelor prognozelor și previziunii sociale, autorii insistă asupra diferențelor ce există între previziunile care au ca obiect societatea în ansamblul ei (raportînd-o la natură), o formațiune social economică privită ca sistem, di-

versele lor subsisteme, sau faptul și evenimentul social ca atare. Sînt inserate puncte de vedere originale pentru clasificarea previziunilor din perspectivă gnoseologică (afirmînd că ele au fost preștiințifice, științifice, fiecare în parte avînd un caracter preponderent empiric, speculativ sau teoretic). Și mai interesantă este încercarea de a dezvălui dialectica trecerii obiective sau legice a subiectului istoric de la simpla supoziție la elaborarea ipotezelor de lucru, iar de aici la ipoteza despre viitorul dezvoltării sociale, deci la previziune.

Expunîndu-și ideile despre ipoteză — ca formă a previziunii ori a prognozei sociale —, autorii o subîmpart, după obiectul cercetării, în: ipoteză despre lege, ori despre fapte și evenimente sociale. Fiecare ipoteză putînd fi întemeiată pe dovezi empirice ori teoretice. În funcție de caracterul legilor (dinamic ori statistic) care guvernează sistemul ori subsistemul dat, prognozele sînt apodictice ori condițional probabilistice.

Analizînd caracterul complex al diagnozei, al prognozei și al previziunii sociale, autorii reliefează în mod argumentat complementaritatea tipurilor și formelor cunoașterii prognostice în sociologie, în economia politică ori în alte științe sociale. Totodată, apelîndu-se la un bogat material istoric, autorii cărții subliniază faptul că cercetarea contradicțiilor sistemelor sociale reprezintă, în ultimă instanță, baza metodologică trainică a elaborării previziunilor sau predicțiilor dezvoltării sistemului sau a subsistemelor componente.

TEODOR LUPȘE

Joachim Kersten, Christian von Wolffersdorff-Ehlert, *Jugendstrafe. Innenansichten aus dem Knast*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1980, 412 p.

Sistemul sancțiunilor pentru minorii între 14—18 ani în R. F. Germania cuprinde: a) măsuri și reguli educative; b) măsuri și reguli disciplinare și c) amendă penală sau pedepse cu închisoarea. O măsură ce se manifestă din ce în ce mai frecvent în R. F. Germania în legătură cu fenomenul infracțional în rîndul tineretului rezidă în ac-

centuarea acțiunilor de combatere prin mijloace represive, în detrimentul activităților preventive de nuanță socială și educațională.

Pornind de la realitățile de mai sus, cercetătorii J. Kersten și C. von Wolffersdorff-Ehlert de la Institutul german pentru tineret din München au conceput și realizat cartea intitulată *Pedepsirea tinerilor. Aspecte din interiorul închisorii*, bazată pe prelucrarea și interpretarea a 1600 de pagini de protocoale obținute în urma a 75 de convorbiri avute cu tineri aflați în detenție în patru închisori pentru minori din Bavaria (trei pentru băieți și una pentru fete). Discuțiile purtate de cercetătorii din domeniul științelor sociale cu minorii deținuți au vizat trei mari probleme: biografia tinerilor, ce cred acești minori despre detenție și cum „trăiesc“ după privarea de libertate în condițiile închisorii, cele perspective întrezărite după liberare și ce orientări de viitor au reușit să-și contureze.

Cartea are șase capitole bine structurate, bazate pe îngemănarea discursului teoretico-metodologic cu redarea selectivă a unor convorbiri purtate cu minorii delincvenți aflați în închisori, încheiate fiecare cu concluzii legate de problematica abordată în ele. După *Introducere*, în care se prezintă motivarea proiectului de cercetare, problematica cercetării și aspecte metodologice, autorii prezintă pe larg *metodologia convorbirilor* purtate cu minorii deținuți. În capitolul III se prezintă *experiențele anterioare* ale minorilor delincvenți, autorii încercînd aplicarea metodei biografice, relevînd disfuncțiile mediului familial al acestor minori, imaginea bandei de tineri, problema comportamentului și a „etichetării“, funcționalitatea diferitelor instituții care se ocupă de minorii delincvenți sau predelinvenți înainte de a ajunge în închisori (cămine pentru petrecerea timpului liber, poliția și judecătoria, instanțele de judecată pentru minori). În capitolul IV, privind *executarea pedepsei*, autorii analizează și ilustrează prin extrase din protocoale modul cum este „simțită“ și „gîndită“ această pedeapsă de către minorii delincvenți. În acest context sînt relevante, printre altele, probleme ca: reproducția violenței în condițiile detenției, menținerea echilibrului și forței psihice în condițiile vieții din închisoare, „supraviețuirea“

prin adaptare, crizele ce pot apare la unii minori delincvenți, necesitatea delimitării de ceilalți simțită de minori, formarea unui „deținut model“, complexitatea procesului de reeducare în condițiile detenției. Capitolul V prezintă *perspectivile și orientările de viitor ale minorilor deținuți*, autorii oprindu-se asupra unor perturbări ce se pot manifesta și după liberare la unii minori în sfera comportamentală, prezentate în cadrul unor subcapitole intitulate sugestiv: „Aș vrea să pot uita“, „Perspectiva: recidiva“, „Să-ți savurezi viața“, „Renunțarea totală“, „Ura împotriva emigranților“ etc. În capitolul VI privind *tratamentul aplicat deținuților, ni se prezintă printre alte probleme interesante, cum „văd“ și cum „sînt“* minorii deținuți serviciul de supraveghere și pe educatorii din cadrul închisorilor, autorii oprindu-se asupra intervențiilor reeducative ale asistenților sociali și ale psihologilor, menite să reechilibreze forțele psihice ale delincvenților și să structureze o conduită moral-cetățenească adecvată, care să le permită minorilor reeducați să se reinsere în societate.

Cartea se încheie cu un număr de 98 *note bibliografice și explicative*, legate de diferite probleme abordate în capitolele cărții sub unghi juridic, criminologic, sociologic, psihologic și pedagogic.

Conchidem prin a sublinia — alături de autorii acestei interesante cărți — faptul că ar trebui pusă în discuție imaginea „prefabricată“ despre omul din închisoare, așa cum a fost ea concepută pînă în prezent de către sociologi, criminologi, juriști și de către mijloacele mass-media. Așa cum reiese din discuțiile cu minorii deținuți, trăirea de către aceștia a arestării și a judecății, precum și descrierea vieții cotidiene din închisoare, impun un alt mod de a vedea funcțiile pedepsei și închisorii în raport cu ceea ce s-a putut obține sub unghiul informațiilor despre implicațiile pedepsei asupra conștiinței și conduitei minorilor delincvenți, pe baza analizei documentelor, a cercetării unor cazuri particulare și a chestionarelor privind culpabilitatea și viața din închisoare. Din cartea lui J. Kersten și a lui C. von Wolffersdorff-Ehlert rezultă că discuțiile individuale cu minorii deținuți nu trebuie să fie nicidecum doar o simplă expli-

cație în viața închisorilor și în viața deținuților, ci mai ales o contribuție la spargerea izolării totale și dezastruoase în care se află deținuții. Considerăm că prin deschiderea spre practica judiciară și spre complexul proces al reeducării desfășurat în condițiile detenției minorilor și tinerilor, această carte este deosebit de utilă juriștilor, criminologilor, sociologilor, psihologilor și pedagogilor preocupați de desfășurarea unei munci în echipă în vederea optimizării metodelor și căilor de prevenire a delincvenței și de reeducare și reinsertie socială a delincvenților minori și tineri.

VASILE PREDĂ

Despre o discuție din sfera istoriei sociologiei

Dezbaterile privitoare la fascism, în speță la hitlerism dobîndesc în confruntările de idei din zilele noastre o importanță nu numai istorică, ci și actuală. Aprecierea ce se acordă astăzi atitudinilor de odioasă, luărilor de poziție pentru sau împotriva fascismului, sînt relevante pentru pozițiile actuale ale celor ce formulează aceste aprecieri, pentru situarea lor de partea sau împotriva tendințelor de dreapta, conservatoare sau chiar neofasciste, pentru opțiunea lor în alternativa actuală a democratismului sau antidemocratismului.

În *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, organ de mare prestigiu al publicisticii sociologice din epoca noastră, René König publică (în nr. 1 din 1984) un amplu studiu intitulat *Über das Vermeintliche Ende der deutschen Soziologie vor der Machtergreifung des Nationalsozialismus* (Presupusul sfîrșit al sociologiei germane înainte de preluarea puterii de către național-socialism). Profesorul din Köln, nestor al sociologiei germane și redactor șef al revistei, este unul din reprezentanții remarcabili ai orientării democratice, opuse hitlerismului. Studiul constituie o replică polemică la adresa unei scrieri anterioare a lui Helmut Schelsky, alt sociolog vest-german de seamă. După Schelsky, sociologia germană era „epuizată“ încă înainte de „Machtergreifung“ din 1933, prin urmare nu regimul hitlerist a adus-o în starea de a se stinge în anii dinaintea și din timpul celui de-al doilea război mondial.

König arată că la sfârșitul deceniului al treilea și la începutul celui de-al patrulea sociologia germană nu dădea deloc semne de „epuizare“, dimpotrivă, s-a arătat capabilă de a se înnoi. În aceea vreme au devenit cunoscute numele lui Karl Mannheim și Teodor Geiger; sociologia cunoașterii a celui dintâi s-a afirmat ca o contribuție pînă astăzi importantă la dezvoltarea generală a gândirii sociologice moderne, iar lucrările celui de-al doilea despre sociologia maselor au cunoscut de asemenea o răspîndire largă în lume. S-a constituit pe atunci o orientare neomarxistă, cunoscută ulterior pe plan mondial sub denumirea de „școala de la Frankfurt“; membrii acestei școli însă — Adorno, Marcuse și ceilalți — nu puteau rămîne în Germania nazistă, văzîndu-se siliți să emigreze. Mai trăiau și profesau asemenea reprezentanți ai școlii sociologice mai vechi, ca Alfred Weber și Alfred Vierkandt, pe care însă noul regim i-a pensionat înainte de vreme; figura proeminentă a lui Max Weber a fost complet uitată, operele sale nici nu au fost amintite sub noul regim. Schelsky trece sub tăcere, scrie König, că dominația hitleristă, care a urmărit în mod necruțător pe sociologii „nearieni“, a redus la tăcere chiar și pe sociologii cu vederi conservatoare, dar care nu se identificau cu fascismul. Regimul hitlerist a distrus sociologia ca știință și a distrus sociologii, ca persoane; pe aceștia din urmă, dacă i s-au împotrivit, i-a suprimat efectiv (în afara celor ce s-au putut salva prin emigrare). Unii dintre sociologi însă nu i s-au împotrivit, ci l-au servit chiar, cu mai multă sau mai puțină rîvnă. Autorul amintește două nume în această ordine de idei, al lui Hans Freyer și al lui Arnold Gehlen. Amîndoi s-au adaptat la ideologia și politica nazismului; Freyer, de pildă, medita despre „sfîntul sînge al rasei“ încă într-o scriere a sa din 1925. Schelsky însuși și-a început cariera universitară sub regimul nazist, notează König. Autorul nu contestă posibilitatea schimbării de poziție a unor savanți după căderea fascismului, posibilitatea ca ei să-și fi revizuit vechile concepții și atitudini, să se fi îndepărtat de propriile erori din trecut; este însă vorba de faptul că unii „umașiști“ și „democrați“ de mai tîrziu n-au găsit cu cale de a se delimita nici pînă

astăzi de fascism și de propriul trecut profascist, nu condamnă nici astăzi regimul fascist, ci — prin prezentarea încețoșată a unor fapte istorice — mai curînd îi iau apărarea, precum procedează Schelsky. Vom adăuga că nevoia confruntării cu trecutul fascist se resimte astăzi în nu puține țări și tocmai această împrejurare conferă interes și actualitate scrierii lui René König și dincolo de hotarele Republicii Federale Germania.

Mai departe autorul dezvoltă ideea că sociologia germană era muribundă nu înaintea venirii la putere, ci în timpul dominației hitlerismului. În Germania nazistă sociologia s-a „fellohizat“, scrie König, folosind o expresie predilectă a lui Oswald Spengler. „Înțeleg prin «fellohizare» pierderea sensului existenței, produsă prin aceea că sociologia uită de cea mai importantă sarcină a sa, aceea de a contribui ca omul «să nu rămînă o ființă asuprită, nedemnă și rătăcitoare», ci să învețe a-și realiza libertatea în spiritul principiului speranței. Acest scop a orientat sociologia de la constituirea sa și renunțarea la ea înseamnă, independent de împrejurări, sfîrșitul sociologiei“. (p. 4). Totalitarismul hitlerist, ca orice autocrație, clădindu-și ideologia și politica pe iluzii și pe mituri, era organic străin de sociologie, ca de o disciplină ce tinde spre elaborarea unei cunoașteri cu pretenții științifice a realității. Totodată König subliniază că și după „fellohizarea“, distrugerea sociologiei, s-a menținut preocuparea din unghi de vedere „instrumental“ de problemele sociale. Fenomenele sociale au fost cercetate doar în vederea utilizării lor nemijlocite în interesul regimului, unele elemente de sociotehnică au fost aplicate în scopul dominării, manipulării maselor. Sociologia încetează însă de a exista ca știință dacă i se anulează premisele valorice, dacă este degradată la situația de instrument empiric ajutător, scrie René König.

În deceniile din urmă, sociologia s-a întipărit adînc în conștiința culturală și în conștiința morală a umanității, scrie în partea finală a studiului său René König, adăugînd că această știință trebuie să aplice concepția sa științific-empirică și metodele sale specifice și asupra sa însăși, asupra propriei sale evoluții istorice.

ANDREI ROTH

În scopul realizării schimbului de publicații semnalăm cărți care au intrat în bibliotecile noastre:

David Held, *Introduction to Critical Theory, Horkheimer to Habermas*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1980. Ampla lucrare (512 pagini) realizează analiza genezei și temelor centrale ale „teoriei critice” elaborată de „școala de la Frankfurt”, foarte influentă astăzi în științele sociale din unele țări occidentale, mai cu seamă după ce Habermas a reformulat multe din opțiunile acestei teorii. Lucrarea lui David Held cuprinde trei părți: „Teoria critică: școala de la Frankfurt”, „Teoria critică: Habermas”, „Importanța și limitele teoriei critice”, și tratează conceptualizarea principalelor elaborate sub semnul „teoriei critice”.

Jürgen Habermas, *Theorie des kommunikativen Handelns*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1982. Lucrare fundamentală a cunoscutului teoretician, în două volume ce însumează 1176 de pagini, în care se urmărește elaborarea fundamentelor unei teorii generale a comunicării în viața socială. Primul volum are ca subtitlu „Raționalitatea acțiunii și raționalizarea socială”, al doilea se subintitulează „Asupra criticii rațiunii funcționaliste”. Ambele au ca orizont al abordării problemelor o paradigmă comunicativă pentru științele sociale.

Oswald Schwemmer, *Philosophie der Praxis*, Verlag, Frankfurt am Main, 1980, 276 pagini. O lucrare consacrată întemeierii argumentative a enunțurilor în sfera moralei. Ea are, de altfel, ca subtitlu „Încercare în direcția întemeierii unei teorii a argumentării morale”. Ea promovează ideea „gîndirii metodice” a „școlii de la Erlangen” în domeniul teoriei moralei.

Teodore F. Geraets (ed.), *Rationality To-Day, La rationalité aujourd'hui*, Editions de l'Université d'Ottawa, Canada, 1979. O lucrare asupra temei raționalității, atât de intens dezbătută în filozofia actuală, ce cuprinde contribuții ale unor cunoscute personalități. Din lista cu multe nume și studii amintim: H. G. Gadamer, „Historical Transformations of Reason”; M. Dufrenne, „La Raison aujourd'hui”; M. Henry, „La rationalité selon Marx”; C. Perelman, „The Ratio-

nal and the Reasonable”; Th. McCarthy, „Rationality and Discourse”; L. Giroux, „Heidegger face à la rationalité”.

Publicăm scurte prezentări ale revistelor de filozofie pentru a realiza schimburi de numere cu revista noastră.

Archiv für Geschichte der Philosophie, 66 Band, 1984, Heft 2: Editată de Walter de Gruyter Verlag din Berlin și New York, avînd ca editor pe Karl-Heinz Ilting, este o revistă susținută de filozofi germani, americani, francezi, finlandezi și austrieci. Numărul cuprinde studiile: W. Breidert, „Asupra unor greșeli în prima Analitică a lui Aristotel”; A. R. Mele, „Aristotel despre rolul rațiunii în motivare și justificare”; J. Owens, „Statusul prezent al lui Alpha Elatton în metafizica aristotelică”; C. Thélène — Colliot, „Rousseau, Hegel, Marx: variațiuni asupra ideii de democrație”; M. Schirn, „Sluga despre teza lui Frege privind prioritatea judecăților față de concepte”. La aceste studii, numărul adaugă o suită de recenzii.

Kant Studien, Philosophische Zeitschrift der Kant — Gesellschaft, 75. Jahrgang, Heft 3, 1984: Editată de Gerhard Funke și Rudolf Malter, revista cuprinde în acest număr studii, apoi rapoarte și dezbateri despre opera kantiană și răsfringerile ei, precum și recenzii ale unor cărți consacrate filozofiei kantiene. Dintre studii amintim E. C. Sandberg, „Causa Noumenon și Homo Phaenomenon”; A. Cortina, „Dissoluția conceptului religios al divinității în *Opus postumum* a lui Kant”.

Filosofia, Terza Serie, Anno XXV, Fasc. I, Gennaio-Marzo 1984. Revista este editată de Biblioteca filosofica de Torino, Fondazione (Luiza Guzzo) și Istituto Italiano per gli Studi Filosofici. Din cuprinsul numărului, amintim studiile: F. Barone, „Cercul de la Viena și polemica asupra protocolurilor”; A. Guzzo, „Gorgias și (Gorgias)”; G. Carmagnola, „Jaques Derida și (la Différance)”.

Metaphilosophy, vol. 15. No. 2, April 1984. Editată de Terrell Ward Bynum, revista este susținută de prestigioase personalități din filozofia contemporană — Chomsky, Dray, Rescher, Follesdal, Chisholm, Patzig, Passmore, Suppes, Sellars și alții. Numărul cuprinde stu-

dii și două „Reviews“. Dintre studii amintim: B. H. Bamurin, Peter Lupu, „Ocurență comună: conflictul datorilor“; A. Ambrose, M. Lazerowitz, „Asumarea imposibilului logic“; A. E. Falk, „Sinele, modalitatea și filozofiile spiritului“, Thomas Vinci, „Modele teoretice și teoria datelor simțurilor“.

Mind, vol. XCIII, No. 371, July, 1984. Revistă publicată la Basil Blackwell Publisher Ltd., de către The Mind Association, prezidată de filozoful englez R. M. Hare. Numărul cuprinde articole, multe dezbateri, recenzii, note. Dintre articolele menționăm: J. Harrison, „Incorrigibilitatea lui cogito“; R. Kane, „Argumentul modal ontologic“; N. Richards, „Efectul dublu și caracterul moral“ etc.

Soviets Studies in Philosophy, vol. XXII, No. 3 Winter 1983—84. Este un „jurnal de traduceri“, editat de John Somerville, care cuprinde studii preluate din revistele sovietice de filozofie. Numărul cuprinde, între altele, studiile: G. A. Brutian, „Logica transformățională: natura esențială și conceptele de bază“; L. N. Mitrokhin, „Conceptul lui Marx al religiei“; A. V. Gulyga, „Fericirea — principiile ei“; L. A. Kulikov, „Relația dintre obiectiv și subiectiv în mecanismul acțiunii și aplicării legilor sociale“; L. A. Matsiavichius, „Natura statistică a legii dezvoltării sociale“.

Linguistics and Philosophy, Volume 7, No. 2 — May 1984. Revista editată de Robin Cooper și Richard E. Grandy, la D. Reidel Publishing Company, este o revistă de studii cu susținere internațională. La realizarea numerelor participă filozofi americani, est-germani, vest-germani, israelieni, cehoslovaci, englezi, suedezi. Numărul cuprinde patru studii: M. Huntley, „Semantica imperativelor limbii engleze“; S. M. Shieber, „Analiza directă a gramaticilor ID/LP“; S. Soames, „Lingvistică și psihologie“; N. Burton-Roberts, „Modalitate și implicare“.

Philosophy and Rhetoric, volume 17, Number 2, 1984. Editată de Donald Phillip Veren, de la Emory University, revista este susținută de o seamă de personalități filozofice americane, vest-germane, belgiene, italiene, mexicane, preocupate de retorică. Numărul cuprinde trei studii și recenzii. Studiile sînt: V. Tejera, „Despre natura discursului reflectiv în politică“; G. Welch, „Intro-

ducere în scris“; G. A. Press, (Doctrina) în (De doctrina christiana) a lui Augustinus“.

Recherches hegelienues. Bulletin d'information du Centre de recherche et de documentation sur Hegel et Marx, No. 17, Fevrier 1984. Buletinul este editat în formă necomercializabilă de Universitatea din Poitiers și elaborat de centrul care apare în titlu, centru asociat la C.N.R.S. El oferă informații despre congrese, colocvii, simpozioane, cărți, studii, editări care au legătură cu moștenirea hegeliană și cu moștenirea teoretică marxistă. Buletinul oferă astfel o utilă sinteză la zi a literaturii produsă în jurul subiectului.

Journal of History of Philosophy, April 1984, Volume XXII, Number 2, Editată de Rudolf A. Markreel, revista este susținută de mai multe universități americane. Numărul la care ne referim cuprinde studii, multe recenzii, rubrica „cărți primite“ și „anunțuri“. Studiile sînt: A. R. Mele, „Dorința lui Aristotel“; S. Macdonald, „Argumentul Esse/Essentia în (De Ente et essentia) a lui Aquino“; P. Dear, „Mersenne și rădăcinile probabiliste ale (scepticismului moderat)“; J. A. Mills, „Teoria cauzării a lui Thomas Brown“.

Erkenntnis, volume 21, No. 2 July 1984. Editată de Carl G. Hempel, W. Stegmüller, V. K. Eislser, revista este publicată de D. Reidel Publishing Company, în cooperare cu Felix Meiner Verlag. Ea este susținută de filozofi americani, germani, polonezi, cehoslovaci, finlandezi, italieni. Numărul cuprinde studiile: M. Bunge, „Probleme filozofice în lingvistică“; R. Bertolet, „Despre elipsa ficțională“; T. Yagisawa, „Nume proprii ca variabile“ etc.

Zeitschrift für philosophische Forschung, 1984. Revistă cu colaborări din Austria, editată de Hans Michael Baumgartner și Olfried Höffe, cuprinde, în acest număr, studii, dezbateri, rapoarte și multe recenzii. Dintre studii amintim: C. Jamme, „Dem Dichten vor-denken“. Aspecte ale (Zwiesprache) a lui Heidegger cu Hölderlin în contextul filozofiei sale a artei“; D. Birbacher, „Spinoza și René“ etc.

Allgemeine Zeitschrift für Philosophie, Nr. 1, 1984. Revista, editată de Allgemeine Gesellschaft für Philosophie

in Deutschland, cuprinde, în acest număr, studii, recenzii, rapoarte, informații. Cele trei studii sînt: A. Grote, „Das Verhandensein, die Realität und das Vorkommen“; H. Krämer, „Zum Problem einer hedonistischen Ethik“; O. P. Obermeier, „Wissenschaft als Chance zur Verantwortung“.

Neue Hefte für Philosophie, Nr. 23, 1984. Revista editată de Rüdiger Bubner, Konrad Kramer, Reiner Wiehl, tipărită de Vandenhoeck & Ruprecht din Göttingen, realizează numere tematice. Numărul la care ne referim are ca titlu *Repercussivitate lui Heidegger*. Anterior, revista a scos alte numere tematice, precum *Teleologia* (nr. 20), *Conceptele politicii* (nr. 21), *Etica lui Kant astăzi* (nr. 22). Numărul 23 al revistei cuprinde studii precum R. Rorty, „Heidegger contra pragmatistilor“; R. Wiehl, „Problema ontologică a lui Heidegger și posibilitatea ontologiei“; K. Tsujimura, „Asupra importanței „übergänglichen Denken“ a lui Heidegger pentru lumea contemporană“; E. Jüngel, M. Trowitzsch, „Gîndirea provocatoare“; U. Claesges, „Heidegger și problema răsturnării copernicane“ etc.

Journal of Indian Council of Philosophical Research, Volume 1, Number 1, Autumn 1983. Revistă editată de D. P. Chattopadhyaya, la New Delhi, susținută de participări din alte țări, cuprinde în acest număr mai alés studii axate pe probleme de filozofie contemporană. Dintre ele amintim: R. Sundara Rajan, „Contestabilitatea esențială a științelor sociale: Perspectiva hermeneutică“; Donald Davidson, „Comunicare și convenție“; Margaret Chatterjee, „Reflecții filozofice asupra naturii comunității“; Rajendra Prasad, „Regularitate, normativitate și reguli ale limbajului“; Manju Sarkar, „Anxietatea: model neurocibernetic“; Arindam Chakrabarty, „Două probleme în ontologia discursului ficțional“. Numărul este completat de recenzii și informații.

A. MARGA

Gérard, Bossuet, *L'ordinateur à l'école*, Presses universitaires de France, Paris, 1982, 234 pages.

Le travail de Gérard Bossuet constitue un ample abord du rôle et des fonctions de l'ordinateur et des systèmes informa-

tiques à l'école. Le débat est utile à plusieurs égards. Par son contenu, le livre mentionné s'adresse surtout aux spécialistes de l'informatique et de la pédagogie, mettant en relief les relations qu'elles entretiennent et, également, leurs possibilités d'action congruente. Le professeur peut trouver dans le travail de Gérard Bossuet de nombreux points d'appui en vue d'une transmission plus aisée et à effets formatifs plus évidents d'un système d'idées, par le biais de l'utilisation des systèmes informatiques au cours de son activité didactique.

Les trois parties du livre, qui présente en tout huit (8) chapitres avec leurs subdivisions afférentes, contiennent des titres comme: „Informatique et processus d'apprentissage“, „L'univers LOGO“, „Introduire LOGO à l'école“, „Les enfants et LOGO“, „Le point de vue des enseignants“, „La vie de la classe“, „La communication“, „Quelques orientations de recherche“, etc. Dans son ensemble, le livre nous dévoile une conception originale, solidement étayée d'arguments logiques et psychopédagogiques.

L'experimentation de l'ordinateur et des systèmes informatiques à l'école ont permis à l'auteur des réflexions sur quelques directions nouvelles et particulièrement significatives du processus d'enseignement. Parmi ces dernières il y a les aspects concernant les conséquences d'ordre instructif et formatif de l'introduction massive des systèmes informatiques dans l'activité scolaire, ainsi que ceux qui résultent de l'intrusion de la machine entre le professeur et l'élève en tant que partenaire d'une relation pédagogique. Les considérations de l'auteur portent également sur quelques aspects théoriques plus généraux, mais no dépourvus d'importance psychopédagogique, tels ceux qui concernant l'option dans l'établissement des objectifs éducatif.

L'auteur met en évidence l'utilité des systèmes informatiques et de l'ordinateur dans le processus d'enseignement, avec l'assurance du spécialiste avisé et maître de son domaine. On nous présente dans cette démarche une suite d'arguments concernant „la théorie LOGO“, en tant que théorie de la connaissance. LOGO est un langage de l'éducation créé par le traduction en termes pédagogiques du langage de la programmation.

Par les concepts qu'il analyse dans la définition de la théorie LOGO, Gérard Bossuet se situe au carrefour de l'épistémologie génétique de Piaget et des recherches informatiques du domaine de l'intelligence artificielle. Dans le processus d'enseignement, LOGO propose des micromodèles logiques et des matériaux structurés, à l'appui desquels les élèves peuvent essayer des modèles de pensée préexistants ou d'en découvrir d'autres.

Indiquant les difficultés qui peuvent apparaître par l'utilisation de l'ordinateur pendant les classes, l'auteur présente — à la base d'expériences scolaires — des conditions d'organisation et de méthode, des procédés de travail nécessaires pour la durée d'activité des groupes d'élèves à leurs postes d'activité, ainsi que pendant les activités frontales, avec toute la classe.

L'analyse des effets formatifs à la suite de l'utilisation de l'ordinateur à l'école, donne à l'auteur de souligner les multiples directions de perfectionnement du processus d'enseignement que cet auxiliaire didactique offre. L'ordinateur permet une étude individuelle et individualisée, améliore la quantité et la qualité de cette étude. A la fois, l'expérience du groupe avec la machine agit comme

un facteur de socialisation; les élèves apprennent à travailler en collectifs, à s'écouter, à se respecter. Par des expérimentations, des essais sur des modèles informatiques et l'utilisation de la machine, l'élève acquiert des méthodes et des techniques intellectuelles que l'on peut transposer à d'autres domaines aussi. L'élève vérifie des modèles de pensée dans des contextes différents. En même temps, l'ordinateur permet une évaluation exacte des résultats obtenus par les élèves et met en évidence la démarche intellectuelle de ces derniers. L'ordinateur est aussi l'outil idéal pour régler le système éducatif, pour le perfectionnement et l'évaluation des diverses données du processus éducatif.

Le livre, dans son ensemble, est un plaidoyer convaincant, mais aussi, un guide utile à l'implémentation dans le processus d'enseignement de l'une des plus récentes réalisations de la technique — l'ordinateur — et des systèmes informatiques. Les nombreuses réflexions concernant l'activité scolaire assurent au travail un riche contenu psychopédagogique. L'expérience de l'auteur dans la recherche de didactique appliquée constitue une base solide pour les considérations théoriques.

VASILE CHIȘ

Sesiuni și simpozioane științifice

● Catedra de socialism științific a organizat în luna iunie 1984 un simpozion omagial închinat aniversării a 40 de ani de la victoria revoluției de eliberare națională și socială din august 1944.

● În 2—3 noiembrie 1984 a avut loc sesiunea științifică a cadrelor didactice și cercetătorilor din Universitate. Manifestarea s-a constituit într-un omagiu pe care corpul didactic și cercetătorii Universității clujene l-au adus importantului eveniment politic din viața țării, Congresul al XIII-lea al P.C.R.

Participări la manifestări științifice internaționale

● În perioada 8—20 aprilie 1984, profesor dr. Călina Mare a participat, ca invitată, la Cursul de filozofia științei avînd tema *Explicația științifică și progresul*, organizat de „Inter-University Centre for Postgraduate Studies” in Dubrovnik, Iugoslavia.

● În august 1984, lector dr. Andrei Marga a efectuat, la invitația lui „Institut für Philosophie der Universität Erlangen—Nürnberg”, o documentare de o lună de zile în Erlangen, Republica Federală Germania, pentru tema *Raționalitate și argumentare*.

● În perioada 8 august—17 septembrie 1984, lector dr. Horia Pitariu, de la Catedra de psihologie și pedagogie, a efectuat o vizită de documentare în S.U.A., Canada și Mexic, ca invitat al Centrului de perfecționare a cadrelor de conducere la G.T.E., pe probleme ale psihologiei educaționale și industriale.

„Explanation” and „Scientific Progress”

In April 1984, a Philosophy of Science Course with the themes „Explanation” and „Scientific Progress” took place at the Inter-University Centre for Postgraduate Studies in Dubrovnik.

There were 42 participants in all, namely 21 resource persons from Bulgaria (1), the B.R.D. (3), Canada (1), Finland (1), Italy (1), Poland (2), Romania (1), Sweden (3), the U.K. (5), the U.S.S.R. (1) and Yugoslavia (2), and 21 other participants.

The activity of the course was organized by one of its Directors, Dr. K. W. Wilkes (Oxford), assisted by other four Directors: L. Bergstrom (Sweden), W. Krajewski (Poland), S. Lelas (Yugoslavia), J. Mittelstrass (the B.R.D.).

The themes selected for the 1984 course made possible the continuity and the development of the discussions, as many participants, including the resource persons, had been at the course in the previous year.

Otherwise, these themes reflected the essential directions of the debates recorded at the 7th International Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science from Salzburg, 1983.

There was a confrontation among the preponderant realist orientations (critical, complex, nuanced, moderate), those preponderant transcendental and those preponderant pragmatic, each with a proper methodological accent.

As we have pointed out in a previous note* (Philosophical accents at the 7th International Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science, Salzburg, 11—16 July 1983), the possibility to achieve a synthesis of these orientations had been outlined in Salzburg, selecting their convergent essential aspects. This ascertainment fact imposed itself also in the dialogue from Dubrovnik.

The lectures presented in the course from Dubrovnik approached the explanation and the scientific progress not only in a philosophical general vision, but also in the specific modalities of their manifestation in mathematics, physics, chemistry, biology, cibernetics and psychology. There was discussed the relationship between internal and external factors in the development of science, the role of the scientific lan-

* Studia Universitatis, ser. Philosophia, 1984.

guage and of interdisciplinary communication, the significance of the growth of information, the relationship between ontology and epistemology, the relationship between realism and rationalism, for the understanding of scientific explanation.

The historical incursions, as far as the case analysis (Kepler, Galilei, Einstein) were conducted by a general philosophical orientation, with ontological and epistemological components.

At the same time the approaches in the philosophy of science proved that facts offered by the history of science are necessary too for their argumentation.

The course in Dubrovnik offered a large background for dialogue, for a more adequate cognition of the preoccupations existing in the different research communities, demonstrated not only in the whole work session, but also in the general discussions above the specificity of the mentioned researches.

This situation determined also the selection of the themes for the Dubrovnik course in 1985: Assessment of Theories — Ontological Foundations of Science — Philosophy of Physics.

The development of these themes would contribute to solve some problems issued in the 1984 course, since the assessment of the theories in their relative autonomy and reciprocal comparison should pay attention to the continuity and the progress of scientific knowledge, as information, as organizing capacity, eventually as finding of some unification principles, among which the ontological background cannot be missing.

CĂLINA MARE

Susțineri de teze de doctorat

Gloria Mustăța, *Conținutul politic și ideologic al doctrinei tehnocrației*. Conducător științific: prof. dr. Trofin Hăgan.

Walled Maher Hassan, *Aspecte psihopedagogice ale conducerii școlii — cu privire specială la învățământul din Irak*. Conducător științific: prof. dr. Anatolie Chircev.

Aurel Codoban, *Structuralismul francez și problemele culturii*. Conducător științific: prof. dr. Călina Mare.

Ileana Moga, *Privire critică asupra existențialismului ateu din Franța*. Conducător științific: prof. dr. Grigore Dronde.

Daniel Mureșan, *Cunoaștere științifică și artistică, cu referiri speciale la artele plastice*. Conducător științific: prof. dr. Călina Mare.

Cornelia Mureșan, *Educarea motricității la studenți prin instruire diferențiată pe bază de modele operaționale*. Conducător științific, prof. dr. Andrei Dancsuly.

Mariana Marolicaru, *Activitatea diferențiată în procesul educației fizice a elevilor*. Conducător științific: prof. dr. Andrei Dancsuly.

Stan Panțuru, *Coordonate axiologice ale psihogenezei opțiunii și deciziei profesionale*. Conducător științific: prof. dr. Dumitru Salade.

Elena Turța, *Relația profesor—elev în procesul educației morale*. Conducător științific: prof. dr. Andrei Dancsuly.

Alexandru Ghitera, *Relația diriginte—comandant instructor de pionieri în sistemul de educație al pionierilor și școlărilor*. Conducător științific: prof. dr. Andrei Dancsuly.



În cel de al XXX-lea an (1985) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* apare în specialitățile:

matematică
fizică
chimie
geologie-geografie
biologie
filozofie
științe economice
științe juridice
istorie
filologie

На XXX году издания (1985) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*, выходит по следующим специальностям:

математика
физика
химия
геология-география
биология
философия
экономические науки
юридические науки
история
филология

Dans sa XXX-e année (1985) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* paraît dans les spécialités:

mathématiques
physique
chimie
géologie-géographie
biologie
philosophie
sciences économiques
sciences juridiques
histoire
philologie

43 872

Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și prin difuzorii de presă, iar pentru străinătate prin „ROMPRES-FILATELIA”, sectorul export-import presă, P. O. Box 12-201, telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66.

Lei 35